

De Rijnbezetting door de Belgische troepen.

De verhoudingen tussen bezetter en
bevolking (1918-1923).

Charlotte Vekemans

Masterproef aangeboden binnen de opleiding
master in de Geschiedenis

Promotor prof. dr. Martin Kohlrausch

Academiejaar 2013-2014.

149 723 tekens

Table of Contents

Voorwoord	2
Inleiding	3
Tussen oorlog en vrede	9
Einde van de Grote Oorlog.....	9
De voorlopige bezetting.....	12
Onderhandelingen in Versailles	15
Economische luik van de Belgisch - Duitse relaties.....	20
Vrede	21
De dagelijkse realiteit van de bezetting	23
Organisatie.....	23
Bemiddelaarsrol.....	24
Politieke onrusten	28
Separatisme in het Rijngebied.....	28
Communisme	31
Remilitariseringsbewegingen.....	32
Dagdagelijkse problemen.....	34
Revanchistische Belgen.....	35
Onlusten onderling	41
Zedenproblematiek.....	42
Aanslagen tegen de Belgen.....	44
Pers en perceptie	46
Censuur en Propaganda	46
Perceptie van de Belgische bezetter.....	49
Ruhrbezetting en de afbouw van de bezetting	53
Conclusie	55
Bibliografie	58
Bijlagen	64

Voorwoord

“Der Friede, der jetzt geschlossen wird, wird noch nach vielen Jahren nicht nur die Historiker, sondern auch die Staatsmänner, Politiker und Publizisten beschäftigen.”

Kölnische Volkszeitung, 24 juni 1919, ochtenduitgave.

Voor sommige studenten is een masterproef iets waar ze jaren later nog met een frons naar terugkijken, een herculesarbeid dat maar niet wilde lukken. Ik heb het geluk gehad op een ongelooflijk boeiend onderwerp te zijn gestoten, een onderwerp dat mij werd aangereikt door mijn promotor, professor Kohlrausch. Graag wil ik hem hiervoor en voor de begeleiding het afgelopen jaar bedanken. Daarnaast wil ik graag Sam de Schutter bedanken, voor de begeleiding van de taken, en het voltallige Eramsuskantoor van de faculteit Letteren, voor de hulp tijdens mijn Erasmusverblijf dat dit onderzoek zo veel boeiender maakte.

Mijn oprechte dank gaat ook uit naar de medewerkers van de archieven van Krefeld, Aken, Dortmund en Münster, voor hun hulp en begrip voor mijn gebrekkig Duits. Een *danke schön* ook voor mijn professoren en medestudenten in Münster die me een liefde voor de Duitse universitaire cultuur bijbrachten en mijn Duits naar een iets hoger niveau tilden, wat voor mijn onderzoek zeer nuttig zou blijken. Mie, Fran en Marijke verdienen ook een woord van lof omwille van hun onmisbare naleeskunsten. Mijn grootste dankbaarheid gaat evenwel uit naar mijn moeder, Katrien, die niet alleen mij bijstond tijdens het schrijven van deze thesis maar tijdens mijn hele opleiding. Zij maakte mijn Erasmusverblijf mogelijk en stond steeds klaar met raad en daad. Pieter verdient eveneens een *piëdestal* voor zijn begrip, onwankelbaar vertrouwen en eeuwig optimisme wanneer ik het even minder rooskleurig inzag.

Geschiedenis is nooit af, zoals Sophie de Schaepdrijver schreef, en deze geschiedenis van de bezetting al helemaal niet. Hopelijk zullen andere, betere historici, zich ooit verdiepen in deze ongelooflijk interessante en volledig onterecht vergeten periode uit de Belgische geschiedenis.

Charlotte Vekemans

Inleiding

Honderd jaar na het begin van de Eerste Wereldoorlog, staat deze weer volop in de belangstelling. Dit hoofdstuk in de Belgische geschiedenis is ons allen welbekend. Minder bekend is wat er nadien voor België volgde: de medewerking aan de bezetting van het Rijnland. Tussen 1918 en 1929 waren er Belgische troepen gestationeerd in het Duitse grondgebied aan de linker Rijnsoever. Samen met de Fransen, Amerikanen en Engelsen vormden zij de zogenaamde “Wacht aan de Rijn”, die er op moest toezien dat Duitsland zich aan de vredesbepalingen hield. Vanaf 1921 bezetten de Fransen en de Belgen bovendien ook een klein gebied aan de rechter Rijnsoever. Dit gebied werd uitgebreid in 1923 wanneer de bezetting van het Ruhrbassin van start ging. Het is de periode 1918 - 1923 van de Belgische Rijnbezetting die centraal staat in deze masterproef. Deze periode uit de Belgische geschiedenis werd tot nog toe amper onderzocht. Wel is er gepubliceerd over de buitenlandse politiek van België in deze periode, echter met oppervlakkige bespreking van de Rijnlandbezetting. De Belgische rol in de herstelbetalingen is ook uitgebreid onderzocht door Rolande Depoortere. Haar werk biedt bovendien een uitstekend inzicht in de Belgische positie tijdens de vredesonderhandelingen.¹

De interessantste studies rond de Belgische bezettingspolitiek zijn geschreven door een Duits historicus, Christoph Jacobs en een oud-secretaris-generaal van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, Fernand Vanlangenhove.² Zij bespreken de Belgische buitenlandse politiek in deze periode en hoe België poogde veiligheidsgaranties te bekomen van de geallieerde grootmachten en herstelbetalingen van de Duitsers. Bovendien tonen ze genuanceerd de geïsoleerde positie van België zowel tijdens de vredesonderhandelingen als tijdens de bezetting.³ Het artikel van Vanlangenhove is relatief kort, terwijl de dissertatie van Jacobs dieper ingaat op deze onderwerpen. Jacobs stelt in zijn dissertatie dat er in de periode voor 1923 niet kan gesproken worden van een uitgewerkte Rijnlandpolitiek bij de Belgen. Toch niet in vergelijking met de Franse politiek.⁴

¹ R. DEPOORTERE, *La question des réparations allemandes dans la politique étrangère de la Belgique après la première guerre mondiale 1919-1925*, Brussel, 1997.

² F. VANLANGENHOVE, “Contribution à l’histoire de la politique rhénane de la Belgique de 1919 à 1925”, *Revue belge de philologie et d’histoire*, 56 (1978), 410-430; JACOBS, *Belgien und die Rhein-Ruhrfrage*; F. VANLANGENHOVE, *L’élaboration de la politique étrangère de la Belgique entre les deux guerres mondiales*, Brussel 1980.

³ JACOBS, *Belgien und die Rhein-Ruhrfrage*, 47-50 en VANLANGENHOVE, *L’élaboration de la politique étrangère*, 25.

⁴ JACOBS, *Belgien und die Rhein-Ruhrfrage*, 58.

In een artikel uit de bundel *Quand les canons se taisent* gaat Nicolas Mignon wel in op het Belgische bezettingsregime *an sich*. Hij richt zich in het artikel op het kleinere gebied aan de rechterzijde van de Rijn, waar de Belgen het bevel deelden met de Fransen. Bovendien behandelt zijn onderzoek eerder de relaties van de Belgische autoriteiten onderling en minder de verhouding met de Duitse bevolking.⁵ Het artikel van Laurence van Ypersele in de bundel *Der Schatten des Weltkriegs* bespreekt de houding van de Belgische publieke opinie tegenover de Belgische deelname van de Ruhrbezetting. Hij behandelt er voornamelijk de spotprenten die in de *Standaard* en *Le Soir* verschenen tijdens de bezetting.⁶ Er is dus tot op heden geen studie gepubliceerd over het Belgische bezettingsregime in zijn geheel. De weinige studies over de Belgische bezetting behandelen bovendien zodanig uiteenlopende aspecten van de bezetting dat er weinig raakvlak is tussen de verschillende studies. Er is daarom ook geen discussie te bemerken tussen de verschillende auteurs en verschillende aspecten van de bezetting werden nog niet onderzocht.

Algemene studies over de Rijnbezetting bespreken de Belgische rol in deze aangelegenheid amper.⁷ Er wordt eerder nadruk gelegd op de verhoudingen tussen Frankrijk en Groot-Brittannië als bezettingsmachten enerzijds en Duitsland en Frankrijk anderzijds. In de meeste algemene literatuur over de Rijnbezetting wordt België voorgesteld als het makke lam dat achter Frankrijk aanloopt.⁸ Dit terwijl in de onderzoeken over de Belgische Rijn- en Ruhrbezetting blijkt dat België heel andere politieke doelen had in deze periode en zich juist probeerde los te weken uit de Franse invloedssfeer.⁹

Net zoals de Belgische bezetting door historici grotendeels over het hoofd is gezien, was dit voor de Engelse bezetting ook lange tijd het geval.¹⁰ Keith Jeffrey probeert met zijn artikel over de Britse soldaten in het Rijnland deze lacune op te vangen. Hij schetst in

⁵ N. MIGNON, “L’occupant au pluriel. Autorités civiles et militaires belges sur la rive droite du Rhin (1921-1925)”, P. NEFORS en P.-A. TAILLIER red., *Quand les canons se taisent, actes du colloque international organisé par les Archives de L’Etat et le Musée royal de l’Armée et d’Histoire militaire (Bruxelles, 3-6- novembre 2008)*, Brussel, 2010.

⁶ L. VAN YPERSEELE, “Belgien und die Ruhrbesetzung: Wagnisse und Erwartungen”, G. KRUMEICH en J. SCHRÖDER red., *Der Schatten des Weltkriegs: Die Ruhrbesetzung 1923*, Düsseldorf, 2004, 99-118.

⁷ M. PAWLEY, *The watch on the Rhine. The military occupation of the Rhineland, 1918 - 1930*, 2007, Londen.; E. FRAENKEL, *Military Occupation and the Rule of Law: Occupational Government in the Rhineland, 1918-1923*, Londen, 1944; C. FISCHER en A. SHARP red., *After the Versailles treaty, enforcement, compliance, contested identities*, London, 2008. Dit wordt ook aangeklaagd door Vanlangenhove in zijn artikel naar aanleiding van de uitgave van J. BARIETY, *Les relations franco-allemandes après la première guerre mondiale*, Parijs, 1977.

⁸ “...und die belgische Politik ging meist mit der französischen konform.” LAUTER, *Sicherheit und Reparationen*, 62. Ook in de studies van Kosyck, Fraenkel en Pawley.

⁹ JACOBS, *Belgien und die Rhein-Ruhrfrage*, 20; VANLANGENHOVE, “Contribution a l’histoire”, 414; VAN YPERSEELE, “Belgien und die Ruhrbesetzung”, 118; DEPOORTERE, *La question*, 50.

¹⁰ K. JEFFERY, ““Hut ab,” “Promenade with Kamerade for Schokolade,” and the Flying Dutchman: British Soldiers in the Rhineland, 1918–1929”, *Diplomacy & Statecraft*, 16(2005) , 455.

zijn artikel de sociale geschiedenis van de bezetting en richt zich voornamelijk op de verhouding tussen soldaten en burgers. Naast Jeffrey publiceerde ook David Williamson een uitgebreid werk over de Britse bezetting. Hij concentreert zich eerder op de leefomstandigheden van de Britse soldaten in wat hij “virtually British colonies in Germany” noemt.¹¹ Elspeth O’Riordan gaat in een artikel dieper in op de impact van de Rijnland bezetting voor de Britse buitenlandse politiek en op de moeilijke relatie tussen Frankrijk en Groot-Brittannië in deze periode.¹² Uit de studies over de Britse bezetting blijkt dat de relaties tussen de Duitse bevolking en de Britse bezetter over het algemeen zeer goed waren. Dit komt ook tot uiting in een documentaire van *WDR: Der Feind am Rhein*, waarin ooggetuigen aan het woord worden gelaten.¹³

Het onderzoek naar de Amerikaanse bezetting is erg beperkt, wat logisch is gezien de beperkte grootte van de Amerikaanse bezettingsmacht. Een belangrijke bron van informatie is het dagboek dat door de Amerikaanse generaal Henry T. Allen werd bijgehouden tijdens de bezetting en later werd gepubliceerd.¹⁴ Het voornaamste onderzoek naar de Amerikaanse bezetting werd gevoerd door Keith Nelson, die in een uitgebreide studie de impact van de Amerikanen beschrijft. Hij concludeerde dat hoewel de Amerikanen een matigende invloed uitwerkten op de geallieerden, ze veel mogelijkheden hebben laten liggen om het Franse revanchisme tegen te gaan.¹⁵

Naar de Franse bezetting is daarentegen al uitgebreider onderzoek gedaan. Veel aandacht gaat daarbij naar het onderzoek van de Duitse protesten tegen de inzet van koloniale troepen, het zogenaamde *Schwarze Schmach*.¹⁶ Maar ook de bezetting op zich alsook de Frans-Duitse relaties tijdens de periode van de bezetting werden al grondig onderzocht.¹⁷ Een standaardwerk in het onderzoek naar de Franse Rijnbezetting is de studie van Martin Süß. Hij bespreekt uitgebreid de aanpak van de Fransen, met name hun tactiek *pénétration pacifique*. Deze bestond erin de bevolking van het Rijngebied warm te maken voor de

¹¹ Het werk van Williamson is niet beschikbaar in België dus ik ben voor dit oordeel afgegaan op de recensies: E. WOLFGANG, Bespreking van Williamson, D. G., *The British in Germany, 1918-1930. The Reluctant Occupiers*, Oxford en New York, 1991, *Historische Zeitschrift*, 258 (1994), 239-240 en

J. H. HOFFMAN, Bespreking van Williamson, D. G., *The British in Germany, 1918-1930. The Reluctant Occupiers*, Oxford en New York, 1991, *German Studies Review*, 16, (1993), 561-562.

¹² E. O’RIORDAN, “The British Zone Of Occupation in the Rhineland”, *Diplomacy & Statecraft*, 16(2005), 439-454.

¹³ BREDENBROCK, C. [History Dokus], *Der Feind am Rhein: Die allierte Besatzung nach dem ersten Weltkrieg*, video, 1 maart 2013, (<https://www.youtube.com/watch?v=if0pqIP-IBg>). Laatst geraadpleegd op 1 augustus 2014.

¹⁴ H.T. ALLEN, *My Rhineland Journal*, Boston, 1923.

¹⁵ K. L. NESON, *Victors divided: America and the allies in Germany 1918-1923*, Berkeley, 1975.

¹⁶ Onder andere: I. WIGGER, *Die “Schwarze Schmach am Rhein”*, Münster, 2007; G. LEBZELTER, “Die ‘Schwarze Schmach’. Vorurteile - Propaganda - Mythos.”, *Geschichte und Gesellschaft*, 11 (1985), 27-58. J.-Y. LE NAOUR, *La honte noire. L’Allemagne et les troupes coloniales françaises 1914-1945.*, Parijs, 2003.

¹⁷ M. SÜß, *Rheinessen unter französischer Besatzung*, Stuttgart, 1988; S. JEANNESSON, “Pourquoi la France a-t-elle occupé la Ruhr?”, *Vingtième me Sie cle. Revue d’histoire*, No. 51 (1996), 56-67 en P. TIRARD, *La France sur le Rhin: Douze Années d’Occupation Rhénane*, Parijs, 1930.

Franse cultuur en bovendien het separatisme in dit gebied te ondersteunen. Dit zou uiteindelijk moeten leiden tot een onafhankelijk Rijnland dat sterk aanleunde tegen Frankrijk en direct in zijn invloedssfeer lag.¹⁸ Een ander invloedrijk werk in het onderzoek naar de Franse bezetting is het werk van Anna-Monika Lauter. Zij peilt in haar studie naar de houding van de Franse publieke opinie in de periode van de bezetting. Daarbij stelt ze dat er lang geen onderzoek heeft plaatsgevonden naar de reactie van de publieke opinie, zowel van de bezetters als van de burgerbevolking.¹⁹ Uit de studies naar de Franse bezetting komt telkens weer het Frans revanchisme naar voren. Bovendien zijn alle studies het er over eens dat de Franse politiek er op was gericht het Rijnland los te weken van de rest van het *Reich*.

Zoals aangetoond is er nog erg veel ruimte voor nieuw onderzoek naar de bezetting van het Rijnland door de Belgische troepen. Waar historici wel al onderzoek hebben verricht naar de Britse, Franse en Amerikaanse bezetting, hinkt het onderzoek naar de Belgische bezetting hopeloos achter. Zeker omdat de Belgen het op één na grootste bezettingsleger leverden.²⁰

Met deze studie zal ik proberen op twee manieren een nieuw licht te werpen op dit onderwerp. Ten eerste hoop ik aan de hand van de officiële documenten van zowel de *Haute Commission Interalliée des Territoires Rhénans* (HCITR) als van het Ministerie van Buitenlandse Zaken en het Belgische leger een inzicht te bieden in de Belgische aanpak van de Rijnbezetting. Daarbij is de voornaamste vraag of België inderdaad, zoals Jacobs stelt in zijn werk, geen uitgewerkte Rijnlandpolitiek had. Bovendien wordt in deze masterproef nagegaan in hoeverre de Belgen inderdaad de Fransen telkens volgden in hun beslissingen. De archiefbestanden met betrekking tot de Rijnbezetting in het archief van het Koninklijk Legermuseum zijn evenwel nog niet volledig geïnventariseerd. Het grootste deel van deze bestanden maakt deel uit van de zogenaamde “Moskou archieven”, die tijdens de Tweede Wereldoorlog werden meegenomen door het Duitse leger om nadien door het Rode leger te worden overgebracht naar Moskou. Dit archief werd pas in 1990 herontdekt door de Belgen en op 27 mei 2002 terug naar België gebracht. Nog zo’n 25 archiefdozen blijven niet-geïnventariseerd. Volgens de archiefdienst van het Koninklijk Legermuseum bevatten deze waarschijnlijk nog informatie met betrekking tot de Rijnbezetting.²¹ Dit archiefmateriaal is niet opgenomen in het onderzoek voor deze masterproef.

¹⁸ M. SÜß, *Rhein Hessen unter französischer Besatzung*, 133-145 en LAUTER, *Sicherheit und Reparationen*, 65-74.

¹⁹ LAUTER, *Sicherheit und Reparationen*, 13.

²⁰ G.M. BAYLISS, *The occupation of the Rhineland. 1918-1929*, London, 1987, 181.

²¹ “De terugkeer van de “Russische archieven””, *Vizier*. Driemaandelijks infoblad van het Koninklijk Legermuseum, 15(2002), 1-2.

Ten tweede zal ik proberen aan de hand van analyse van Duitse kranten en *Flugblätter* of pamfletten de Duitse houding ten aanzien van de Belgische bezetters te reconstrueren. Opnieuw wordt hier de vraag gesteld naar het verschil tussen Fransen en Belgen. Werden de twee bezettingsmachten ook door de Duitse bevolking gelijkgesteld tijdens de bezetting? Of was er toch een verschil in perceptie? De kranten en pamfletten heb ik geselecteerd op basis van beschikbaarheid en politieke stroming. Een grote hulp hierbij was het werk van Kurt Koszyck, die de Duitse pers bespreekt van de periode 1914-1945.²² Zo heb ik ervoor gekozen om een toonaangevende katholieke krant, de *Kölnische Volkszeitung*, te onderzoeken voor de periode van de wapenstilstand. Deze katholieke krant werd tijdens de Eerste Wereldoorlog de belangrijkste *überregionale* katholieke krant.²³ Daarom is deze uitermate geschikt om zich een algemeen beeld te vormen van de Duitse bezorgdheden en gedachten tijdens de vredesonderhandelingen, aangevuld met informatie uit de literatuur en een analyse van de spotprenten die in de periode 1918-1923 verschenen in het satirische tijdschrift *Simplicissimus*.²⁴ Voor het onderzoek naar de Belgische bezetting heb ik in de mate van het mogelijke verschillende kranten geconsulteerd van steden uit de Belgische bezettingszone.²⁵ Voor het onderzoek naar de separatistische bewegingen heb ik een verzameling artikels van het *Institut für Zeitungsforschung* in Dortmund geconsulteerd.²⁶ Daarnaast heb ik ook de archiefbestanden met betrekking tot de bezetting geraadpleegd in de voornaamste steden van de Belgische bezettingszone: Aken en Krefeld.²⁷

Voor het onderzoek heb ik me beperkt tot de periode 1918-1923 omdat vanaf 1923 de Belgen samen met de Fransen overgaan tot de bezetting van de Ruhr. De Belgische troepen staan tijdens de Ruhrbezetting onder het bevel van de Franse generaal Degoutte. Het is daarom moeilijk om af te lijnen waar de Belgische impact eindigt en de Franse begint. Na de Ruhrbezetting werd de macht van het HCITR systematisch afgebouwd en de troepensterkte eveneens.

²² K. KOSZYCK, *Deutsche Presse 1914-1945*, Berlin, 1972, 84. “Verordnung. Arreté”, *Aachener Anzeiger. Politisches Tageblatt*, (7 december 1918), 1. “Die Besetzung Krefelds”, *Niederrheinische volkszeitung* (7 december 1918).

²³ “Kölnische Volkszeitung”, *Landschaftsverband Rheinland* (<http://www.rheinische-geschichte.lvr.de/themen/Das%20Rheinland%20im%2020.%20Jahrhundert/Seiten/KoelnischeVolkszeitung.aspx>) Laatst geraadpleegd op 2 augustus 2014.

²⁴ Deze zijn online consulteerbaar: <http://www.simplicissimus.info/>.

²⁵ *Aachener Anzeiger*; *Politisches Tageblatt*; *Echo der Gegenwart*; *Krefelder Zeitung* en *Niederrheinische Zeitung*.

²⁶ DORTMUND, *Institut für Zeitungsforschung*, *Mappe 8 Besatzungszeit*.

²⁷ KREFELD, *Stadtarchiv*, Bestand 4 *Belgische Besatzung, Reparationen*; KREFELD, *Stadtarchiv*, Bestand 9 *Besatzung*; AACHEN, *Stadtarchiv*, *Besatzungszeit 1918-1922*; AACHEN, *Stadtarchiv*, *Befreiung Aachens 1930*.

Om in te gaan op deze twee vragen, zal ik eerst de context schetsen waarin de Belgische Rijnbezetting zich situeert, dit vormt de inhoud van het eerste hoofdstuk. Hierin zal ik de positie van België na de Eerste Wereldoorlog kort bespreken, om dan de tijdelijke bezetting van het Rijnland tijdens de vredesonderhandelingen toe te lichten. Vervolgens wordt de positie van België tijdens de vredesonderhandelingen behandeld, waarbij er specifiek aandacht wordt besteed aan de herstelbetalingen en de bepalingen met betrekking tot de bezetting. Het eerste hoofdstuk sluit ik af met de bespreking van de Duitse reactie op de vrede. Het tweede hoofdstuk vertrekt van het Rijnlandverdrag en er wordt nagegaan hoe de Belgische bezetting werd georganiseerd. Daarna wordt onderzocht hoe de Belgen en de Duitsers zich tot elkaar verhielden tijdens de bezetting. Ten eerste wordt er kort ingegaan op de dagdagelijkse problemen voor de Duitse bevolking, vervolgens ga ik in op de politieke instabiliteit in het Rijngebied om dan te bespreken hoe de Belgische bezetter omging met deze situaties. Nadien worden enkele specifieke problemen tijdens de bezetting besproken. Het derde hoofdstuk bevat het onderzoek naar de perceptie en propaganda tijdens de bezetting. Het vierde en laatste hoofdstuk rond mijn onderzoek af door kort de gebeurtenissen vanaf 1923 te schilderen.

Tussen oorlog en vrede

Einde van de Grote Oorlog

Op 4 augustus 1914 viel het Duitse leger België binnen. Het Belgische leger moest al snel terugvallen op Antwerpen, tot deze stad op 10 oktober 1914 ook in Duitse handen viel. De Belgen verschansten zich achter de IJzer om daar vier jaar lang stand te houden in de loopgraven. België werd zwaar getroffen door de oorlog. De Belgische economie, die voordien tot de beste van de wereld behoorde, werd met de grond gelijk gemaakt. 42 000 Belgische militairen vonden in de oorlog de dood, over het aantal burgerslachtoffers is men tot op heden niet zeker. Waarschijnlijk liep het dodental op tot meer dan 25 000 Belgische burgers.²⁸ Door de inval in België hadden de Duitsers de neutraliteit van het land met de voeten getreden. Deze neutrale status was in 1839 vastgelegd in Londen en onder meer Groot-Brittannië stond garant voor zijn behoud. De Duitse regering erkende dat ze hiermee België onrecht aandeed en beloofde al in augustus 1914 dit later goed te maken. Reichskanzler Bethmann Hollweg verklaarde voor de Reichstag:

“So waren wir gezwungen, uns über den berechtigten Protest der luxemburgischen und der belgischen Regierung hinwegzusetzen. Das Unrecht - ich spreche offen -, das Unrecht, das wir damit tun, werden wir wieder gutzumachen suchen, sobald unser militärisches Ziel erreicht ist.”²⁹

Ook de Engelsen legden tijdens de oorlog sterk de nadruk op het onrecht dat België was aangedaan. De regering riep mannen op om vrijwillig dienst te nemen met de leuze: “Remember Belgium, enlist today”. De geallieerden beloofden België dan ook al tijdens de oorlog, in Saint-Adresse op 14 februari 1916, schadeloosstelling en hulp om het land weer op te bouwen.³⁰

In België heersten bijgevolg steeds heviger wreakgevoelens ten opzichte van Duitsland naarmate het einde van de oorlog in zicht kwam. De vernielingen en vernederingen die de bevolking had moeten ondergaan tijdens de oorlog hadden ervoor gezorgd dat eensgezind de leuze “le boche paiera” door de Belgische hoofden spookte. Naast herstelbetalingen hadden de Belgische politici ook hun zinnen gezet op een vergroting van het Belgische territorium ten koste van Nederland die zich terzijde had gehouden

²⁸ VANTYGHM, P., “Aantal slachtoffers van Grote Oorlog al 100 jaar fors onderschat”, *De Standaard* (4 augustus 2014), 1. “De Namenlijst”, *In Flanders Fields Museum*, (<http://www.inflandersfields.be/nl/namenlijst/navigatie/kenniscentrum/dodenregister/belgische-militairen>). Laatst geraadpleegd op 4 augustus 2014.

²⁹ “Bethmann Hollwegs Kriegsreden 1919”, *Digitalisierte Sammlungen der Staatsbibliothek zu Berlin*, Laatst geraadpleegd op 20/03/2014, (<http://digital.staatsbibliothek-berlin.de/>).

³⁰ R. DEPOORTERE, *La question des réparations allemandes dans la politique étrangère de la Belgique après la première guerre mondiale 1919-1925*, Brussel, 1997, 26.

tijdens de oorlog en wilde men de eigen neutraliteit opzeggen. Dat laatste was voornamelijk om de eigen veiligheid te waarborgen na de oorlog. De neutraliteit had België niet uit de oorlog kunnen houden dus wilde men in België op een andere manier zijn onafhankelijkheid waarborgen. Met name door zich van het bondgenootschap van Frankrijk en Groot-Brittannië te verzekeren. Helaas besefte men in België te laat dat ze, ondanks de beloftes van de geallieerde grootmachten, zouden moeten vechten voor de inwilliging van hun eisen.³¹

Een eerste voorbode van de moeizame vredesonderhandelingen waren de wapenstilstandsonderhandelingen. Na de belofte te hebben gekregen dat ze hiervoor zouden worden uitgenodigd, gingen de onderhandelingen alsnog door zonder de aanwezigheid van de Belgen. België vernam pas later dat de Fransen het plan hadden opgevat om de linker Rijnsoever gedurende een langere periode te bezetten. Dat plan, geformuleerd door Maarschalk Foch, werd niet bepaald positief onthaald bij de Belgen.³² De Belgische ambassadeur in Parijs, Baron Edmond de Gaiffier d'Hestroy, reageerde met de waarschuwing dat “sa réalisation serait incompatible avec le maintien de notre indépendance.”³³ Hij vreesde dat een langdurige bezetting van de Rijn in feite zou neerkomen op een verholde Franse annexatie. Omdat Frankrijk Luxemburg al in zijn invloedssfeer had gebracht, zou die langdurige bezetting volgens hem neerkomen op een omsingeling van België.³⁴

Paul Hymans had voor de start van de onderhandelingen al een onderzoek uitgevoerd met zijn medewerkers op het Ministerie van Buitenlandse Zaken naar wat de beste oplossing zou zijn voor België. Uit het onderzoek was naar voren gekomen dat een zogenaamde *état-tampon*, een bufferstaat, de beste oplossing zou zijn op lange termijn. Een langdurige bezetting, wat Hymans ook beschreef als “un régime d’annexion déguisée”, zou volgens het onderzoek enkel leiden tot gevoelens van rancune bij de Duitsers. Wat op zijn beurt zou kunnen leiden tot een nieuwe oorlog. Bovendien bracht het grote kosten en inspanningen met zich mee voor de bezetters. Een autonome staat, eventueel nog in het kader van het Duitse Rijk, zou Duitsland zijn belangrijkste economische regio ontnemen en de politieke unie afzwakken zonder haatgevoelens op te wekken bij de bevolking. Bovendien zou de Rijnse staat zich economisch ook kunnen richten naar het westen en dat zou positieve gevolgen kunnen hebben voor de Belgische haven van Antwerpen. Toch waren er ook nadelen aan verbonden; Hymans vreesde dat Frankrijk ook die autonome staat in zijn invloedssfeer zou brengen zoals het land had

³¹ DEPOORTERE, *La question*, 25-29.

³² F.VANLANGENHOVE, “Contribution à l'histoire de la politique rhénane de la Belgique de 1919 à 1925”, *Revue belge de philologie et d'histoire*, 56 (1978), 411. Voor meer informatie over Ferdinand Foch, zie bijlage 5.

³³ Voor meer informatie, zie bijlage 5.

³⁴ C.W.W. JACOBS, *Belgien und die Rhein-Ruhrfrage 1918 - 1923. Ein Beitrag zur belgischen Außenpolitik der Zwischenkriegszeit*, Dissertatie, Bonn, 1976, 19 en 47.

gedaan met Luxemburg. In dat geval zou België zich opnieuw omsingeld weten.³⁵ De angst voor annexatie door de Fransen leefde duidelijk sterk bij de Belgen en zou een belangrijke factor blijken in hun beslissingen in het interbellum.

De behandeling van Duitsland was een twistpunt tussen de verschillende geallieerde grootmachten. Frankrijk stond alleen in zijn revanchistische houding en zocht daarom in de periode na de oorlog geregeld steun bij België. Deze twee landen waren in tegenstelling tot Groot-Brittannië en de Verenigde Staten wel bezet geweest door de Duitsers en de meeste wredeheden van de oorlog waren op hun bodem begaan. Gebeurtenissen zoals de verbranding van de bibliotheek in Leuven werden tijdens de oorlog gebruikt om mannen te ronselen. Ook na de oorlog speelden de Fransen en de Belgen hun leed tijdens de oorlog uit om hun eisen kracht bij te zetten.

De Britse houding was gematigder dan die van de Fransen. Waar de Fransen voorstander waren van een langdurige militaire bezetting, een neutrale zone, zware herstelbetalingen en de ontwapening van Duitsland, hadden de Britten heel andere prioriteiten. Zij wilden voornamelijk een neutrale zone installeren en richtten hun pijlen op een behandeling die Duitsland de mogelijkheid zou bieden om economisch terug te groeien. Een economisch sterk Duitsland dat toegang had tot de wereldmarkt zou mogelijk ook voor Groot-Brittannië voordelen bieden. Bovendien was het voor een economisch verzwakt Duitsland onmogelijk om te voldoen aan de geëiste herstelbetalingen. Lloyd George vatte de houding van Groot-Brittannië kort samen als: “we cannot both cripple her and expect her to pay.”³⁶ De Britse visie was dan ook veel soepeler voor Duitsland: slechts één generatie Duitsers zou herstelbetalingen moeten betalen. Daarnaast eisten de Britten ook de Duitse ontwapening en een aanpassing van de Duitse grenzen, zonder hierin te ver te gaan.³⁷ Wilson had voor de Amerikanen de koers bepaald met zijn veertienpuntenprogramma, maar veel daarvan bleef voor Duitsland dode letter naarmate de onderhandelingen vorderden. De voornaamste bezorgdheid voor de Amerikanen was de oprichting van de *League of Nations*. Tijdens de onderhandelingen over het Rijnland kwam het Anglo-Amerikaans blok vaak lijnrecht tegenover de Fransen te staan.³⁸

Maarschalk Foch wist tijdens de wapenstilstandsonderhandelingen de Amerikaanse afgevaardigde Kolonel House te overtuigen van het nut van een bezetting van het Rijnland. Op die manier werden de Britten, vertegenwoordigd door Lloyd George, gedwongen er ook in mee te gaan.³⁹ Ook België werd voor een voldongen feit geplaatst en er restte de regeringsleiders niets meer dan de keuze of ze zou deel nemen aan de

³⁵ P. HYMANS, F. VAN KALKEN en J. BARTIER, *Mémoires*, I, Brussel, 1958, 285-286.

³⁶ A. SHARP, *The Versailles settlement, peacemaking in Paris 1919*, Basingstoke, 1991, 39.

³⁷ SHARP, *The Versailles settlement*, 32.

³⁸ E. O'RIORDAN, “The British Zone Of Occupation in the Rhineland”, *Diplomacy & Statecraft*, 16(2005), 440.

³⁹ O'RIORDAN, “The British Zone”, 440.

bezetting. In een poging om op de dezelfde hoogte als de geallieerden te kunnen onderhandelen in Parijs, gingen de Belgen mee in de voorlopige bezetting. Indien ze dit niet hadden gedaan, hadden ze waarschijnlijk hun eigen vredeseisen mogen opbergen.⁴⁰ Het wapenstilstandsverdrag werd ondertekend op 11 november 1918. Het luidde de bezetting van de linker Rijnsoever in en voorzag bovendien de creatie van een neutrale zone waar de Duitse strijdmachten zich moesten terugtrekken tot 40 kilometer van de rechteroever van de Rijn.⁴¹ Op 6 december 1918 trokken de Belgische troepen Duitsland binnen.⁴²

De voorlopige bezetting

De voorlopige bezetting werd georganiseerd onder leiding van de zogenaamde Luxemburg Commissie samengesteld uit afgevaardigden van de vier bezetters, maar was in praktijk volledig in handen van maarschalk Foch. De commissie hield zich voornamelijk bezig met economische vraagstukken en kwam slechts ad hoc samen.⁴³ Daarnaast hadden de Fransen een eigen organisatie voor hun bezettingszone, waarvan Foch de leiding overliet aan Paul Tirard.⁴⁴ Deze organisatie hield zich zowel met economische als politiek-administratieve vraagstukken bezig en rapporteerde enkel aan de Franse regering, zodat de andere geallieerden volledig in het duister bleven over de Franse activiteiten in het Rijnland.⁴⁵ Het bezette gebied was ingedeeld in vier zones, één per bezettingsmacht. België kreeg de vierde zone toegewezen, die tot zijn frustratie niet meteen aan zijn eigen grondgebied grensde. De regio Aken grensde wel meteen aan België, daar deelden de Belgen het bevel met de Fransen.⁴⁶ Tot de ondertekening van de vrede in juni 1919 waren de bezetters en Duitsland officieel nog in staat van oorlog. Dat bracht juridische implicaties met zich mee wat betreft de bezetting: op het moment dat het wapenstilstandsverdrag werd getekend, lag de autoriteit over het Rijnland bij de geallieerden. De Belgen organiseerden de bezetting aan de hand van de al bestaande Duitse administratieve indelingen. Elk *Bezirk*, vrij vertaald een district, had een gedelegeerd verantwoordelijke. De Belgische zone kende twee *Bezirke*, Aken en Krefeld.

⁴⁰ JACOBS, *Belgien und die Rhein-Ruhrfrage*, 22.

⁴¹ O'RIORDAN, "The British Zone", 440.

⁴² "Lokales", *Niederrheinische volkszeitung* (7 december 1918). "Aus Aachen und Umgebung", *Aachener Anzeiger. Politisches Tageblatt*, (6 december 1918), 2.

⁴³ O'RIORDAN, "The British Zone", 441.

⁴⁴ Voor meer informatie zie bijlage 5.

⁴⁵ J. BARIETY, "La Haute Commission Interalliée des Territoires Rhénanes", *Problèmes de la Rhénanie 1919-1930 / Die Rheinfrage nach dem ersten Weltkrieg*. Université de Metz. Centre de recherches Relations internationales, 1975, 18-19.

⁴⁶ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Archives Diplomatiques*, nr. 10 422:

Rapport mensuel sur les sentiments de la population allemande dans la 4e zone d'occupation, 7 juli 1919. S. MARKS, *Innocent Abroad: Belgium at the Paris Peace Conference of 1919*, Chapel Hill, 1981, 114. Kaart uit P. TIRARD, *La France sur le Rhin: Douze Années d'Occupation Rhénane*, Parijs, 1930, in bijlage 1.

Die waren dan weer onderverdeeld in verschillende administratieve territoriale eenheden: *Kreise*. Elk van deze kreeg ook een Belgische afgevaardigde toegewezen.⁴⁷

Aan de bevolking werden strenge restricties opgelegd: het telefoon-, telegraaf-, postduif-, post-, trein-, fiets-, scheeps- en autoverkeer werd aan banden gelegd en reizen tussen bezet en onbezet Duitsland was verboden. De import van kranten van het onbezette gebied werd ook grotendeels lamgelegd en elke publicatie moest voor verdeling in het bezette gebied worden voorgelegd aan de bezetter ter goedkeuring van de inhoud. Alle personen boven de achttien moesten te allen tijden een identiteitsbewijs kunnen voorleggen en samenscholingen waren ten strengste verboden. Er werd ook een avondklok ingesteld die bepaalde tussen welke uren de burgers zich buiten mochten begeven en ook in openbare gelegenheden werd strikt bepaald wanneer het was toegestaan voor burgers om deze te betreden. Er werd een verbod ingevoerd op alcoholconsumptie, het nemen van foto's en het bezitten van wapens. Het Belgische uur werd ingevoerd waardoor alle klokken een uur werden teruggezet.⁴⁸ Bovendien namen de Belgische bezetters elke dag een aantal gijzelaars die ervoor moesten zorgen dat de rest van de bevolking niet in opstand kwam.⁴⁹ De zwaarste van deze maatregelen, zoals het nemen van gijzelaars, werden wel al snel versoepeld. Bovendien had de Belgische legerleiding duidelijk vooropgesteld het dagelijks leven zo min mogelijk te verstoren, zolang vijandelijkheden naar de Belgische troepen toe uitbleven.⁵⁰ De houding van de Duitse bevolking was voornamelijk berustend en de Duitse overheden riepen de bevolking op om de “zware uren” met opgeheven hoofd tegemoet te gaan:

“Für die krefelder Bürgerschaft kommen mit der Besatzung schwere Stunden, die mit Würde und Takt zu tragen, erste Bürgerpflicht ist. (...) Zeigen wir alle ohne Ausnahme, daß wir politisch reise (sic) Menschen sind, daß wir Männer und Frauen von Verstand und Bildung sind.”⁵¹

Gedurende de vredesonderhandelingen werd die berustende houding steeds meer aan het wankelen gebracht. De Duitse delegatie werd in Parijs niet toegelaten tot de onderhandelingen, maar moest wachten in de hotelkamer tot ze geroepen werd om het verdrag te aanvaarden of af te wijzen, met alle gevolgen van dien.⁵² De Duitse bevolking volgde de onderhandelingen op de voet en wachtte angstig af hoe de vrede er voor hen

⁴⁷ Die verträge über besetzung und räumung des Rhinlandes und die Interalliierten Rheinlandoberkommission in Coblenz, W. VOGELS ed., Berlijn, 1925,108.

⁴⁸ “Verordnung. Arrêté”, *Aachener Anzeiger. Politisches Tageblatt*, (7 december 1918), 1. “Die Besetzung Krefelds”, *Niederrheinische volkszeitung* (7 december 1918).

⁴⁹ ‘Lokales’, *Niederrheinische Volkszeitung* (7 december 18); H. HAUBEN, *Krefeld Die Geschichte der Stadt. Vom Ende des Ersten Weltkrieges bis zum Gegenwart*, Krefeld, 2010, 28.

⁵⁰ “Lokales”, *Krefelder Zeitung* (13 december 18).

⁵¹ “Die Besetzung Krefelds”, *Niederrheinische Volkszeitung*, (7 december 18).

⁵² E. HERREBOUT, *Quellen zur Geschichte der deutsch-belgischen Beziehungen in den belgischen Staatsarchiven (mit Hinweisen auf Archivgut deutscher Provenienz)* (1830 - 1962), Brussel, 2008, 51.

zou uitzien. De kranten in het Rijnland publiceerden bijna dagelijks over de onderhandelingen tot in juni 1919, wanneer de uiteindelijke bepalingen werden doorgegeven aan de Duitse delegatie. Besprekingen van de wapenstilstandsverlengingen en de communicatie tussen de Duitse vredesdelegatie en geallieerden werden woordelijk weergegeven in de kranten.⁵³ Uit de inhoud van het artikel valt af te lezen hoezeer de Duitse bevolking een Franse revanche vreesde. Bovendien vreesden ze, zoals de Belgen, dat de Fransen het Rijnland wilden losweken van het *Reich* en in hun invloedssfeer brengen:

“Denn es kann kaum einem Zweifel unterliegen daß alle maßgebenden französischen Politiker auf möglichst vollständige Loslösung der rheinischen Gebiete von ihrem deutschen Vaterlande hinarbeiten.”⁵⁴

Hoewel de bevolking beseftte dat de soevereiniteit van Duitsland over deze gebieden in gevaar kwam, beseftte zij ook dat de mogelijkheden om zich daartegen te verweren beperkt waren. Duitsland vestigde zijn hoop op de veertien punten van de Amerikaanse president Wilson waarin het zelfbeschikkingsrecht der volkeren uitdrukkelijk vermeld werd. De kranten schreven dat de Duitsers “auf Gnade und Ungnade ausgeliefert sind”.⁵⁵ Zinnen als “Zitterend erwarten wir die Friedensbedingungen.”⁵⁶, en vermeldingen van de zware uren die het land te wachten stonden, maken duidelijk dat de Duitse bevolking het ergste verwachtte.

⁵³ *Kölnische Volkszeitung*, onder andere: 16-01-1919, 18-10-1919, 22-01-1919, 24-01-1919, 27-01-1919, 10-02-1919, 11-02-1919, 12-02-1919 en 13-02-1919.

⁵⁴ ‘Französische Rheinlandpolitik’, *Frankfurter Allgemeine* (4 februari 1919).

⁵⁵ ‘Der Eindruck in Weimar’, *Kölnische Volkszeitung*, (Ochtenduitgave, 18 februari 1919).

⁵⁶ ‘Die Konferenz von Versailles’, *Kölnische Volkszeitung*, (Ochtenduitgave, 3 mei 1919).

Onderhandelingen in Versailles

De bezetting werd als drukmiddel gebruikt tijdens de vredesonderhandelingen zodat wanneer de Duitsers zouden weigeren de vrede te ondertekenen, de geallieerde troepen in staat zouden zijn snel door te stoten naar Berlijn.⁵⁷ De onderhandelingen gingen in januari 1919 van start in Parijs. Zoals vermeld werd de Duitse delegatie niet betrokken bij de onderhandelingen maar moest ze afwachten wat het verdict van de geallieerde grootmachten zou zijn. De beslissingen werden voornamelijk genomen door de raad van tien, Frankrijk, Engeland, Italië, Japan en de Verenigde Staten, elk vertegenwoordigd door hun eerste minister of president en minister van buitenlandse zaken. In de loop van de onderhandelingen lag de werkelijke beslissingsmacht uiteindelijk slechts bij de vier grootmachten Frankrijk, Engeland, Italië en de Verenigde Staten.⁵⁸ België behoorde niet tot de kleine kern van grootmachten die de beslissingen namen maar tot de grote groep van kleinere machten die slechts sporadisch werden gehoord. Zelfs in de *Commission of Belgian Affairs* waren geen Belgische vertegenwoordigers aanwezig.⁵⁹

België was, zoals vermeld, met verschillende eisen naar de onderhandelingstafel getrokken. De eerste prioriteit lag bij de herstelbetalingen, die al tijdens de oorlog door de geallieerden waren beloofd. Op het moment van de start van de onderhandelingen bevond het land zich in een diepe economische crisis, door de verwoestingen aangericht tijdens de oorlog. Depoortere berekent in zijn werk dat de prijzenindex in 1919 meer dan 639% was van het niveau van 1914.⁶⁰ Maar naast de herstelbetalingen hoopte België ook door een wijziging van het verdrag van 1839 zijn neutraliteit te kunnen opgeven. Door deze neutrale status bevond België zich na de oorlog in een geïsoleerde positie. Omdat het land officieel nog steeds neutraal was, maakte België ook geen deel uit van de geallieerden. Dit bemoeilijkte de Belgische positie en was deels de reden waarom het land was ingedeeld bij de kleinere machten. Naast de opgave van die neutrale status wilde België veiligheidsgaranties bekomen van Frankrijk en Groot-Brittannië. Het bondgenootschap tussen die twee landen zag de Belgische regering als vitaal voor haar eigen veiligheid. Daarom zou België tijdens het interbellum regelmatig de rol van bemiddelaar tussen de Fransen en Engelsen opnemen. Dit komt verder in de thesis nog uitgebreider aan bod.⁶¹ Bovendien wilde de regering een territoriale uitbreiding verkrijgen ten koste van Nederland, dat zich afzijdig had gehouden tijdens de oorlog. Zoals vermeld wilde de Belgische regering een langdurige bezetting van Duitsland vermijden, deels

⁵⁷ BARIETY, "La Haute Commission", 16-17.

⁵⁸ JACOBS, *Belgien und die Rhein-Ruhrfrage*, 35-40.

⁵⁹ JACOBS, *Belgien und die Rhein-Ruhrfrage*, 39.

⁶⁰ DEPOORTERE, *La question*, 33.

⁶¹ JACOBS, *Belgien und die Rhein-Ruhrfrage*, 94-95.

omwille van de kosten dat deze met zich mee zou brengen maar ook omdat dit de toekomstige relaties met Duitsland zou bemoeilijken.⁶²

België kreeg oorspronkelijk slechts de toestemming om twee onderhandelaars te sturen naar de vredesbesprekingen, wat de Belgische regering als een belediging opvatte. Eerste minister Delacroix vond dat België onterecht op dezelfde manier werd behandeld als de landen die geen deel hadden genomen aan de oorlog: “Elle est ainsi traitée de la même façon que des Etats secondaires qui n’ont pris à la guerre aucune part effective.”⁶³ Paul Hymans, minister van Buitenlandse Zaken, besloot naar Parijs te vertrekken om de zaak aan te kaarten bij de geallieerden. Uiteindelijk bestond de Belgische delegatie uit Hymans zelf en de minister van Justitie, Emile Vandevelde maar werd Jules Van den Heuvel, minister van Staat, ook toegelaten in de commissie die de herstelbetalingen aan België behandelde.⁶⁴

De Belgische vredesdelegatie was een uitstekend voorbeeld voor de moeilijkheden waar een klein land mee te maken krijgt wanneer het land zijn eisen moet verdedigen tegenover grootmachten. Diana Panke beschrijft in haar artikel *Dwarfs in international negotiations* de voornaamste nadelen die voor kleine machten meespelen tijdens internationale onderhandelingen: een kleine delegatie, een gebrek aan coördinatie, een gebrek aan invloed en onvoldoende voorbereiding door een gebrek aan mankracht en middelen. Deze kenmerken komen ook terug in de Belgische ervaring in Versailles. Zo beschrijft Depoortere de door de Belgen gevoerde onderhandelingen in Versailles als een mislukking door het gebrek aan coördinatie: hoewel Jules Van den Heuvel zijn best deed om de Belgische belangen te behartigen, vingen de twee andere vertegenwoordigers meestal bot. Mede omdat Paul Hymans zijn gesprekspartners zou hebben geërgerd en Emile Vandevelde eerder de Internationale zou hebben vertegenwoordigd dan het land waar hij minister van was.⁶⁵ Bovendien speelde het geringe aantal vertegenwoordigers de delegatie zeker ook parten, alsook een gebrek aan voorbereiding. België had als klein land ook weinig invloed om de geallieerden ervan te overtuigen zijn wensen in te willigen en had te laat zijn prioriteiten op punt gesteld waardoor de delegatie er niet in slaagde haar voornaamste eisen binnen te halen.⁶⁶ Daarnaast zouden de Belgische schattingen van de geleden oorlogsschade slechts “très approximative” zijn geweest volgens Depoortere en “déprouvé de toute base économétrique”.⁶⁷

⁶² HYMANS, VAN KALKEN en BATRIER, *Mémoires*, 385. MARKS, *Innocent Abroad*, 118.

⁶³ “Ministerraad 16 januari 1919”, *Algemeen Rijksarchief* (http://extranet.arch.be/lang_pvminister.html) Laatst geraadpleegd op 26 juli 2014.

⁶⁴ “Ministerraad 16 januari 1919”, *Algemeen Rijksarchief* (http://extranet.arch.be/lang_pvminister.html) Laatst geraadpleegd op 26 juli 2014. en HYMANS, VAN KALKEN en BATRIER, *Mémoires*, 309.

⁶⁵ DEPOORTERE, *La question*, 28-33.

⁶⁶ D. PANKE, “Dwarfs in international negotiations: how small states make their voices heard,” *Cambridge Review of International Affairs*, 25(2012), 316-17.

⁶⁷ DEPOORTERE, *La question*, 33.

De Belgen werden als te gulzig bestempeld wanneer ze hun eisen naar voren brachten. Mede hierdoor en omdat de delegatie te laat haar prioriteiten op een rij zette, verkreeg de Belgische delegatie slechts een fractie van waar ze op hadden gehoopt. Wat betreft de reparaties, kenden de Belgen wel enig succes, mede omdat hun situatie zo nijpend was: België verkreeg het recht op 8% van de totale herstelbetalingen die Duitsland moest betalen. Bovendien kreeg de uitbetaling van de herstelbetalingen aan België voorrang op die van de andere landen.⁶⁸ Om deze verder uit te werken werd er het *Comité d'Organisation de la Commission des Réparations* (COCR) opgericht dat voornamelijk uit technocraten uit Frankrijk, België, Italië, Groot-Brittannië, de Verenigde Staten en Japan zou bestaan. Frankrijk slaagde er evenwel in van het comité een politiek bolwerk te maken.

George Theunis vertegenwoordigde België in het COCR. Hij zou van de Belgische regering voornamelijk *carte blanche* krijgen, behalve op momenten dat er sancties overwogen werden tegen Duitsland zoals in 1921 en 1923. Depoortere dicht Theunis uitstekende kwaliteiten toe en stelt dat het in deze commissie is dat België voor het eerst de rol van bemiddelaar tussen Frankrijk en Groot-Brittannië opneemt. Of dit inderdaad de eerste plaats is waar het kleine land deze rol opneemt is moeilijk na te gaan maar het is zeker dat België er tijdens het interbellum alles aan zal doen om de Entente levend te houden. Het zag dit verbond als noodzakelijk voor zijn eigen veiligheid. Om haar eigen belangen te verdedigen, probeerde de Belgische regering bovendien in alle beslissingsorganen aanwezig te zijn. Doordat ze in zowel de commissie voor de herstelbetalingen als in de commissie voor de bezetting zetelde, kon ze toch meebeslissen op het niveau van de Europese grootmachten.⁶⁹

Qua territoriale uitbreidingen ving de Belgische delegatie wel grotendeels bot. Alleen de regio Eupen-Malmedy werd toegewezen aan de Belgen. Het gebied werd in 1920, met het in werking treden van de vrede, deel van België na een referendum. Dit referendum was evenwel niet geheim en men kon zich enkel op een officiële lijst opgeven indien men tegen de annexatie was. De eersten die zich op de lijst zetten werden zwaar onder druk gezet door de Belgen waardoor er uiteindelijk slechts 271 inwoners zich durfden te registreren tegen de bezetting.⁷⁰ De Belgische neutraliteit, vastgelegd in het verdrag van 1839, werd ook niet opgeheven.⁷¹ Daarnaast was de delegatie er ook niet in geslaagd haar onafhankelijkheid veilig te stellen door garanties te bekomen van zowel Groot-Brittannië als Frankrijk. De angst om volledig omsingeld te worden door Frankrijk bleef dus

⁶⁸ HERREBOUT, *Quellen zur Geschichte*, 51 en JACOBS, *Belgien und die Rhein-Ruhrfrage*, 30-39

⁶⁹ DEPOORTERE, *La question*, 40.

⁷⁰ JACOBS, *Belgien und die Rhein-Ruhrfrage*, 30-39.

⁷¹ "Ministerraad 4 mei 1919", *Algemeen Rijksarchief* (http://extranet.arch.be/lang_pvminister.html) Laatst geraadpleegd op 26 juli 2014.

rondwaren in de hoofden van de Belgische staatsmannen.⁷² Het land slaagde er pas in 1925 in om uit zijn geïsoleerde positie te komen, door de veiligheidsgaranties die ze met het verdrag van Locarno bekwam van Groot-Brittannië.⁷³ Tijdens de onderhandelingen liepen de frustraties van de Belgische delegatie hoog op omdat ze op verschillende vlakken volledig in het duister werden gelaten door de geallieerden. Zo ook wat betreft de kwestie van de Rijnlandbezetting.⁷⁴

De Belgen werden tijdens deze onderhandelingen niet geconsulteerd hoewel koning Albert I in een dramatische poging naar Parijs vloog op 1 april 1919 om garanties van de geallieerde leiders te bekomen dat er geen beslissing zou worden genomen in verband met de Rijnkwestie alvorens de Belgen waren geconsulteerd.⁷⁵ Helaas voor België bleek dat ook deze garanties dode letter zouden blijven en eind april werd de Belgische delegatie voor een voldongen feit gesteld. De Belgische regering had geen andere keus dan mee te stappen in de bezetting, zo zeer vreesde ze in een nog sterker geïsoleerde positie komen. Door haar deelname aan de bezetting, kreeg ze een plaats in de nieuw opgerichte *Commission Interallié des Territoires Rhénanes*. Deze commissie was opgericht in april 1919 nadat de Engelsen en Amerikanen hadden geprotesteerd dat ze te weinig op de hoogte werden gehouden van de Franse activiteiten in het bezette gebied. Aan het hoofd van de nieuwe organisatie kwam de Franse afgevaardigde Paul Tirard te staan. Hoewel de geallieerden vanaf dan op de hoogte werden gehouden, waren het nog steeds de Fransen die de touwtjes in handen hadden in het bezette gebied. De organisatie was opnieuw eerder van tijdelijke natuur.⁷⁶

De geallieerden verschilden onderling sterk van mening wat de eventuele bezetting van het Rijnland betrof. De Fransen wilden een streng militair regime invoeren en ontwierpen een eerste schets voor het verdrag. Deze schets werd evenwel meteen afgewezen door de Engelsen en Amerikanen omdat het te veel druk zou leggen op de Duitse bevolking en te sterk leek op een militair bezettingsregime. Een tweede schets werd opgesteld, die meer de Anglo-Amerikaanse visie weerspiegelde. Dit zogenaamde *skeleton plan* wilde duidelijk de lasten op de Duitse bevolking zo laag mogelijk houden. Het plan hield onder andere in dat het aantal troepen tot een absoluut minimum zou gehouden worden, alsook de inkwartiering van militairen. Uiteindelijk werden er langs beide zijden compromissen gesloten en neigde het Rijnlandverdrag naar een civiele bezetting maar had elke bezettingsmacht relatief veel vrijheid in zijn toegewezen zone. Het verdrag bleef bovendien vrij ambigu over de reikwijdte van de autoriteit van het

⁷² DEPOORTERE, *La question*, 50

⁷³ VANLANGENHOVE, "Contribution à l'histoire", 422.

⁷⁴ MARKS, *Innocent Abroad*, 115.

⁷⁵ MARKS, *Innocent Abroad*, 120; HYMANS, VAN KALKEN en BATHIER, *Mémoires*, 387-388.

⁷⁶ BARIETY, "La Haute Commission", 19.

overkoepelende orgaan, het CITR.⁷⁷ Door in het verdrag te stellen dat het CITR “shall have the power to issue Ordinances so far as may be necessary for securing the maintenance, safety and requirements of the Allied and Associated forces.”, kon de macht van het CITR naar believen worden uitgebreid.⁷⁸ De Fransen moesten hun oorspronkelijk plan van dertig jaar bezetting noodgedwongen aanpassen na Brits protest naar de bezetting van een kleiner gebied en gefaseerd in periodes van 5, 10 en 15 jaar.⁷⁹

Wanneer het verdrag rond was, ontstond er in tijdens de ministerraad van 3 en 4 mei 1919 een discussie onder de ministers van België over de vraag of ze het verdrag wilden tekenen. Zowel de minister van spoorwegen, post en telegrafie Mr. Renkin als de minister van Economie, Henri Jaspar waren van de overtuiging dat het verdrag zo ondermaats was dat België zou moeten weigeren te tekenen. Op die manier wilden ze de geallieerden dwingen om de Belgische eisen wel in te willigen. Eerste minister Delacroix was het hier niet mee eens. Hij vond het verdrag zeker ook onvoldoende maar vreesde dat wanneer België zou weigeren te tekenen, het land geïsoleerd achter zou blijven, zonder dat de geallieerden extra concessies zouden doen. Minister van Buitenlandse Zaken Hymans was ervan overtuigd dat het verdrag het best mogelijk verdrag was dat België kon uit de brand slepen. In een tweede sessie werd de mening van de Ministers van Staat gevraagd, die zich unaniem schaarden achter de beslissing om het verdrag te tekenen. Aldus werd uiteindelijk ook beslist.⁸⁰

Wanneer in juni 1919 het verdrag van Versailles werd ondertekend, werd het CITR omgevormd tot de *Haute Commission Interalliée des Territoires Rhénanes*, opnieuw met Tirard aan het hoofd en zetel in Koblenz. In het HCITR hadden de Britten iets meer controle over de activiteiten. De commissaris van elk land was als enige bevoegd voor de zone van dat land in kwestie. Het enige moment waarop de commissarissen elkaar moesten consulteren was wanneer het niet enkel de eigen zone betrof. Zo hadden de Fransen in hun zone, veruit de grootste zone, nog steeds de vrije hand.⁸¹ Bovendien had de Franse commissaris, als voorzitter van de commissie, een dubbele stem wanneer het bij stemming neerkwam op een gelijk aantal stemmen. In de Verenigde Staten, slaagde president Wilson er niet in om een twee derde meerderheid te halen in de Amerikaanse senaat om het verdrag te ratificeren. Daarom namen de Amerikanen ook niet deel aan de bezetting. Ze behielden wel een zetel in het HCITR als waarnemer, zonder stemrecht. Hierdoor was de Belgische stem vaak beslissend wanneer de Engelsen en Frankrijk van

⁷⁷ E. FRAENKEL, *Military Occupation and the Rule of Law: Occupational Government in the Rhineland, 1918-1923*, Londen, 1944, 71-83.

⁷⁸ FRAENKEL, *Military Occupation*, 233.

⁷⁹ MARKS, *Innocent Abroad*, 117.

⁸⁰ “Ministerraad 3 mei 1919”, *Algemeen Rijksarchief* (http://extranet.arch.be/lang_pvminister.html) Laatst geraadpleegd op 26 juli 2014. “Ministerraad 4 mei 1919”, *Algemeen Rijksarchief* (http://extranet.arch.be/lang_pvminister.html) Laatst geraadpleegd op 26 juli 2014.

⁸¹ BARIETY, “La Haute Commission”, 19-22.

mening verschilden. Bovendien kon België in deze positie opnieuw de rol van bemiddelaar opnemen.⁸² De Belgen kregen uiteindelijk de vierde zone toegewezen, die iets groter was dan het gebied dat ze oorspronkelijk bezetten en voerden ze nu alleen het bevel over de stad Aken. Op deze manier grensde het Belgisch bezettingsgebied wel aan de Belgische grens, wat voordien niet het geval was en voor veel ongemak had gezorgd.⁸³ De Belgische zone bestond voornamelijk uit geïndustrialiseerd gebied met belangrijke mijnen, textielabrikanten en metaalabrikanten.⁸⁴

Economische luik van de Belgisch - Duitse relaties.

In tegenstelling tot de andere bezettingsmachten, dreef België amper handel in de bezette gebieden tussen de wapenstilstand en de ondertekening van de vrede.⁸⁵ Nochtans zouden de economische belangen van België een grote rol spelen tijdens de bezettingsperiode die na de vredesonderhandelingen volgde. De herstelbetalingen waren van groot belang voor de wederopbouw van het land en haar economie, waardoor de onderhandelingen over de precieze bedragen in België met argusogen werden gevolgd. Het was grotendeels omwille van die herstelbetalingen dat België meeding in de bezetting. In 1921 deelde ze de mening van de geallieerden wanneer er aan Duitsland sancties werden opgelegd nadat de Duitse regering de bepalingen omtrent de reparaties had geweigerd. De herstelbetalingen konden door Duitsland zowel in liquide middelen als in natura worden uitbetaald.

Naast de herstelbetalingen domineerde er nog een economisch probleem de relaties tussen België en Duitsland. Hoewel van minder belang voor de bezetting, wil ik deze problematiek toch kort aanhalen, omdat het prominent figureerde in de Belgische buitenlandse politiek. Het betreft de marken die de Belgische Nationale Bank had overgehouden na de bezetting van België door de Duitsers. Tijdens de bezetting werd de mark als tweede officieel betaalmiddel ingevoerd, met een vaste koers van 1 mark = 1,25 Belgische frank. Na de oorlog bezat België nog 6,1 miljard mark en eiste van Duitsland dat ze deze zouden overkopen aan de vastgelegde wisselkoers. Uiteindelijk werd een compromis gesloten waarbij Duitsland een deel van het bedrag beloofde terug te kopen, wanneer België van haar eisen in verband met de uitlevering van oorlogsmisdadigers en de liquidatie van de Duitse bedrijven in België afzag. Het verdrag, getekend op 25 november 1920, werd nooit geratificeerd en bleef de Belgisch-Duitse relaties

⁸² FRAENKEL, *Military Occupation*, 83.

⁸³ MARKS, *Innocent Abroad*, 114. FRAENKEL, *Military Occupation*, 6-7. Kaart: zie bijlage 1 en 2.

⁸⁴ FRAENKEL, *Military Occupation*, 6-7.

⁸⁵ FRAENKEL, *Military Occupation*, 19

bemoeilijken tot 1930. Pas in de nasleep van de onderhandelingen voor het Young-plan werd er een compromis gesloten en kreeg België een voor haar aanvaardbare concessie.⁸⁶

Ook in haar positie als bezetter handelde België in het belang van haar economische interesses. Zo werden de Belgen er tijdens de bezetting ook van beschuldigd aan economische spionage te doen door informatie te eisen in Duitse fabrieken om de productieprocessen te imiteren in eigen land.⁸⁷ Er werden onder andere rapporten opgesteld over de economisch situatie in het bezette gebied en over verschillende bedrijven. De Belgische afdeling van het HCITR zette zich tijdens de bezettingstijd in om de Belgische economische interesses in het Rijnland te verdedigen.⁸⁸ Bovendien hoopte men in België dat indien er een onafhankelijke Rijnstaat zou ontstaan, deze zich economisch meer naar het westen, en dus naar de haven van Antwerpen, zou richten.⁸⁹ De douane tussen het bezette en het onbezette gebied, die was ingesteld in 1921 als onderdeel van de sancties, bevorderde de handel met Frankrijk en België.

Vrede

Wanneer in mei 1919 de vredesbepalingen werden voorgelegd aan de Duitse delegatie, was de verslagenheid groot; de bepalingen waren zwaarder dan de ergste verwachtingen:

“Die Friedensbedingungen sind jetzt im kleinsten und im abgelegensten deutschen Dorfe bekannt. Von ihrer Schwere, die beispiellos in der Geschichte aller Völker und Zeiten ist, sind alle erfaßt, die ein Herz und nicht einen Stein in der Brust mit sich herumtragen.”⁹⁰

De *Kölnische Volkszeitung* beschreef in het artikel hoezeer het Duitse volk was aangedaan door de zware vredesbepalingen. In de tekst worden de vredesbepalingen als de zwaarste in de geschiedenis beschreven. Het satirisch tijdschrift *Simplicissimus* goot de gevoelens van de bevolking in tekeningen. Duitsland dat naar de guillotine wordt geleid, maar eerst nog eens wordt bestolen door de geallieerden, is de eerste afbeelding naar aanleiding van de vredesvoorstellen.⁹¹ Daarnaast krijgen in de volgende uitgaven vooral de Fransen de schuld en hen wordt geen kritiek gespaard. Zo wordt Clemenceau afgebeeld als een monsterlijke keizer, zouden de Franse dames de melk lekkerder vinden nu ze weten dat deze werd afgenomen van verhongerende Duitse zuigelingen en worden de Franse

⁸⁶ DEPOORTERE, *La question*, 53-54. HERREBOUT, *Quellen zur Geschichte*, 52-53. “Kabinetssitzung vom 3 November 1919”, *Bundesarchiv*. (<http://www.bundesarchiv.de/aktenreichskanzlei/1919-1933/0000/index.html>) Laatste geraadpleegd op 29 juli 2014.

⁸⁷ “Was Krefeld erduldet”, *Düsseldorfer Nachrichten*, (1 november 1926).

⁸⁸ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Archives Diplomatiques*, nr. 10 422: Tome II.

⁸⁹ HYMANS, VAN KALKEN en BATRIER, *Mémoires*, 285-286.

⁹⁰ “Halmast!”, *Kölnische Volkszeitung*, (Avonduitgave 10 mei 1919).

⁹¹ Zie bijlage 3

officiëren moddervet afgebeeld, zittend op de beenderen van Duitse kinderen. De Engelsen krijgen minder gruwelijke kritiek die meer gericht is op de manier waarop ze economisch profijt halen door de Duitse economie lam te leggen. De Amerikanen worden verweten dat de veertien punten van Wilson dode letter zijn gebleven wanneer het op Duitsland aankwam.⁹²

De bepaling in het vredesverdrag dat Duitsland de *Alleinschuld* droeg van de oorlog, werd door een groot deel van de Duitse bevolking niet geaccepteerd. Het gevoel heerste dat de straf die aan het land werd opgelegd, niet in verhouding was met de fouten die het had begaan. Het vredesverdrag werd het *Diktat* genoemd en door de Duitsers vernietigend beoordeeld. Bovendien ontstonden er haatcampagnes die waren gericht tegen de nieuwe parlementaire democratie. Deze werd verweten dat ze Duitsland zou hebben overgeleverd aan de geallieerden terwijl er nog een kans zou zijn geweest de oorlog te winnen. Zo ontstond de zogenaamde dolkstootlegende, een propagandamiddel dat later ook door de nationaalsocialisten zou worden ingezet.⁹³

Om de Duitse interesses te vertegenwoordigen bij het HCITR, werd al in de herfst van 1919 het *Reichskommissariat für die besetzten rheinischen Gebiete* opgericht. De zogenaamde *Reichskommissare* waren achtereenvolgens: Karl von Starck (1919-1921), Hermann Fürst von Hatzenfeldt-Wildenburg (1921-1923) en nadat het commissariaat gedurende twee jaar was opgeheven nam Ernst Freiherr Langwerth von Simmern het van hem over tot het einde van de bezetting in 1930. De *Reichskommissar* functioneerde als brug tussen de bezette en onbezette gebieden en mocht als enige Duitse instantie in het bezette gebied in direct contact staan met het HCITR, het commissariaat zetelde eveneens in Koblenz.⁹⁴

⁹² Zie bijlage 3

⁹³ G. VERBEECK, *Een geschiedenis van Duitsland. Sporen en dwaalsporen van een natie*, Leuven, 2010, 161-162. "Die Vergiftung Europas", *Der Spiegel* 37(2013), 48-50.

⁹⁴ "Der Reichskommissar für die besetzten rheinischen Gebiete", *Landschaftsverband Rheinland*, ([http://www.rheinische-geschichte.lvr.de/themen/Das%20Rheinland%20im%2020.%20Jahrhundert/Seiten/DerReichskommissar%20f%C3%BCr%20diebesetztenrheinischenGebiete\(1919%E2%80%931930\).aspx](http://www.rheinische-geschichte.lvr.de/themen/Das%20Rheinland%20im%2020.%20Jahrhundert/Seiten/DerReichskommissar%20f%C3%BCr%20diebesetztenrheinischenGebiete(1919%E2%80%931930).aspx)) Laatst geraadpleegd op 28 juli 2014.

De dagelijkse realiteit van de bezetting

Organisatie

De Belgische bezetting steunde op drie pilaren: het leger, de militaire rechtbank en de Belgische afdeling van het HCITR.⁹⁵ De militaire rechtbank bestond aanvankelijk volledig uit militair personeel maar na enkele incidenten werd er in 1923 besloten om ook civiele rechters in te zetten in de bezette gebieden.⁹⁶ Een speciale afdeling van het leger was de militaire veiligheidsdienst of de *Sûreté Militaire*, een combinatie van een politiedienst en contraspionagedienst. Het Ministerie van Defensie en het Ministerie van Buitenlandse Zaken waren belast met de opvolging van de bezetting. Defensie stond tussen november 1918 en februari 1920 onder leiding van Fulgence Masson, tussen februari 1920 en november 1920 onder leiding van Paul-Emile Janson, tussen november 1920 en begin augustus 1923 onder leiding van Albert Devèze en nadien tot mei 1925 onder leiding van Pierre Forthomme. Alle ministers van Defensie werden in deze periode geleverd door de Liberale Partij. Bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken was er iets meer continuïteit in de periode 1918-1925. Paul Hymans, lid van de Katholieke Partij, was er minister tussen november 1918 en eind augustus 1920 om dan opgevolgd te worden door Henri Jaspar, die de ministerpost innam tot midden maart 1924, waarna Paul Hymans het weer van hem overnam.⁹⁷ Het Ministerie van Buitenlandse Zaken stond in nauw contact met de *Haut-Commissaire* voor België: Edouard Rolin-Jacquemeyns. Wanneer in 1921-1922 strubbelingen ontstonden tussen de legerleiding en het HCITR, werd duidelijk dat Rolin-Jacquemeyns op de minister van Buitenlandse Zaken rekende om de belangen van het HCITR te behartigen. Verder in het hoofdstuk wordt hier dieper op in gegaan.

Het aantal Belgen dat gestationeerd was in het Rijnland varieerde sterk tussen 1918 en 1925. Na de Fransen leverden de Belgen zoals ze hadden gevreesd het grootste aantal troepen, behalve in de eerste jaren van de bezetting tot 1920. Toen hadden de Britten nog meer troepen gestationeerd in Duitsland.⁹⁸ De cijfers van de studie uitgevoerd in opdracht van het Imperial War Museum verschillen sterk van de verwachtingen van een rapport opgesteld door de legerleiding in augustus 1921, dat een schatting maakt van 22 000 manschappen in november.⁹⁹ Een schatting voor 1922 vermeldt dan weer slechts 20 090, terwijl het werk van het IWM voor 1922 een totaal van 33 961 Belgische

⁹⁵ Voor meer informatie, zie bijlage 5.

⁹⁶ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Archives Diplomatiques*, nr. 10 443: Brief van Rolin-Jacquemeyns aan de auditeur-generaal, chef van het militair parket in Aken, 19 maart 1923.

⁹⁷ DEPOORTERE, *La question*, 384-386. Voor meer informatie, zie bijlage 5.

⁹⁸ BAYLISS, *The occupation of the Rhineland*.

⁹⁹ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Archives Diplomatiques*, nr. 10 443: Brief van Jaspar aan Devèze, 9 augustus 1921.

manschappen geeft.¹⁰⁰ Sally Marks noemt in haar studie een totaal van 19 700 Belgen die in het Rijnland waren gestationeerd net na de inwerkingtreding van het vredesverdrag, in de studie van het IWM is dit slechts 14 663.¹⁰¹ De studie van het IWM geeft evenwel geen verdere uitleg over hoe zij aan dit cijfer zijn gekomen. Over het algemeen kunnen we besluiten dat de Belgische troepenmacht rond de 20 000 mannen lag tot 1921 om dan te pieken in 1921, opnieuw te dalen in 1922 en waarschijnlijk weer te stijgen in 1923, wanneer België samen met Frankrijk overging tot de bezetting van het Ruhrgebied. De stelling van Margaret Pawley dat België het kleinste leger had in het Rijngebied, komt dus niet overeen met de historische realiteit.¹⁰²

De troepensterkte van de Fransen in het Rijngebied was wel vele malen groter dan die van de Belgen. Het IWM schat dat er op het hoogtepunt in januari 1924 een totaal van 99 305 Fransen aanwezig waren in het gebied. De Amerikanen verminderden hun troepensterkte systematisch na de inwerkingtreding van de vrede tot ze in 1923 volledig terugtrokken. De Britten zouden volgens het IWM in 1920 de meeste troepen gestationeerd hebben in het Rijnland: 40 594 man. Een totaal dat dan ook systematisch werd afgeslankt tot het stabiliseerde rond de 8 000 man vanaf 1923.¹⁰³ Verder onderzoek is noodzakelijk om tot sluitende cijfers te komen, gezien de grote verschillen tussen de verschillende onderzoeken.¹⁰⁴ Hoewel de cijfers niet sluitend zijn, kunnen we wel de gevolgtrekking maken dat België de op één na grootste bezettingsmacht was in het Rijngebied. Toch kon zij haar overmacht qua troepen niet omzetten in beslissingskracht tijdens de onderhandelingen.

Bemiddelaarsrol

Omdat de Belgische veiligheidspolitiek stelde op het voortbestaan van de Entente, poogde België als bemiddelaar op te treden in het HCITR; Rolin-Jacquemeyns eiste, in de woorden van Vanlangenhove, “une position médiane” op tussen zijn Engelse en Franse collega’s.¹⁰⁵ Gezien de veiligheidsgaranties van Groot-Brittannië uitbleven, voelde België zich regelmatig verplicht om de Fransen te volgen in hun beslissingen.¹⁰⁶

¹⁰⁰ BAYLISS, *The occupation*. BRUSSEL, Archief Koninklijk Legermuseum, *Rhenanie*, nr. 185/182: Effectifs Belge prévus en 1922 pour la Rhénanie.

¹⁰¹ MARKS, *Innocent Abroad*, 123.

¹⁰² M. PAWLEY, *The watch on the Rhine. the military occupation of the Rhineland, 1918 - 1930*, 2007, Londen, 40.

¹⁰³ BAYLISS, *The occupation*.

¹⁰⁴ De cijfers worden in de bijlage naast elkaar geplaatst, zie bijlage 4.

¹⁰⁵ F. VANLANGENHOVE, *L'élaboration de la politique étrangère de la Belgique entre les deux guerres mondiales*, Brussel 1980, 24.

¹⁰⁶ FRAENKEL, *Military Occupation*, 71-83, JACOBS, *Belgien und die Rhein-Ruhrfrage*, 94-95 en VANLANGENHOVE, “Contribution à l’histoire”, 25.

Zoals Nuding terecht stelt in zijn artikel: “In dieser Position relativer Schwäche geriet Brüssel in die “Rolle eines bloßen Pariser Satteliten”, aus der es sich erst einige Jahre später allmählich wieder lösen konnte.”, door de zwakke positie van België was het land niet in staat het imago van satellietstaat van zich af te schudden.¹⁰⁷

Al in april 1920 werd duidelijk dat de Belgen hun beslissingen steeds opnieuw moesten moeten afstemmen op die van de Fransen. Op 12 en 13 maart 1920 vond in Berlijn de militaristische Kapp-putsch plaats, die poogde de sociaal-democratische coalitieregering omver te werpen. In reactie daarop ontstonden er in het Ruhrgebied communistische opstanden. De putsch faalde maar de communistische protesten duurden voort. De Duitse regering vroeg toestemming aan de geallieerden om te mogen ingrijpen, aangezien de opstanden zich voornamelijk situeerden in de neutrale zone. De Britten verleenden hun toestemming maar de Fransen weigerden met als voornaamste reden dat ze zelf de brandjes wilden blussen. Dit deed de Franse regering om de Pruisische invloed op het gebied zo klein mogelijk te houden. Wanneer de Reichswehr op 2 april toch besloot de neutrale zone binnen te dringen, bezetten de Fransen zonder de mening van de andere bezettingsmachten te vragen, een aantal steden rond Frankfurt. In de Belgische regering was Hymans van overtuiging dat ze de Fransen best een kleine geste deden en besloot dat België ook zou deelnemen aan de bezetting. Nochtans wilde de Belgische regering zijn bezettingsmacht liefst tot een minimum beperken. Tegen de verwachtingen van Hymans in, reageerden de Britten zeer negatief op de bezetting door de Belgen. Hun vermoeden dat de Belgen een francofiële houding aannamen, werd er enkel door gesterkt.¹⁰⁸

In januari 1921 werden er nieuwe bepalingen omtrent de herstelbetalingen aan Duitsland voorgesteld. Daarnaast werd de Duitse regering ook gewaarschuwd dat er sancties zouden volgen indien ze de bepalingen niet nakwam. Wanneer op 7 maart de Duitsers inderdaad niet voldeden aan de bepalingen, besloten de geallieerden unaniem om over te gaan tot sancties.¹⁰⁹ De steden Düsseldorf, Duisburg en Ruhrort kwamen onder Frans-Belgische bezetting. Bovendien werd er een douane geïnstalleerd tussen het bezette en het onbezette gebied.¹¹⁰ Vervolgens werden er manieren gezocht om de onderhandelingen opnieuw op te starten om tot een compromis te komen. De Belgische minister van Buitenlandse Zaken, Jaspar, stuurde op 6 april een brief naar de Belgische ambassadeur in Parijs om aan de Fransen duidelijk te maken dat het noodzakelijk was dat

¹⁰⁷ M. NUDING, “Die interalliierte Rheinlandkommission”, NEFORS P. en TALLIER, P.-A. (red.), *Quand les canons se taisent, actes du colloque international organisé par les Archives de L’Etat et le Musée royal de l’Armée et d’Histoire militaire* (Bruxelles, 3-6- novembre 2008), Brussel, 2010, 97.

¹⁰⁸ O’RIORDAN, “The British Zone”, 442-445 en DEPOORTERE, *La question*, 49-52.

¹⁰⁹ “Ministerraad 7 maart 1921”, *Algemeen Rijksarchief* (http://extranet.arch.be/lang_pyminister.html) Laatst geraadpleegd op 31 juli 2014.

¹¹⁰ O’RIORDAN, “The British Zone”, 446.

België op de hoogte werd gehouden van de besprekingen van de geallieerden.¹¹¹ Uit deze vraag blijkt dat België opnieuw vreesde om zonder waarschuwing voor een *fait accompli* te worden gesteld, zonder voordien te zijn geconsulteerd. Zijn verzoek werd ingewilligd en op 30 april ging er een conferentie in Londen van start, om daar mogelijke sancties te bespreken indien Duitsland opnieuw de bepalingen zou weigeren. Daar kwam de bezetting van de Ruhr ter sprake en dat werd ook gebruikt als drukmiddel naar de Duitsers toe.

Enkele dagen voor de start van de conferentie, zo berichtte de Belgische minister van Buitenlandse Zaken later in de ministerraad, waren Aristide Briand en David Lloyd George al samengekomen in Hythe, wat opnieuw een teken aan de wand was van de geïsoleerde positie van de Belgen. In Hythe werd duidelijk dat de Fransen en Engelsen het niet eens werden over de aanpak. De Engelsen gingen akkoord dat er sancties moesten worden opgelegd maar wilden de Duitse regering eerst een ultimatum geven. De Fransen wilden daarentegen drie dagen laten al over gaan tot de bezetting van enkele steden in het Ruhrbassin.¹¹² De Belgen waren sterk gekant tegen een verdere bezetting maar Aloys Van de Vyvere, minister van Economische Zaken, stelde wel dat wanneer er zou worden overgegaan tot een nieuwe bezetting, België beter niet zou deelnemen aan een geïsoleerde actie van Frankrijk. Jaspar was het daar volledig mee eens, hij hoopte evenwel dat het zo ver niet zou komen en dat er nieuwe gesprekken zouden worden opgestart met Duitsland om tot een overeenkomst te komen.¹¹³

Tijdens de conferentie van Londen lukte het de Fransen en Engelsen niet om het eens te worden. Volgens het relaas van Jaspar op de ministerraad van 7 mei 1921, waren het de Belgen die voor het uiteindelijke compromis zorgden. De Duitsers kregen nog uitstel tot 12 mei om de voorstellen te accepteren. Anders zou er worden overgegaan tot een bezetting van het Ruhrbassin. De Fransen wilden aan de bezetting van dit gebied ook de industriële exploitatie toevoegen maar botsten daar op het protest van de Engelsen. De Belgen schaarden zich in dit meningsverschil aan de zijde van de Engelsen. De Belgen hadden 9000 man klaar staan om het Ruhrbassin in te trekken. Voor het verlopen van het ultimatum, accepteerde de Duitse regering de bepalingen.¹¹⁴

¹¹¹ “Ministerraad 11 april 1921”, *Algemeen Rijksarchief* (http://extranet.arch.be/lang_pvminister.html) Laatst geraadpleegd op 31 juli 2014.

¹¹² “Ministerraad 7 mei 1921”, *Algemeen Rijksarchief* (http://extranet.arch.be/lang_pvminister.html) Laatst geraadpleegd op 31 juli 2014.

¹¹³ “Ministerraad 11 april 1921”, *Algemeen Rijksarchief* (http://extranet.arch.be/lang_pvminister.html) Laatst geraadpleegd op 31 juli 2014.

¹¹⁴ O’RIORDAN, “The British Zone”, 448.

De crisis van 1921 biedt een inzicht in de Belgische positie onder de verschillende bezettingsmachten. België werd regelmatig niet geconsulteerd en was terecht ongerust steeds opnieuw voor een voldongen feit te worden gesteld. Daarnaast bood zijn rol als bemiddelaar het land ook de mogelijkheid om mee te beslissen op het niveau van de grootmachten Frankrijk en Engeland. Zo konden de eigen belangen worden verdedigd en interessante bepalingen uit de brand worden gesleept. Bovendien geeft de crisis van 1921 weer dat de Belgen geen voorstander waren van een bezetting van het Ruhrbassin. Ook de *Haut-Commissaire* Rolin-Jacquemeyns kante zich in een brief aan minister van Buitenlandse Zaken Jaspar op 10 december 1922 duidelijk tegen een mogelijke bezetting van de Ruhr:

“On a parlé et on parle souvent de pénétrer dans le bassin de la Ruhr; on parle aussi d’en occuper une partie. Ce serait là, à mes yeux, une grosse imprudence.”¹¹⁵

Toch zullen de Belgen, sterk tegen de wil van de Engelsen in, mee gaan in de Ruhrbezetting van 1923. Belangrijk is om in het achterhoofd te houden dat de beslissing om Frankrijk te volgen niet het gevolg was van een wil om een verbond te sluiten met de Fransen maar van een angst voor Franse overheersing. Jacobs drukt het erg sterk uit in haar bespreking van het Ruhrconflict: “Belgien mußte nolens volens eine solche Aktion mittragen, nicht weil es Vasall oder Klient Frankreichs gewesen wäre, sondern eben um dies nicht zu werden.”¹¹⁶ Het was pas na 1925 dat België zich kon losweken van de Fransen om een meer onafhankelijke koers te varen.

¹¹⁵ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *HCITR*, nr. 47: Brief van Rolin-Jacquemeyns aan Jaspar, 10 december 1922.

¹¹⁶ JACOBS, *Belgien und die Rhein-Ruhrfrage*, 165.

Politieke onrusten

Separatisme in het Rijngebied

De geallieerde bezetting had, soms opzettelijk, een wig gedreven tussen de bevolking aan de linker- en die aan de rechter Rijnsoever. Tijdens de vredesonderhandelingen klonk vanuit het bezette gebied dat men in Berlijn hun roep om hulp tegen de dreigende bepalingen niet had gehoord: “Wir haben gebeten - nicht einmal, nein hundertmal - uns Hilfe zu gewähren gegen das drohende Unheil. In Berlin hat man nicht gehört.”¹¹⁷ In juli 1919 spreekt men van een “Gefühl des Verlassenseins”, dat leeft in het gebied aan de linker Rijnsoever.¹¹⁸ In verschillende kringen in het bezette gebied krijgt men dan ook het gevoel dat het beter zou zijn om alleen verder te gaan als een onafhankelijke Rijnstaat. Zo zouden ze niet moeten lijden onder de bepalingen van Versailles, veroorzaakt door een oorlog die ontsproot in de hoofden van Pruisische staatsmannen in Berlijn. In verschillende kranten verschenen al voor het einde van de oorlog artikels die de eigenheid van de Rijnse cultuur benadrukten. Het geloof speelde daarbij een grote rol, aangezien een groot deel van het gebied aan de linker Rijnsoever sterk katholiek was.¹¹⁹

De separatistische opstanden vormden een uitdaging voor de Belgische bezetters. In tegenstelling tot Frankrijk, had België geen eenduidige Rijnlandpolitiek. Voor de start van de bezetting had minister Hymans met zijn kabinet een onderzoek gevoerd naar de mogelijkheden in de behandeling van Duitsland en was tot de slotsom gekomen dat een onafhankelijke bufferstaat links van de Rijn België meer zekerheid en eventueel ook economische voordelen bood. Toch waren er ook gevaren aan verbonden: Frankrijk was ook tot de slotsom gekomen dat een onafhankelijke Rijnstaat in zijn voordeel was maar België vreesde dat Frankrijk zou proberen het Rijnland volledig in zijn invloedssfeer te brengen. De creatie van een onafhankelijke Rijnstaat was na verzet van de Engelsen en de Amerikanen niet opgenomen in het verdrag van Versailles. Toch waren de Fransen nog niet bereid het plan op te bergen. De Franse bezetmogendheden moedigden de onlusten tussen bezet en onbezet Duitsland sterk aan en legden in hun propaganda de nadruk op raciale verschillen tussen de Pruisische bevolking aan de rechterzijde van de Rijn en de zogenaamd Gallische bevolking aan de linkerzijde.¹²⁰

¹¹⁷ “Der Friedensvertrag und die Rheinlande”, *Kölnische Volkszeitung*, (Ochtenduitgave 21 juli 1919).

¹¹⁸ “Die Besatzungslasten der Kleinstädte und Landgemeinden”, *Kölnische Volkszeitung*, (Ochtenduitgave 11 juli 1919).

¹¹⁹ “In der geschichtlichen Entwicklung des linken Rheinufer”, *Rheinisch Westphälische Zeitung*, (6 januari 1916). “Rheinisches Recht für rheinisches Land”, *Kölnische Volkszeitung*, (avonduitgave 4 december 1918).

¹²⁰ JACOBS, *Belgien und die Rhein-Ruhrfrage*, 170.

Tijdens de bezetting implementeerden de Fransen verschillende projecten om de Rijnse bevolking los te weken van de rest van Duitsland. Daarbij werd de politiek van *pénétration pacifique* gehanteerd. Met deze politiek probeerden, de Franse bezetter de bevolking in het Rijngebied duidelijk te maken dat hun traditie en cultuur dichter aanleunden bij de Franse dan bij de Duitse cultuur. Daarbij werden de grote middelen niet geschuwd. De kinderen in de Franse bezettingszone kregen verplicht Franse les op school en aan de volwassenen werden die lessen gratis aangeboden. Bovendien werd er per stad of dorp een kleine bibliotheek opgericht met Franstalige literatuur en tijdschriften. Duitstalige pro-Franse propaganda werd verspreid onder de bevolking en er werden herdenkingen ingevoerd voor de Duitse soldaten die hadden meegevochten aan de zijde van Napoleon.¹²¹ De Fransen traden ook actief in contact met de separatistische groeperingen.¹²²

In het bezette gebied ontstonden er ook tegenbewegingen die de nationale gevoelens levend wilden houden, zoals de organisatie Kränzchens in Aken. Deze organisatie ijverde voor meer “nationale Begeisterung” en protesteerde tegen de annexatie van Eupen-Malmedy door België en de separatistische bewegingen in het Rijnland. Zulke nationalistische bewegingen waren streng verboden door de bezetters en één van de acties gebeurde dan ook onder het mom van een katholieke feestdag.¹²³

Hoewel de Belgen ook het ontstaan van een onafhankelijke Rijnstaat prefereerden, kozen zij er voor om zich niet actief te mengen in de Duitse interne politiek. In een nota van een onderhoud in oktober 1919 tussen verschillende Belgische functionarissen te Krefeld, wordt erg duidelijk weergegeven wat de Belgen als voordeel zien in de onafhankelijke staat:

“Le mouvement né au lendemain de l’armistice tend à la constitution d’un Etat fédéré, “dans le cadre du reich allemand” (C’est la formule employée par les autonomistes) Plus cet état échapera à l’emprise prussienne, plus forte sera la garantie de sécurité qu’il nous offrira. Un autre danger ne naîtra pour la Belgique que si les pays rhénans se séparaient de l’Empire pour former un Etat théoriquement indépendant mais soumis en fait à de puissantes influences: mais comme il est dit plus haut, cette hypothèse est fort peu vraisemblable.”¹²⁴

¹²¹ SÜB, Rheinessen, 12-35 en A.-M. LAUTER, Sicherheit und Reparationen. Die französische Öffentlichkeit, der Rhein und die Ruhr (1919-1923), Essen, 2006, 50-55.

¹²² BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Archives Diplomatiques*, nr. 10 443: La question Rhénan: “les autorités françaises choisirent, pour laisser ou faire proclamer la République Rhénane de Dorten, le moment où ...”.

¹²³ AKEN, *Stadtarchiv*, nr 5: Besatzungszeit/ Kränzchens.

¹²⁴ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Archives Diplomatiques*, nr. 10 443: La question Rhénan.

In tegenstelling tot de Fransen, vertrokken de Belgen van de reeds geuite eisen van de separatisten: met name een onafhankelijke staat binnen het kader van het Duitse *Reich*. Toch bleef de angst voor indirecte Franse invloed de kop opsteken: de *puissantes influences* waarvan wordt gesproken, kunnen alleen doelen op de Franse invloed. Verder in datzelfde rapport wordt de aan te nemen houding besproken. Er wordt gewaarschuwd dat het nadelig zou zijn als de Belgen zich expliciet zouden uitspreken voor de Rijnse Republiek. Zo zou de beweging een onpatriottische kleur kunnen krijgen. Wel konden de Belgische instanties de separatistische gevoelens in de hand werken. Bijvoorbeeld door benoemingen door Berlijn, maar tegen de wil van de Rijnse bevolking, tegen te houden.

Dat laatste gebeurde ook, wanneer de Berlijnse overheid in Düsseldorf een zekere Landé aanduidde, sterk tegen de wil van de bevolking in. De Belgen hielden deze benoeming met succes tegen.¹²⁵ Daarnaast zou Rolin-Jacquemeyns ook zijn invloed hebben laten gelden waardoor een separatistische leider (Smeets) niet in de gevangenis belandde.¹²⁶ De Belgen stuurden ook infiltranten naar de vergaderingen van de verschillende separatistische bewegingen, die rapporteerden aan het Ministerie van Buitenlandse Zaken en Rolin-Jacquemeyns.

Wanneer in november 1922 de Franse regering opzettelijk een document lekt waar de Fransen en Belgen in worden voorgesteld als de bevrijders van het Rijnland, reageert de Belgische *Haut-Commissaire* Rolin-Jacquemeyns scherp op de Franse politiek:

“J’ajoute qu’il serait enfantin de compter sur l’explosion spontané d’un mouvement pro-allié. Il n’existe pas ici d’éléments sérieux pour produire un tel mouvement et certaines brutalités, mêlées de faiblesse trop manifeste, sans compter l’absurde maintien des troupes de couleur en zone française, ont mis fin à quelques sympathies faites de faiblesse envers le vainqueur de 1918 et de rancune contre le Gouvernement impérial, responsable de la défaite de l’Allemagne.”¹²⁷

De Belgische *Haut-Commissaire* maakte zich duidelijk geen illusies over de houding van de Duitse bevolking ten opzichte van de bezetters. Hij geloofde duidelijk niet, zoals zijn Franse collega, op een plotse uitbarsting van pro-geallieerde gevoelens. De Belgische strategie was dan ook de antithese van de Franse: door zich ver van de interne politiek te houden willen ze de separatistenbeweging niet in verband brengen met de bezetters, ervan overtuigd dat dit het einde zou betekenen van de beweging.

¹²⁵ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Archives Diplomatiques*, nr. 10 443: La question Rhénan.

¹²⁶ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Archives Diplomatiques*, nr. 10 443: Rolin-Jacquemeyns aan Jaspar 28 juli 1922.

¹²⁷ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Archives Diplomatiques*, nr. 10 443: Brief van Rolin-Jacquemeyns aan Jaspar, 12 november 1922.

Wanneer in de nacht van 20 op 21 oktober 1923 de Rijnse republiek werd uitgeroepen in Aken, hadden de Belgische troepen al duidelijke instructies ontvangen in een telegram uit Brussel: “Il va sans dire que autorités Belges devront observer attitude neutralité, sans prendre mesures pouvant favoriser ou défavoriser mouvement stop”.¹²⁸ Na de bestorming van het stadhuis in Aken, volgde de bestorming van het stadhuis in Krefeld op 22 oktober. Hevige gevechten braken uit in beide steden rondom het stadhuis en de separatisten terroriseerden de bevolking.¹²⁹ Nadat de gevechten bleven aanslepen en verschillende stemmen uit de bevolking de Belgische bezetter vroegen om in te grijpen, gaf Rolin-Jacquemeyns hieraan toe op 1 november. In Aken werden de separatisten het eerst uit het stadhuis gezet, nog diezelfde avond dat het bevel uit Brussel was vertrokken. In Krefeld ondergingen de separatisten op 8 november hetzelfde lot.¹³⁰ De omgang van de Belgische bezetters met de separatistische groeperingen toont opnieuw aan hoezeer de Franse en Belgische bezettingspolitiek van elkaar verschilden.

De Duitse bevolking had tijdens de separatistische opstanden wel de indruk dat de Belgen de opdracht hadden gekregen om de Rijnse Republiek mee op te richten. Hun neutrale houding werd gezien als pro-separatistisch omdat het leger niet ingreep toen de separatisten de orde verstoorden in de vierde zone. Zowel in Aken als in Krefeld werd dat de Belgen kwalijk genomen.¹³¹ Het document dat de Franse regering had gelekt en waarin de Belgen en Fransen als bevrijders van de Rijnlanders worden voorgesteld, sterkte de Duitse bevolking in hun opvatting dat de Fransen en Belgen dezelfde strategie volgden. Die perceptie zal ook later halsstarrig blijven. In een documentaire van Claus Bredenbrock uit 2009, worden de Belgen nog steeds voorgesteld als voorvechters van de onafhankelijke Rijnstaat.¹³²

Communisme

Behalve de separatistische en nationalistische bewegingen, viel het geïndustrialiseerde gebied ook ten prooi aan communistische bewegingen. Deze bleven evenwel beperkt tot de neutrale zone aan de rechterkant van de Rijn en in sommige delen van het bezette gebied was men daar de bezetters dankbaar voor.¹³³ De Belgen waren tijdens de bezettingsperiode erg bedacht op mogelijke communistische opstanden in hun zone. De

¹²⁸ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Archives Diplomatiques*, nr. 10 443: Telegram van het Ministerie van Buitenlandse Zaken naar Koblenz, 19 oktober 1923.

¹²⁹ HAUBEN, *Krefeld*, 63-65.

¹³⁰ AKEN, *Stadtarchiv*, nr. 80: Stadt Aachen unter Besatzung, 40-50. HAUBEN, *Krefeld*, 66-68.

¹³¹ AKEN, *Stadtarchiv*, nr. 80: Stadt Aachen unter Besatzung. HAUBEN, *Krefeld*, 66-68. KREFELD, *Stadtarchiv*, nr. 4: Wieder frei am freien Rhein, 1929.

¹³² C. BREDENBROCK [History Dokus], *Der Feind am Rhein: Die allierte Besatzung nach dem ersten Weltkrieg*, video, 1 maart 2013, (<https://www.youtube.com/watch?v=if0pqIP-IBg>). Laast geraadpleegd op 1 augustus 2014.

¹³³ HAUBEN, *Krefeld*, 47 en “Von unserer Besatzung”, *Niederrheinische Volkszeitung*, (8 maart 1919).

politieke ontwikkelingen werden nauwlettend in het oog gehouden alsook de situatie van de Duitse arbeiders.¹³⁴ De Belgische legerleiding zette onder andere spionnen in om zich te vergewissen van alle ontwikkelingen.¹³⁵ Volgens een rapport over de politieke situatie in augustus 1920, wilden enkele communistische partijen in Duitsland zich aansluiten bij de Russische bolsjewieken. Het rapport zag de verspreiding van het bolsjewisme in het Oosten als een gevaar voor zowel de Duitsers als voor de Geallieerden.¹³⁶ De Belgische houding was non-interventionistisch: er werden geen specifieke maatregelen genomen tegen communistische bewegingen in het niet-bezette gebied. Wel gingen de Belgen actief op zoek naar sporen van communistische bewegingen om op de hoogte te blijven van de politieke ontwikkelingen in het Rijnland. Bovendien werden ze alle communistische propaganda uit de vierde zone. Zo kwam er uit Krefeld het bericht dat de treinen werden doorzocht op zoek naar communistische pamfletten.¹³⁷

Remilitariseringsbewegingen

Naast de communistische bewegingen, vreesden de Belgen ook de remilitarisering van Duitsland. De Belgische bezetter hield verschillende organisaties in de vierde zone in het oog, om pangermanistische propaganda en militaristische groeperingen tijdig te kunnen ontdekken. Daarnaast werd ook de situatie in het niet-bezette deel van Duitsland nauwlettend in het oog gehouden. In het archief van het HCITR zijn er zo verschillende mappen terug te vinden met uitgebreide onderzoeken naar verschillende verenigingen. Telkens werd nagegaan of er banden waren met de Duitse regering en of er eventueel militante kenmerken waren terug te vinden bij deze verenigingen. Zo werd de *Deutscher Notbund gegen die schwarze Schmach* aan een uitgebreid onderzoek onderworpen.¹³⁸

In 1920 barstte er in het onbezette Duitsland een discussie los rond een nieuwe *private Selbstschutzorganisation*, ook *Orgesch* genoemd naar de leider van deze organisatie: Georg Escherich. De *Orgesch* werd opgericht op 9 mei 1920 maar stamde uit een traditie van burgerlijke verdedigingsorganisaties die al terugging tot 1918. Als reactie op de politieke instabiliteit en de revolutionaire onlusten had de minister van Defensie (*Reichswehrminister*) Gustav Noske deze organisaties toegestaan. Na de Kapp-putsch werden ze tijdelijk verboden maar dat verbod werd een maand later opgeheven.¹³⁹ Het programma van de *Orgesch* bestond uit vier punten: het in stand houden van de grondwet; de bescherming

¹³⁴ BRUSSEL, Archief Koninklijk Legermuseum, *Moskou*, nr. 185/64: Exposé de la situation politique, 65-84 en 90-94, 13 augustus 1920.

¹³⁵ BRUSSEL, Archief Koninklijk Legermuseum, *Moskou*, nr. 185/63: Espionnage allemand en Territoires Occupés.

¹³⁶ BRUSSEL, Archief Koninklijk Legermuseum, *Moskou*, nr. 185/64: Exposé de la situation politique, 13 augustus 1920.

¹³⁷ KREFELD, *Stadtarchiv*, nr: 4/1999: Communicatie tussen legerleiding en burgemeester, 24 februari 1919.

¹³⁸ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *HCITR*, nr. 46: Propagande pangermaniste.

¹³⁹ “Organisation Escherich”, Historisches Lexicon Bayern, (http://www.historisches-lexikon-bayerns.de/artikel/artikel_44558). Laatst geraadpleegd op 28 juli 2014.

van personen, arbeid en eigendom; het in stand houden van het Duitse Rijk (gericht tegen separatistische bewegingen) en het bewaren van rust en orde door de afweer van staatsgrepen uit zowel linkse als rechtse hoek.¹⁴⁰ De Belgen volgen de discussie op de voet en de organisatie werd al snel door de geallieerden veroordeeld als strijdig met de bepalingen van het vredesverdrag. De *Orgesch* werd dan ook in juni 1921, onder druk van de geallieerden, opgeheven door de Duitse regering.¹⁴¹

De Belgische angsten leidden ook tot het onderzoek van lokale verenigingen zoals turnclubs en folkloristische schutterijen. Zo werd er een onderzoek gevoerd naar de *Schützenfeste* in Neuss en Grevenbroich. Het onderzoek, compleet met foto's en een geschiedenis van de traditie van de schuttersgilde, probeerde het militaire karakter van de organisatie in te schatten.¹⁴² Alle uitingen van patriottisme en alle organisaties met een militair tintje, werden zo onderzocht en in het oog gehouden door de Belgen.

¹⁴⁰ “Die Organisation Escherich”, *Berliner Tageblatt*, (27 oktober 1920).

¹⁴¹ “Organisation Escherich, Historisches Lexicon, Bayern, (http://www.historisches-lexikon-bayerns.de/artikel/artikel_44558). Laatste geraadpleegd op 28 juli 2014.

¹⁴² BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, HCITR, nr. 190: *Schützenfeste*.

Dagdagelijkse problemen

Naast de politieke instabiliteit kende men in het Rijngebied de eerste twee jaren na de oorlog ook een tekort aan levensmiddelen en kolen, waardoor de prijzen van die producten enorm stegen. Men vreesde geregeld een nakende hongersnood.¹⁴³ Gedurende deze periode kon men in de regionale kranten regelmatig berichten vinden over het tekort en eventuele aanvoermogelijkheden.¹⁴⁴ Net zoals in de rest van Duitsland, leed de bevolking van het Rijngebied onder de toenemende inflatie. Zo stegen de prijzen van levensmiddelen na de tekorten enorm omdat de economie onder te zware druk kwam te staan door de herstelbetalingen. Waar voor de oorlog één dollar nog gelijkstond aan 4,20 mark, verloor de mark steeds meer aan waarde. Vanaf 1922 zakte de waarde pijlsnel tot in november 1923 één dollar 4,2 miljard mark waard was. Er werden briefjes ter waarde van honderd miljard mark gedrukt.¹⁴⁵ De torenhoge inflatie bleef aanhouden tot 1924, wanneer de koers van de mark zich begon te normaliseren.

Aan de bezetting waren voor de Duitse bevolking ook specifieke problemen verbonden. Zo waren er te weinig barakken beschikbaar voor de troepen, waardoor er publieke gebouwen in beslag werden genomen en een aantal militairen, voornamelijk de officieren, werden ingekwartierd bij burgers. Vooral dat laatste zorgde voor veel overlast, burgers klaagden in Aken regelmatig over de bij hun ingekwartierde soldaten. Zo kwamen er klachten over geluidsoverlast, honden die meubilair bevuilden, dames van lichte zeden die werden binnengelaten en ruzies die ontstonden omdat bezetter en burger letterlijk samen aan de keukentafel moesten zitten.¹⁴⁶ Ook Krefeld herbergde veel Belgische troepen en ook daar werden manschappen ingekwartierd bij particulieren. Zowel in Aken als in Krefeld werden er gedurende de bezetting woningen bijgebouwd door de Duitse regering, op last van de bezetters. Dat verlichtte het woningtekort in de steden gedeeltelijk maar zeker tot 1923 klaagde de bevolking de *Wohnungsnot* aan.¹⁴⁷

¹⁴³ HAUBEN, *Krefeld*, 39. BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Archives Diplomatiques*, nr. 10 422: Rapport, 8 oktober 1919.

¹⁴⁴ “Lokales”, *Niederrheinische Volkszeitung*, 18-01-19. “Drohende Ernährungsschwierigkeiten” en “Die Kohlenbelieferung des linksrheinischen Gebiets”, *Niederrheinische Volkszeitung*, (22 januari 1919). “Hilfgeschrei um Säuglingsmilch”, *Niederrheinische Volkszeitung*, (26 maart 1919). “Die Lebensmittel-Versorgung Deutschlands”, *Aachener Anzeiger. Politisches Tageblatt*, (ochtenduitgave, 01 april 1919). “Der Hunger in Aachen”, *Aachener Anzeiger Politisches Tageblatt*, (avonduitgave, 06 februari 1919). “Lebensmittelnot”, *Kölnische Volkszeitung*, (avonduitgave, 13 februari 1919).

¹⁴⁵ A. JUNG, “Als der Mark vernichtet wurde”, *Der Spiegel Online*, (<http://www.spiegel.de/einestages/hyperinflation-1923-a-948427.html>), 31 juli 2009, Laatst geraadpleegd op 23-03-2014.

¹⁴⁶ AKEN, *Stadtarchiv*, nr. 80: Stadt Aachen unter Besatzung, 9-11, Voor cijfers rond de inkwartiering, zie bijlage 4

¹⁴⁷ HAUBEN, *Krefeld*, 41. AKEN, *Stadtarchiv*, nr. 80: Stadt Aachen unter Besatzung, 9-11. “Die Besatzungslasten der Stadt Krefeld”, *KREFELD, Stadtarchiv*, nr: 4: Wieder frei.

Met de start van de bezetting werd er aan de mannelijke bevolking opgelegd dat ze de soldaten en de Belgische vlag moesten groeten. Duitse beambten werden zelfs verplicht een militair saluut te geven. Hiertegen werd gedurende de hele bezettingstijd gezondigd. Zowel in de strafboeken van de bezetter als in de berichtgeving tijdens en na de bezetting komt herhaaldelijk terug dat de Duitsers dit vaak weigerden te doen.¹⁴⁸ De Belgische militairen reageerden meestal vrij hard op dit gebrek aan respect: “Wehe auch dem Bürger, der die Grusspflicht (gegenüber Offizieren und Fahnen nicht nakam. Die Kopfbedeckung wurde ihm unweigerlich vom Kopfe geschlagen.”¹⁴⁹ Er werden ook regelmatig geldboetes uitgeschreven wanneer men naliet een Belgische militair te groeten.

Daarnaast waren er ook problemen met de lokale handelszaken waar de Duitsers en de Belgen een andere prijs aangerekend kregen. Daarom werd elke handelszaak verplicht de prijs per product te vermelden, een eis waar ook regelmatig geen gevolg aan werd gegeven.¹⁵⁰ Soms kwam er ook een klacht van de legerleiding over te goede contacten tussen bezetter en bevolking. Zo werd er in maart 1919 geklaagd bij de legerleiding over Belgen en Duitsers die het samen te bont hadden gemaakt in dansgelegenheden. Er zouden zelfs vrouwen aanwezig zijn geweest.¹⁵¹ In mei 1919 zou de Belgische kazerne dan weer geplaagd worden door kinderen en jongeren die bij de soldaten kwamen vragen om sigaretten en chocolade.¹⁵² In februari 1920 klaagde de legerleiding dat de soldaten die wachtdienst hadden, iets te vaak stonden te kletsen met Duitse burgers.¹⁵³

Revanchistische Belgen

Als grootste last voor de bevolking komen zowel uit de rapporten vanuit Aken en Krefeld als uit de rapporten opgesteld door het leger, de wraakgevoelens van de soldaten naar voren. Bijna alle soldaten kenden verhalen van familie die onder de Duitse bezetting van 1914-1918 had geleden of hadden eigen ervaringen opgedaan aan het front. Circa 25 000 Belgen met die verhalen vers in het geheugen, waren gedurende elf jaar gestationeerd op het grondgebied van hun recente vijand. Hoewel aan het begin van de bezetting was beloofd door de bezetters dat hun aanwezigheid de bevolking zo weinig mogelijk tot last

¹⁴⁸ KREFELD, *Stadtarchiv*, Nr. 2024: Verzeichnis der von den Belgischen Besatzungsgerichten bestraften Personen (Polizeiakten), datum onbekend.

¹⁴⁹ AKEN, *Stadtarchiv*, nr. 80: Stadt Aachen unter Besatzung, 4.

¹⁵⁰ KREFELD, *Stadtarchiv*, 4 Nr. 2024. Verzeichnis der von den Belgischen Besatzungsgerichten bestraften Personen (Polizeiakten), datum onbekend.

¹⁵¹ KREFELD, *Stadtarchiv*, nr: 4/1999: Communicatie tussen legerleiding en burgemeester, 12 maart 1919,

¹⁵² KREFELD, *Stadtarchiv*, Bestand 4 Belgische Besatzung, Reparationen nr: 4/1999: Communicatie tussen legerleiding en burgemeester, 15 mei 1919.

¹⁵³ KREFELD, *Stadtarchiv*, nr: 4/1999: Communicatie tussen legerleiding en burgemeester, 17 februari 1919.

zou zijn, draaide dat in de praktijk vaak anders uit.¹⁵⁴ Zowel over de soldaten als over de lagere officieren werd in rapporten van het Belgisch leger geklaagd dat ze de bezetting te zeer zagen als een mogelijkheid tot revanche:

“Il se trouve en effet, dans notre armée d’occupation, un certain nombre d’officiers qui paraissent imbus de la pensée que l’occupation contractuelle des pays rhénans ne doit être que la continuation de la guerre et la revanche de l’occupation allemande en la Belgique.”¹⁵⁵

Voorbeelden van de wraakacties door Belgische soldaten zijn legio, gaande van beledigingen en vechtpartijen tot moord en verkrachting.¹⁵⁶ Regelmatig spraken de Duitse en Belgische rapporten elkaar tegen. Zo is er de affaire Vingerhoet van 31 december 1919, waarbij Heinrich Vingerhoet zwaar gewond raakte en zijn broer Hermann overleed aan zijn verwondingen. De twee verantwoordelijke Belgische soldaten werden berecht, één soldaat kreeg drie jaar celstraf, de ander één jaar.¹⁵⁷ Volgens de Duitse *Reichskommissar für die besetzten rheinische Gebiete* zouden de Belgische soldaten ruzie hebben gezocht, nadat de familie Vingerhoet had geweigerd hen over te zetten met hun boot omwille van hevige overstromingen. Volgens de leiding van het bezettingsleger zouden de soldaten zijn weggejaagd nadat ze vroegen om overgezet te worden en wanneer de soldaten later terugkwamen zouden ze zijn opgewacht door een tiental Duitsers, gewapend met bijlen en rieken.¹⁵⁸

Zo zijn er nog verschillende voorbeelden waarbij de verhalen erg van elkaar verschillen, zowel met betrekking tot geweld van soldaten op burgers als omgekeerd. Dat maakt het moeilijk om in te schatten hoe zeer beide zijden de waarheid verdraaiden.¹⁵⁹ Er is geen overzicht van alle incidenten beschikbaar maar over het algemeen betreffen de vermeldingen uit de hand gelopen vechtpartijen. Tot 1919 waren de meeste rapporten

¹⁵⁴ “Die Verwaltung des Rheinlandes”, *Aachener Anzeiger, Politisches Tageblatt*, (ochtenduitgave 13 januari 1920).

¹⁵⁵ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, HCITR, nr. 47: Note sur certains événements récents dans la zone d’occupation Belge.

¹⁵⁶ Verschillende incidenten zijn opgelijst in BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Archives Diplomatiques*, nr. 10. 447: Actes de violence à chargé des troupes Belges de l’armée d’occupation. BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, HCITR, nr. 47: Note sur certains événements récents dans la zone d’occupation Belge., BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, HCITR, nr. 49: Attentats. BRUSSEL, Archief Koninklijk Legermuseum, *Rhenanie*, nr. 88/86: Attentats BRUSSEL, Archief Koninklijk Legermuseum, *Rhenanie*, nr. 88/83: Troupes - Population. 83, BRUSSEL, Archief Koninklijk Legermuseum, *Moskou*, nr. 185/63-66:

propaganda tegen de Belgen.

¹⁵⁷ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, HCITR, nr. 47: affaire Vingerhoet. De naam Vingerhoet kent in dit dossier vier verschillende schrijfwijzen, ik heb die van het Belgische rapport overgenomen.

¹⁵⁸ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, HCITR, nr. 47: affaire Vingerhoet.

¹⁵⁹ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Archives Diplomatiques*, nr. 10 095: Affaire Jackstein. BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, HCITR, nr. 49: Attentats Aix-la-chapelle.

over de verhouding met de bevolking relatief positief, afgezien van enkele incidenten zoals bovenstaande. De Belgen zouden de beslissingen van het HCITR wel “trop sévère et trop rigoreuse” doorvoeren, waar de Fransen eerder welwillend optraden, maar de algemene rapporten waren overwegend positief. Op 11 april 1919 berichtte de legerleiding dat de bevolking “reste calme et déférente à l’égard de nos troupes dont elle continue à apprécier la bonne conduite et la bonne tenue.”¹⁶⁰ Op 16 augustus 1919 bericht de legerleiding aan het toenmalige Ministerie van de Oorlog dat de bevolking niet klaagde over de Belgische troepen.¹⁶¹ Ook in de, weliswaar gecensureerde, kranten was de berichtgeving over het gedrag van de troepen positief:

“Die unparteiische Gerechtigkeit (nicht Liebedienerei) gebietet es, bei dieser Gelegenheit festzustellen, daß dank der Haltung der Truppen, die zu begründeten Beschwerden keinen Anlaß geben, dank der Besonnenheit der Bevölkerung die Beziehungen von hüben nach drüben durchaus korrekt waren.”¹⁶²

De verhoudingen tussen bevolking en bezetter leken in de zomer van 1919 nog goed te zijn maar een jaar later, in de zomer van 1920, verslechterden de relaties. De Belgische legerleiding stuurde op 22 augustus een rapport naar de minister van Defensie waarin ze waarschuwde dat de vijandigheid van de bevolking ten opzichte van de troepen was gestegen.¹⁶³ In bijlage stuurde de legerleiding een opsomming van een aantal feiten die de gestegen vijandigheid van de Duitsers ten opzichte van de Belgen aantoonde. De incidenten waren evenwel vrij onschuldig van aard en bestonden voornamelijk uit beledigingen aan het adres van de bezetters.¹⁶⁴ De meeste incidenten dateren evenwel van de jaren 1921 - 1922, de fout lag hier meestal bij de bezetter. In die periode werden er ook verschillende rapporten opgemaakt waarin de wraakgevoelens binnen het leger werden betreurd. Tussen 12 november 1920 en 3 maart 1922 kwamen er 207 klachten binnen over het gedrag van de Belgische troepen. De meeste klachten kwamen tijdens periodes dat er nieuwe troepen werden verwacht en aankwamen.¹⁶⁵ Bovendien blijkt uit de studie van Mignon dat de situatie in het gebied rond Duisburg erg gespannen was.¹⁶⁶

¹⁶⁰ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, Archives Diplomatiques, nr. 10 447: Rapport Mensuel, 11 april 1919.

¹⁶¹ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, Archives Diplomatiques, nr. 10 422: Rapport, 16 augustus 1919.

¹⁶² “Von unserer Besatzung”, *Niederrheinische Volkszeitung*, (8 maart 1919).

¹⁶³ BRUSSEL, Archief Koninklijk Legermuseum, *Moskou*, nr. 185/63: Brief van generaal Degoutte aan de minister van Defensie, 22 augustus 1920.

¹⁶⁴ BRUSSEL, Archief Koninklijk Legermuseum, *Moskou*, nr. 185/63: Brief van generaal Degoutte aan de minister van Defensie, 22 augustus 1920.

¹⁶⁵ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Archives Diplomatiques*, nr. 10 448: Divergences et griefs.

¹⁶⁶ N. MIGNON, “L’occupant au pluriel. Autorités civiles et militaires belges sur la rive droite du Rhin (1921-1925)”, P. NEFORS en P.-A. TAILLIER red., *Quand les canons se taisent, actes du colloque international organisé par les Archives de L’Etat et le Musée royal de l’Armée et d’Histoire militaire (Bruxelles, 3-6- novembre 2008)*, Brussel, 2010, 140-148.

Dit gebied werd pas vanaf 1921 bezet door Fransen en Belgen. Ook uit een rapport van het Belgische leger van 25 april 1922 blijkt dat de meeste geweldplegingen door Belgische soldaten voorkwamen in de regio Duisburg.¹⁶⁷ Uit de regio Aken en Krefeld zijn er meer positieve berichten over de Belgen te vinden.¹⁶⁸

Op 27 juli 1921 kwamen de minister van Buitenlandse Zaken Jaspar, de minister van Defensie Devèze, de commandant van het bezettingsleger en de directeur-generaal van politiek en handel van het Ministerie van Buitenlandse Zaken samen om verschillende problemen in het bezettingsgebied te bespreken. Voornamelijk het gedrag van de militaire veiligheidsdienst baarde beide ministeries zorgen. In een rapport dat dateert van het jaar 1922 wordt de militaire veiligheidsdienst als volgt beschreven: “Ignorants, mesquins et tracassiers, ils terrorisent littéralement la population par la multiplicité de procès-verbeaux, souvent puérils, trop fréquemment illégaux.”¹⁶⁹ Deze groep zou slecht gerekruteerd zijn en bovendien ook onvoldoende zijn opgeleid. De Belgische zone telde in verhouding met de Franse en Engelse zones een groter aantal manschappen die behoorden tot de militaire veiligheidsdienst. Er werd unaniem besloten dat het in het belang van België was om de bezettingslasten zo licht mogelijk te houden.¹⁷⁰

Deze beslissing bleek weinig effect te hebben in de bezette gebieden: op 4 september 1922 kwam er opnieuw een brief van het HCITR voor de minister van Buitenlandse Zaken met het bericht dat de militaire veiligheidsdienst voor problemen bleef zorgen. De auteur wees de minister nogmaals op de unanieme beslissing van 27 juli 1921 en herhaalde het belang van deze beslissing: “Les Rhénans nous jurent presque exclusivement par les actes de notre armée d’occupation, cette décision devrait moins souvent être perdue de vue.”¹⁷¹

¹⁶⁷ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Archives Diplomatiques*, nr. 10 447: Rapport, 25 april 1922.

¹⁶⁸ Zie *infra*, pers en perceptie.

¹⁶⁹ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *HCITR*, nr. 47: Note sur certains événements récents dans la zone d’occupation Belge.

¹⁷⁰ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Archives Diplomatiques*, nr. 10 448: Brief van Jaspar naar Devèze, 9 augustus 1921. “Pierre Forthomme”, *Rijksarchief* (http://search.arch.be/eadsearch/ead/index/pagina/12/taal/fre/beginjaar/1800/eindjaar/1900/archiefbe/waarplaats/BE-A0510/eadid/BE-A0510_000342_002778_FRE/open/c:1.c:4.) Laatste geraadpleegd op 1 augustus 2014.

¹⁷¹ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Archives Diplomatiques*, nr. 10 448: Brief vanuit Koblenz naar het Ministerie van Buitenlandse Zaken, auteur niet vermeld, 4 september 1922.

Pas op 19 maart 1923 stuurde Rolin-Jacquemeyns een brief naar de chef van het militaire parket in Aken waaruit blijkt dat de militaire veiligheidsdienst werd gereorganiseerd. Rolin-Jacquemeyns vatte de taak van de militaire veiligheidsdienst gebald samen: “les agents qui en sont chargés doivent être présent partout: ils ne doivent être vu nulle part.”. De voornaamste taak van de militaire veiligheidsdienst moest de contraspionage en opdrachten van politieke aard worden, pas op de tweede plaats kwam hun taak als politiemacht die de mogelijkheid had om processen-verbaal op te stellen. De screening bij de rekrutering werd bovendien uitgebreid, alsook de opleiding. Het aantal agenten van de militaire veiligheidsdienst ging ook naar beneden, van 166 naar 146 man.¹⁷²

Op dertig november 1922 stelde de *Haut-Commissaire* Rolin-Jacquemeyns een memorandum op waarin de politieke directieven voor het Belgische bezettingsleger werden vastgelegd. Een uniek document dat ons inzage biedt in de precieze doelen die de Belgische vertegenwoordiger in het HCITR voor ogen had voor de Belgische bezetting. Het is niet duidelijk of het memorandum in deze vorm effectief het Belgische leger heeft bereikt, maar het document verschaft sowieso een betere kijk op de Belgische Rijnlandpolitiek. Geheel conform met eerdere brieven en rapporten, maakte Rolin-Jacquemeyns duidelijk dat het in het belang van België was goede relaties te ontwikkelen met de burgers van het gebied aan de linkerzijde van de Rijn. Net als de regering van Frankrijk, probeerde men middels dat document de militairen er ook van te overtuigen dat er een groot verschil was tussen de Rijnlanders en de Pruisische bevolking, waar een “esprit prussien de vengeance et de domination” zou heersen. De Franse militairen zouden hun wraakgevoelens dus niet moeten uiten op de onschuldige bevolking van het Rijnland.¹⁷³

Na de verschillende problemen tussen de legerleiding en het HCITR, had commissaris Rolin-Jacquemeyns in zijn memorandum de nadruk gelegd op de “esprit de collaboration” tussen beide instanties en de noodzaak van nauwe samenwerking. De belangrijkste opdracht, die ook verschillende keren werd herhaald, was om geen haat op te wekken bij de bevolking: “éviter de faire germer, une haine qui serait contraire à l'intérêt économique et même à la sécurité future de la Belgique.”¹⁷⁴ Het memorandum specificceert deze opdracht met een handleiding voor de militairen zowel in als buiten dienst. Zo moet het woord “boche” worden vermeden, alsook andere kwetsende termen. Bovendien wordt aangeraden om zoveel mogelijk de impressie te geven van onpartijdigheid in conflicten.

¹⁷² BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Archives Diplomatiques*, nr. 10 448: Brief van Rolin-Jacquemeyns naar chef militaire parket in Aken, 19 maart 1923. Bevat een kopie van het verslag met voorgestelde reorganisatie opgesteld op 26 februari 1923 in Brussel.

¹⁷³ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *HCITR*, nr. 47: Memorandum concernant certaines directives politiques à donner à l'Armée Belge d'Occupation, 1.

¹⁷⁴ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *HCITR*, nr. 47: Memorandum concernant certaines directives politiques à donner à l'Armée Belge d'Occupation, 3.

Buiten dienst is vooral het gedrag bij inkwartiering van belang. Steeds beleefd blijven en geen onnodige problemen veroorzaken is daarbij het motto. Het memorandum gaat zelfs in op aspecten van het samenleven bij inkwartiering: zo wordt aangeraden om het gas- en elektriciteitsverbruik laag te houden door geen lampen onnodig te laten branden, eventueel cadeautjes te kopen voor de kinderen van het gezin en in te gaan op uitnodigingen om samen te eten.¹⁷⁵

Over het algemeen biedt het memorandum een goede blik op zowel de problemen die de *Haut-Commissaire* wil aanpakken als de algemene Rijnlandpolitiek van de Belgen. Beledigingen en pesterijen worden veelvuldig vermeld in het memorandum, alsook de diepgewortelde haat van de Belgen ten opzichte van de “boches”. Zo zouden de puntige helmen van de Duitse politie, ook wel *Pickelhaube* genoemd, regelmatig beledigingen ontlokken bij de Belgische militairen.¹⁷⁶ Uit de verzameling klachten in zowel het archief van het Koninklijk Leger Museum als het archief van Buitenlandse Zaken, blijkt dat de grootste problemen zich situeren bij de militaire veiligheidsdienst en bij de soldaten wanneer ze buiten dienst in contact kwamen met de bevolking. Over het algemeen werd het de soldaten niet toegestaan te informeel om te gaan met de Duitse bevolking waardoor er slechts weinig momenten waren waarin de twee groepen met elkaar in contact kwamen. Zoals uit het rapport blijkt, waren de voornaamste contactmomenten tijdens inkwartiering, op straat en op publieke plaatsen. De militaire veiligheidsdienst kwam daarentegen wel regelmatig in contact met de bevolking, zij traden op als militaire politiemacht en spionagedienst. Omdat de taak van de militaire veiligheidsdienst neerkwam op het controleren van de Duitse bevolking, liep het bij de activiteiten van deze dienst het vaakst mis.

¹⁷⁵ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *HCITR*, nr. 47: Memorandum concernant certaines directives politiques à donner à l'Armée Belge d'Occupation, 6.

¹⁷⁶ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *HCITR*, nr. 47: Memorandum concernant certaines directives politiques à donner à l'Armée Belge d'Occupation, 7.

Onlusten onderling

Zoals in de bovenstaande voorbeelden al naar voren komt, waren het voornamelijk Rolin-Jacquemeyns en zijn medewerkers in het HCITR die de strategie bepaalden ten opzichte van Duitsland. Daarin werkte de organisatie nauw samen met het Ministerie van Buitenlandse Zaken. De legerleiding stond dan weer in voor de veiligheid van haar eigen troepen en moest de situatie in de vierde bezettingszone in de hand houden. De twee pilaren van het bezettingsregime botsten in de jaren 1921- 1922 geregeld. De problemen staken het eerst de kop op wanneer Generaal Rucquoy besloot in Mörs een affiche op te hangen waarop werd bedreigd met brandstichting en de vernieling van huizen als een straf voor de bevolking. Deze maatregelen kwamen er naar aanleiding vanstakingen in de regio. De *Haut-Commissaire* was er niet mee gediend dat hij niet werd geïnformeerd en stelde bovendien dat zulke maatregelen misschien geoorloofd zijn in tijden van oorlog maar zeker niet als een vorm van ordehandhaving. Generaal Rucquoy stuurde de communicatie tussen hem en Rolin-Jacquemeyns door naar de minister van Defensie. In de bijgevoegde brief schuwde hij geen scherpe bewoordingen:

“Ici il s’agit d’une opération militaire ordonnée par le commandant en chef. S’il es dans l’ordre des choses que le Haut Commissaire de Belgique fasse entendre sa voix quant à l’action du commandement requis dans des affaires de maintien de l’ordre, telles les grèves de Mörs, je ne puis admettre qu’il intervienne dans le domaine d’une opération militaire proprement dite où les ordonnances de la HCITR n’ont rien à voir”.¹⁷⁷

De stelling van generaal Rucquoy is klaar en duidelijk: het HCITR heeft niet de bevoegdheid om zich te bemoeien met hoe het leger aan ordehandhaving doet. Rolin-Jacquemeyns was het daar niet mee eens en schreef naar de minister van Buitenlandse zaken waarbij hij de schuld volledig bij de legerleiding legde. Hij maakte in zijn brief ook duidelijk dat hij hoopte dat de minister zijn invloed zou laten gelden om de negatieve houding van de militaire leiding ten opzichte van het HCITR te doen verminderen.¹⁷⁸ De problemen bleven aanslepen tot september 1922, wanneer er bericht kwam vanuit het bezette gebied dat de problemen verminderd waren.¹⁷⁹ In oktober lag het HCITR opnieuw onder vuur, deze keer door het ultra-nationalistische blad *la Nation Belge*. Na een incident in Oberkassel waarbij Belgische soldaten gewond raakten, kreeg het HCITR in

¹⁷⁷ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Archives Diplomatiques*, nr. 10 447: Brief van generaal Rucquoy aan de minister van Defensie, integraal doorgestuurd naar Rolin-Jacquemeyns, 4 juni 1921.

¹⁷⁸ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Archives Diplomatiques*, nr. 10 448: Brief van Rolin-Jacquemeyns naar Jaspar, 30 juni 1921.

¹⁷⁹ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Archives Diplomatiques*, nr. 10 448: Brief van Lapelle aan Jaspar, 4 september 1922.

een artikel van *La Nation Belge* de schuld.¹⁸⁰ Het HCITR werd verweten enkel uit civiele functionarissen te bestaan en geen besef te hebben van de moeilijkheden die het leger onderging in het bezette gebied. Bovendien werden ze verweten de legerleiding niet alle mogelijkheden te bieden om zich te verdedigen tegen de Duitsers. Het HCITR reageerde met een uitgebreid document waarin ze alle afzonderlijke verwijten en aantijgingen weerlegde.¹⁸¹ Nadien leek de storm tussen de twee instanties van de Belgische bezetting wel te zijn gaan liggen.

Zedenproblematiek

Naast de incidenten met de Duitse bevolking en de problemen onderling, had het Belgische leger ook te kampen met drugs-, prostitutie-, en alcoholproblemen. Vooral de drugssmokkel door soldaten met verlof was een groot probleem dat aansleepte tot 1922. Het probleem werd het eerst gesignaleerd door de minister van Binnenlandse Zaken Jules Renkin op 9 februari 1920. Renkin vroeg de minister van Defensie om een onderzoek in te stellen nadat er verschillende gevallen waren opgedoken van soldaten die drugs smokkelden naar Antwerpen.¹⁸² Tussen maart 1920 en september 1920 werden er vervolgens regelmatige controles uitgevoerd waarvan het resultaat werd doorgestuurd naar de minister van Binnenlandse Zaken. Uit de onderzoeken bleek dat de cocaïne voornamelijk door Amerikaanse soldaten werd geïmporteerd naar Antwerpen. De procureur des Konings, R. Heyse, ried de procureur generaal aan om de militaire treinen komende uit Duitsland grondig te laten onderzoeken.¹⁸³ Uit een brief van de minister van Defensie aan de minister van Justitie van 11 maart 1922 blijkt evenwel dat het probleem nog niet was opgelost. Devèze laat weten dat uit onderzoek is gebleken dat er cilinders in de motoren van auto's zouden worden gebruikt als opslagplaats.¹⁸⁴ Na deze brief zijn er geen rapporten meer te vinden over de problematiek van de drugssmokkel naar Antwerpen.

¹⁸⁰ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Archives Diplomatiques*, nr. 10 448: Brief van Rolin-Jacquemeyns aan Jaspar, 9 oktober 1922.

¹⁸¹ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *HCITR*, nr. 47: Mémoire *La Nation Belge*.

¹⁸² BRUSSEL, Archief Koninklijk Legermuseum, *Moskou*, nr. 185/45: Brief van Renkin aan Devèze, 9 februari 1920.

¹⁸³ "R. Heyse", *BeJust 2.0*, (<http://www.bejust.be/tools/prosopography-belgian-magistrates-1795-1960>). Laatst geraadpleegd op 2 augustus 2014.

¹⁸⁴ BRUSSEL, Archief Koninklijk Legermuseum, *Moskou*, nr. 185/45: Brief van de procureur des konings aan de procureur generaal, 3 maart 1921.

Aangaande de problemen rond prostitutie, kwamen er verschillende klachten van Duitse burgers in Aken over prostituees die door de bij hen ingekwartierde soldaten werden meegebracht naar huis.¹⁸⁵ Ook in Krefeld werd er in 1919 gerapporteerd dat er regelmatig dames van lichte zeden werden gesignaleerd bij de barakken. Hier maakte de legerleiding snel korte metten mee.¹⁸⁶ Op 14 april 1921 vaardigde het Belgische bezettingsleger een verordening uit die de verspreiding van venerische ziekten moest tegen gaan.¹⁸⁷ In de Belgische zone moesten alle officiële prostituees worden onderworpen aan een medisch onderzoek. Bovendien moest elke vrouw, of ze nu van Duitse of Belgische nationaliteit was, worden onderworpen aan een medisch onderzoek indien ze ervan werd verdacht een Belgische militair te hebben besmet. Belgische vrouwen zouden bij een positief resultaat meteen worden teruggestuurd naar België.¹⁸⁸

Naast prostitutie en drugs, kan er uit een brief van de *Haut-Commissaire* Rolin-Jacquemeyns van 9 oktober 1922 worden opgemaakt dat het HCITR zich er van bewust was dat militairen regelmatig inbreuk maakten op de reglementering inzake alcoholconsumptie. Er zou regelmatig gerapporteerd zijn dat soldaten tot in de late uurtjes in cafés vertoefden.¹⁸⁹ Op 7 januari 1922 stuurde het *Landratsamt* van Krefeld een rapport naar de Belgische legerleiding waarin ze aanklaagden dat de bevolking regelmatig werd lastig gevallen door Belgische militairen. De soldaten zouden “en état d’ébriété” zonder enige reden identificatiebewijzen eisen van burgers. In het rapport werden verschillende getuigen aan het woord gelaten.¹⁹⁰ Op 10 juni 1922 communiceerde de luitenant-generaal-commandant Ruquoy naar de voorzitters van de districten Aken en Düsseldorf dat het vanaf 17 juni voor alle militairen verboden zou zijn om alcohol of drugs te kopen of gratis te laten leveren.¹⁹¹

¹⁸⁵ AKEN, *Stadtarchiv*, nr. 80: Stadt Aachen unter Besatzung, 10.

¹⁸⁶ KREFELD, *Stadtarchiv*, nr. 4/1999: Communicatie tussen legerleiding en burgemeester, 15 maart 1919.

¹⁸⁷ Die verträge über besetzung und räumung des Rhinelandes und die Interalliierten Rheinlandoberkommission in Coblenz, W. VOGELS ed., Berlijn, 1925, 207.

¹⁸⁸ Die verträge über besetzung und räumung des Rhinelandes und die Interalliierten Rheinlandoberkommission in Coblenz, W. VOGELS ed., Berlijn, 1925, 214-217.

¹⁸⁹ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *HCITR*, nr. 190: Brief van Rolin-Jacquemeyns aan Jaspar, 9 oktober 1922.

¹⁹⁰ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Archives Diplomatiques*, nr. 10 447: Actes de violence à chargé des troupes Belges de l’armée d’occupation, rapport, 7 januari 1922.

¹⁹¹ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Archives Diplomatiques*, nr. 10 447: Brief Rucquoy aan présidents de régences d’Aix-la-Chapelle et de Düsseldorf, 10 juli 1922.

Aanslagen tegen de Belgen

Zoals hierboven al vermeld, liepen de spanningen tussen bevolking en bezetters hoog op in het jaar 1922. Dit uitte zich in verschillende aanslagen die werden gepleegd op de Belgische bezetters. De eerste aanslag was de moord op luitenant Graff in de nacht van 22 op 23 maart 1922. De luitenant werd zonder aanleiding neergeschoten in een tram die van Ruhrort naar Walsum reed. Ter hoogte van Hamborn stapte een groep jonge mannen op die de luitenant viermaal beschoten en nadien vluchtten. Nadien werd door de Belgen het verband gelegd met een moord op een Duitse agent van de *Schutzpolizei*, ook wel tot *Schupo* afgekort. Dit incident vond twee dagen voordien op dezelfde tramlijn plaats. Twee agenten van de *Sûreté Militaire* stapten op en eisten de identificatie van twee leden van de *Schupo* omdat zij wapens droegen en de Belgen niet geloofden dat ze dienst hadden. De *Schupo*-agenten weigerden identificatiebewijzen te tonen en er ontstond een gevecht waarbij één van de twee agenten van de *Schupo* werd neergeschoten. De Belgische en Duitse versies van de feiten verschilden sterk.¹⁹²

Volgens het rapport was de moord op Luitenant Graff waarschijnlijk een represaille van leden van de *Schupo* op deze moord.¹⁹³ De agent van de militaire veiligheidsdienst die de moord pleegde op de agent van de *Schupo*, een zeker Schmitz, zou er met een lichte straf vanaf zijn gekomen. Later werd de zogenaamde affaire Schmitz aangehaald in een rapport over de omgang met de burgers om de partijdigheid van de militaire rechtbank aan te klagen. Het rapport gaf aan dat er hier een sterke mentaliteitswijziging nodig was:

“Les tribunaux militaires sont appelés en effet à être non seulement l’instrument de défense essentiel de l’armée, mais également la plus haute expression de la protection que tout occupant doit à la population contre les abus commis par ces propre soldats.”¹⁹⁴

In het rapport werd nogmaals de nadruk gelegd op de bescherming van de bevolking tegen de misbruiken begaan door hun eigen soldaten. De bevolking mocht niet het gevoel krijgen dat zij zwaar werden bestraft bij het kleinste vergrijp, terwijl de Belgische soldaten ook met zwaardere vergrijpen gemakkelijk wegwamen. Dit zou het geval zijn geweest bij de affaire Schmitz. Op 6 augustus 1924 stuurde het Ministerie van Buitenlandse Zaken bovendien nog verontrust een brief omdat de voormalige agent Schmitz opnieuw zou zijn gestationeerd in het bezette gebied. Het ministerie wijst er op

¹⁹² BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Archives Diplomatiques*, nr. 10 447: Actes de violence à chargé des troupes Belges de l’armée d’occupation.

¹⁹³ BRUSSEL, Archief Koninklijk Legermuseum, *Rhenanie*, nr. 88/86: Attentats Graves. BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *HCITR*, nr. 49: Attentats.

¹⁹⁴ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *HCITR*, nr. 47: Incidents, rapport. Datum onbekend.

dat dit gezien zijn voorgeschiedenis, mogelijk voor problemen zou zorgen. Agent Schmitz zou na 6 maanden hechtenis al zijn vrijgelaten.¹⁹⁵

Naast de affaire Schmitz/Graff zijn er nog verschillende rapporten van Belgische soldaten die door de Duitse bevolking werden aangevallen of beledigd. Eind april 1922 werd twee keer kort na elkaar 's nachts een Belgisch officier aangevallen. Beiden zouden zijn geslagen door onbekende Duitse burgers. In het eerste geval waren er geen verdere getuigen aanwezig waardoor er geen uitsluitsel kon gegeven worden of de Belg de aanval had uitgelokt. In het tweede geval, dat drie dagen later plaatsvond, waren er wel getuigen die stelden dat de Belgische onderofficier voordien enkele burgers had bedreigd. De daders werden niet gevonden maar er werden wel strenge veiligheidsmaatregelen getroffen omdat men vreesde voor escalaties.¹⁹⁶ Ook in maart waren er al twee Belgische soldaten aangevallen in Hochfeld.¹⁹⁷

De zwaarste aanslag dateerde van 30 juni 1923. Hoewel dit al tijdens de Ruhrbezetting is, zal ik toch kort ingaan op de omstandigheden van de aanslag, gezien het zonder twijfel de zwaarste aanslag was die werd gepleegd op leden van de bezettingsmachten. In een trein die het traject Westerhold - Krefeld aflegde en voornamelijk Belgische militairen vervoerde, werd een bom geplaatst. Ter hoogte van de brug in Hochfeld kwam de bom tot ontploffing, waarbij acht Belgische militairen op slag stierven, twee raakten zwaar gewond en tien tot vijftien militairen liepen lichte verwondingen op. De twee zwaargewonden militairen overleden later aan hun verwondingen. De daders konden nooit gevat worden.¹⁹⁸

¹⁹⁵ BRUSSEL, Archief Koninklijk Legermuseum, *Rhenanie*, nr. 88/83: Brief van Ministerie van Buitenlandse Zaken aan de legerleiding van het Belgische bezettingsleger, 6 augustus 1924.

¹⁹⁶ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *HCITR*, nr. 49: Attentat Aix-la-chapelle.

¹⁹⁷ BRUSSEL, Archief Koninklijk Legermuseum, *Rhenanie*, nr. 88/86: Attentats graves, 26-27 maart 1922.

¹⁹⁸ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *HCITR*, nr. 49: Attentat Pont de Hochfeld. BRUSSEL, Archief Koninklijk Legermuseum, *Rhenanie*, nr. 88/86: Attentats graves.

Pers en perceptie

Censuur en Propaganda

De pers in de bezette gebieden werd aan strenge censuur onderworpen. Op het moment dat de voorlopige bezetting tijdens de wapenstilstand inging, werd bepaald dat geen enkel boek, tijdschrift, brochure, affiche, tekening of notitie mocht worden gepubliceerd zonder de toestemming van de bezetter.¹⁹⁹ Dit zorgde ervoor dat de vrije meningsuiting in de bezette gebieden in de praktijk ophield te bestaan. Op 29 juli 1919 herriepen de geallieerden, na verschillende klachten van de Duitse regering, de strenge censuurmaatregelen in het bezette gebied. Maar hoewel met deze uitspraak de willekeurige censuur officieel werd opgeheven, konden de bezetters de uitgave van een tijdschrift, boek of krant tijdelijk verbieden, wat regelmatig gebeurde. De mogelijkheid om een tijdschrift of krant te verbieden trad in werking op 10 januari 1920 en herriep zo de uitspraak over persvrijheid van 29 juni 1919.

Koszyck stelt dat er tussen 1920 en 1922 niet minder dan 103 kranten en tijdschriften werden verboden in het bezette gebied.²⁰⁰ De publicatie van een tekst kon een eerste keer voor drie maanden verboden worden. Indien er nadien opnieuw een inbreuk werd vastgesteld, kon een tweede verbod oplopen tot 6 maanden. In sommige gevallen werd het verbod zelfs voor onbepaalde tijd ingesteld. Hiermee hadden de bezetters complete controle over de inhoud van de teksten die werden gepubliceerd in de bezette gebieden. Hoewel officieel opgeheven, was de censuur nog steeds van kracht.²⁰¹ De nationale kranten en de satirische tijdschriften *Kladderadatsch* en *Simplicissimus* waren de grootste slachtoffers van de publicatieverboden. Hierdoor verliep de nieuwsuitwisseling tussen bezet en onbezet gebied erg moeizaam.²⁰²

De *Reichskommissar für besetzten Gebiete* schreef in mei, en opnieuw in augustus, een brief naar het HCITR om de situatie aan te klagen. Het antwoord van de bezetters was erg duidelijk: de maatregelen waren al aangepast aan de verzuchtingen van de bevolking en bovendien was er ondertussen ook door de Duitse regering de mogelijkheid ingevoerd om kranten te verbieden. Het HCITR zag dus geen mogelijkheid om de censuur nog meer te versoepelen. De wet die de Duitse regering de mogelijkheid gaf om een publicatieverbod op te leggen was een noodverordening na de moord op voormalig minister van Financiën Matthias Erzberger. De maatregel was in tegenstelling tot de

¹⁹⁹ K. KOSZYCK, *Deutsche Presse 1914-1945*, Berlin, 1972, 84. "Verordnung. Arrêté", *Aachener Anzeiger. Politisches Tageblatt*, (7 december 1918), 1. "Die Besetzung Krefelds", *Niederrheinische volkszeitung* (7 december 1918).

²⁰⁰ KOSZYCK, *Deutsche Presse*, 85.

²⁰¹ Die verträge über besetzung und räumung des Rhinelandes und die Interalliierten Rheinlandoberkommission in Coblenz, W. VOGELS ed., Berlin, 1925, 345-346.

²⁰² KOSZYCK, *Deutsche Presse*, 85.

maatregelen in het bezette gebied wel in duurtijd beperkt en hield slechts een maximaal verbod van drie maanden in.²⁰³

De verboden in het bezette gebied werden vanaf 1922 veel strenger. In 1923, het eerste jaar van de Ruhrbezetting, liep het aantal verboden publicaties op tot 389.²⁰⁴ De meeste verboden pamfletten of boeken hadden een patriotistische inhoud of betroffen de oorlog. Zo werden pamfletten als “Deutsches Volk, vergiss es nicht”, “Die feldgrauen Helden und die Bürokratie”, “Aus meinem Kriegs Tagebuch”, “Für Vaterland und Ehre” en “Der Krieg 1914” verboden. Enkele pamfletten die opduiken in de censuurlijsten gingen over de bezetting, zoals het pamflet “Wie die Franzosen in Elsass Lothringen hausen”. Verschillende kranten werden verboden omdat ze de koloniale troepen van de Fransen hekelden.²⁰⁵ Pamfletten of *Flugblätter* waren in de periode van de bezetting de uitgelezen manier voor de Duitse bevolking om toch aan de censuur te ontsnappen; ze waren gemakkelijk door te geven en hadden geen vaste verschijningsdatum.²⁰⁶

In het onbezette Duitsland werd er wel openlijk hevige kritiek geleverd aan het adres van de bezetters. De Belgen pareerden regelmatig kritiek en er ontstond een heuse propagandacampagne in de twee landen. In het archief van Buitenlandse Zaken zijn verschillende rapporten te vinden waar onjuistheden in de Duitse berichtgeving over de Belgische bezetting worden gehekeld en rechtgezet. Ook de Zwitserse pers kreeg wanneer er incorrecte feiten werden weergegeven over de Belgische bezetting, een rechtzetting toegestuurd. De Belgische diplomaat Fernand van Peltzer ried de minister van Buitenlandse Zaken Hymans in januari 1919 aan elke incorrecte aanklacht aan het adres van de Belgen zo snel mogelijk punt per punt te weerleggen.²⁰⁷

Door de stroom van negatieve berichtgeving over de Belgen in de eerste maanden van de bezetting, geloofde men in het Ministerie van Buitenlandse Zaken dat de Duitse regering een propagandacampagne had opgezet om het Belgisch leger in diskrediet te brengen.²⁰⁸ Zo verschenen er artikels over Belgische soldaten die dagelijks rooftochten zouden houden en over koloniale troepen die door de Belgen zouden worden ingezet en

²⁰³ KOSZYCK, *Deutsche Presse*, 85-86.

²⁰⁴ KOSZYCK, *Deutsche Presse*, 86 en 89.

KREFELD, *Stadtarchiv*, nr: 4/1999: Communicatie tussen legerleiding en burgemeester, Communicatie legerleiding - burgemeester en Bekanntmachungen.

²⁰⁶ KOSZYCK, *Deutsche Presse*, 93.

²⁰⁷ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Archives Diplomatiques*, nr. 10.447: Brief van Peltzer aan Hymans, 12 januari 1919. “Fernand Peltzer”, *Rijksarchief België* (http://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/ead/index/eaid/BE-A0510_001031_002247_FRE/eac/eac-BE-A0500_010803). Laatst geraadpleegd op 1 augustus 2014.

²⁰⁸ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Archives Diplomatiques*, nr 10 447: Rapport 14 december 1918.

vernieling zouden zaaien in Mörs.²⁰⁹ In oktober 1919 merkte de legerleiding in een censuurrapport op dat er een hevige campagne tegen de Fransen en Belgen werd opgezet in de pers van onbezet Duitsland: “On note dans la presse d’Outre-Rhin une recrudescence dans la campagne de colonnies menée contre les troupes d’occupation principalement contre les Français et les Belges. L’occupation y est représentée comme un véritable régime de terreur.”²¹⁰ Op dat moment waren de rapporten over de verhouding met de bevolking inderdaad nog positief. Dat stond in scherp contrast met wat de pers in het onbezette gebied schreef. Op 3 augustus 1919 werden de aantijgingen in de Duitse pers in drie verschillende Belgische kranten scherp veroordeeld: *La Nation Belge*, *Le Matin Belge* en *Le Soir*.²¹¹ Verdere propaganda-acties van de Belgische regering zijn niet beschreven maar in een nota van een vergadering tussen verschillende Belgische functionarissen op 21 oktober 1919 wordt wel besloten dat er meer Belgische publicaties moeten worden verspreid in het bezette gebied. De Belgen zagen er wel van af opzichtige propaganda in te zetten.²¹²

Wanneer in maart 1922 er een Belgisch tijdschrift werd opgericht in de vierde zone, zag de Belgische regering dit als een mogelijkheid om de Belgische politiek in het Rijnland te verdedigen. Het tijdschrift, *La Dépêche Belge*, was geen initiatief van de Belgische regering en richtte zich er voornamelijk op om meer eendracht te verwezenlijken tussen de verschillende leden van de Belgische militaire en civiele eenheden in het bezette gebied. Een rapport van 5 februari 1923 boorde het tijdschrift evenwel de grond in: “On ne le lit presque plus et on le trouve ridicule.”²¹³ De Belgische regering hoopte door het tijdschrift te hervormen, de impact ervan te vergroten. Hiervoor wilden ze het voorbeeld volgen van het Engelse tijdschrift de *Cologne Post*, dat volgens het HCITR de Britse politiek met tact verdedigde. Ook de Franse *L’Echo du Rhin* kon als voorbeeld dienen hoewel de regering duidelijk niet wilde dat het blad een propaganda-instrument zou worden.²¹⁴

²⁰⁹ De Belgen hebben nooit koloniale troepen ingezet. ²⁰⁹ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Archives Diplomatiques*, nr 10 447: Actes de violence à chargé des troupes Belges de l’armée d’occupation.

²¹⁰ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Archives Diplomatiques*, nr. 10 422: Censuur rapport, 1 oktober 1919.

²¹¹ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Archives Diplomatiques*, nr 10 447: Le matin Belge, *La Nation Belge* en *Le soir*, 3 augustus 1919.

²¹² BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Archives Diplomatiques*, nr. 10 443: Note prise à la suite d’entretiens avec divers fonctionnaires de contrôle administratif Belge et spécialement avec le contrôleur en chef de la régence de Düsseldorf, 21 octobre 1919.

²¹³ *La Dépêche Belge*, (4 maart 1922). BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, HCITR, nr. 41: Reflexions sur ce que pourrait être un journal Belge en TO, 5 februari 1923.

²¹⁴ BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, HCITR, nr. 41: Reflexions sur ce que pourrait être un journal Belge en TO, 5 februari 1923.

Uit dit voorbeeld, de directieven in het memorandum van Rolin-Jacquemeyns en de besluiten van de vergadering van 21 oktober 1919 kunnen we besluiten dat de Belgen waarschijnlijk weinig propagandamiddelen hebben ingezet in de bezette gebied. Ze hanteerden eerder een indirecte vorm van beïnvloeding, zoals bij de afwijzing van de benoeming van Landé in Düsseldorf. Er zijn nergens voorbeelden te vinden van uitdrukkelijke Belgische propaganda, zoals de Fransen in hun zone implementeerden.²¹⁵

Perceptie van de Belgische bezetter

De pers in de bezette zone werd, zoals aangegeven, zwaar gecensureerd. Het is daarom moeilijk om uit de persberichten iets af te leiden over wat de plaatselijke bevolking dacht of voelde bij de bezetting. De berichtgeving over de bezetting betrof voornamelijk neutrale uitleg bij de aanpassing van de reglementering en de publicatie van nieuwe verordeningen. De pers in Aken lijkt onder strengere censuur te hebben gestaan dan die van de omgeving van Krefeld. Zo waren er in Aken geen artikels te vinden die negatief berichtten over de bezetting, terwijl er in de kranten uit Krefeld soms wel lichte kritiek te horen was. In januari 1919 verscheen er in de *General Anzeiger* een artikel dat waarschuwde voor de negatieve gevolgen van de bezetting op de economie. Vooral de belemmering van handel tussen de linker- en rechteroever zou voor grote problemen kunnen zorgen.²¹⁶ Bovendien worden de klachten van de Krefeldse *Handelskammer* ook duidelijk weergegeven in de krant, alsook de negatieve evaluatie van de vrede in de *Stadtverordneten Sitzung*.²¹⁷ De sterke controle op de pers blijkt ook uit de artikels die in de kranten van omgeving Aken verschijnen na het bezoek van de Belgische koning Albert I aan de bezette gebieden. Zowel in het *Politisches Tageblatt* als in de *Echo der Gegenwart* verschijnt hetzelfde artikel, overgenomen van de Belgische krant *L'Etoile Belge*.²¹⁸ Dit toont aan dat de bezetters waarschijnlijk in grote mate de inhoud van de kranten bepaalden.

In de Engelse zone werd de censuur veel minder streng toegepast. De Belgische annexatie van het gebied rond Eupen - Malmédy lokte er hevige reacties uit. De annexatie gebeurde onder het mom van een referendum dat enkel de proteststemmen registreerde.²¹⁹ Vooral op de annexatie van de stad Eupen, die volgens de Duitsers 100% Duits was, werd hevig gereageerd. Zo wees de *Kölnische Volkszeitung* er in verschillende artikels op dat het belachelijk was dat de Belgen probeerden aan te tonen dat Eupen

²¹⁵ Zie supra, politieke onlusten.

²¹⁶ "Der linksrheinische Handel in Gefahr", *General anzeiger* (22 janurari 1919).

²¹⁷ "Stadtverordneten Sitzung", *General Anzeiger* (27 juni 1919) en "Öffentliche Gesamtsitzung der Handelskammer", *Krefelder Zeitung* (26 juli 1919).

²¹⁸ Aachener Anzeiger. *Echo der Gegenwart* (04 maart 1919) en *Aachener Anzeiger. Politisches Tageblatt* (04 maart 1919).

²¹⁹ HERREBOUT, *Quellen zur Geschichte*, 53.

oorspronkelijk Waals was: “In Eupen sind ebensowenig Wallonen wie in Köln oder Berlin, nämlich keine. (...) Eupen war und ist ein ausschließlich und echt deutscher Kreis.”²²⁰ Nog tot na de bezetting hoopte de Duitse bevolking dat het gebied een eerlijk referendum zou krijgen en zou kunnen terugkeren naar Duitsland.²²¹

Hoewel de Belgen er alles aan deden om hun onafhankelijke positie aan zowel de Engelsen als aan de Duitse bevolking duidelijk te maken, slaagden ze hier niet in. Zoals al werd aangehaald, sterkte de participatie van de Belgen in de bezetting van enkele steden in de neutrale zone de Engelse vermoedens over een Belgische francofilie. De Belgische deelname aan de Ruhrbezetting zullen deze vermoedens alleen maar bevestigd hebben. De Duitse visie op de Belgen is moeilijker te achterhalen. Gezien de strenge censuur in het Rijngebied valt er weinig informatie te vinden over de Duitse houding ten opzichte van de Belgen. In de weinige berichtgeving over de bezetters²²² valt op dat de Belgen ofwel in één adem met de Fransen ofwel helemaal niet vermeld werden. Zo publiceerde het satirische tijdschrift *Simplicissimus* na de ondertekening van de vrede vernietigende karikaturen van de Engelsen, Fransen en Amerikanen. De Belgen werden pas in 1923 op de korrel genomen.²²³ Een artikel in de socialistische krant *Vorwärts* besprak de Franse bezetting en vergeleek deze met de Engelse en de Amerikanen. De Belgen werden in het artikel niet genoemd.²²⁴ In een artikel van het *Berliner Tageblatt* in december 1921 werd er een onderscheid gemaakt tussen de verschillende bezetters. De Engelsen hadden een goede naam, de Fransen en Belgen werden gezamenlijk verweten “dem Gefühl ihrer Revanche lebten”.²²⁵ Net zoals in de huidige algemene literatuur, werden Belgen en Fransen gelijkgesteld. Zo stelt ook Jacobs, in zijn dissertatie.²²⁶

²²⁰ *Kölnische Volkszeitung*, (ochtenduitgave 12 juli 1919, middaguitgave 12 juli 1919 en middaguitgave 16 juli 1919)

²²¹ KREFELD, *Stadtarchiv*, nr: 4: Wieder frei am freien Rhein, 1929.

²²² Een belangrijke kanttekening is hier dat ik door tijdsgebrek en praktische bezwaren slechts een fractie van de beschikbare krantenarchieven heb kunnen consulteren. Voor een genuanceerd onderzoek naar de Duitse houding ten opzichte van de Belgen is een uitgebreidere selectie kranten noodzakelijk. Hier kom ik op terug in mijn conclusie.

²²³ *Simplissimus*. Zie ook in Bijlage 3

²²⁴ “Französische Ritterlichkeit”, *Vorwärts* (31 oktober 1919).

²²⁵ *Berliner Tageblatt*, (6 december 1921).

²²⁶ JACOBS, *Belgien und die Rhein-Ruhrfrage*, 94.

Toch valt er een onderscheid op in de houding tegenover de Franse en tegenover de Belgische bezetters. De slachtofferrol van België tijdens de Eerste Wereldoorlog duikt verschillende keren op. Zo beschreef de *Deutschen Bergwerkszeitung* België als het grote slachtoffer van de Wereldoorlog in een artikel over grensgebieden.²²⁷ De burgemeester van Krefeld geloofde zelfs dat er wederzijdse herkenning was tussen de Duitse en Belgische bevolking, omdat zij beiden door de tegenstander waren bezet:

“Man hat auch gesagt, die Besatzungsmächte würden in dieser Feier eine Kränkung erblicken. Ich bin überzeugt, diese Ansicht ist völlig verfehlt. Gerade die Belgier, deren Land im Kriege vier Jahre hindurch vom Gegner besetzt war, werden es uns nachfühlen können, wie sehr wir uns der wiedergewonnenen Freiheit freuen müssen.”²²⁸

Na de bezetting was de evaluatie in Krefeld en Aken, de voornaamste steden van de vierde zone, overwegend positief. In deze evaluaties komt voornamelijk naar voren dat de Belgische troepen zich “durchaus korrekt verhalten”²²⁹ en ook in Krefeld waren ze er van overtuigd dat ze er nog goed vanaf zijn gekomen. Er was zelfs plaats in de berichtgeving voor een lofzang op een Belgische geestelijke: “Nicht vergessen sei es auch daß der Belgische Militärgeistliche an St. Dionns (sic) sich ungezählte Verdienste erworben hat indem er manches Unheil, das Deutschen drohte, verhinderte oder doch milderte.”²³⁰ De meeste negatieve incidenten tussen bevolking en Belgische bezetter gebeurden dan ook in de regio rond Duisburg, het gebied dat pas vanaf 1921 werd bezet door Fransen en Belgen.²³¹ In Aken en Krefeld leek de verhouding tussen beide partijen beter te zijn.

Dit betekent niet dat de Belgen geen haatgevoelens hadden opgewekt bij de bevolking, maar de Belgische wraakgevoelens werden mogelijk als anders aanzien dan bij de Fransen. De eeuwenoude rivaliteit tussen de Duitsers en de Fransen had ervoor gezorgd dat de Franse bezetting werd gezien als een nieuwe uitvloeïing van hun imperialistische politiek. Dit komt ook terug in de publicaties van het satirische tijdschrift *Simplissimus*.²³² De inzet van koloniale troepen riep veel protest op, ook buiten Duitsland. De Duitse bevolking zag de inzet van deze troepen als een middel van de Fransen om hen verder te vernederen. Zij schreven de koloniale troepen verschrikkelijke

²²⁷ DORTMUND, Institut für Zeitungsforschung, *Besatzungszeit*, nr.:8 *Deutschen Bergwerkszeitung*, 2 december 1919.

²²⁸ KREFELD, Stadtarchiv, *Bestand 4 Belgische Besatzung Reparationen*, Wieder frei am freien Rhein, 1929.

²²⁹ AKEN, *Stadtarchiv*, nr. 80: Stadt Aachen unter Besatzung, 9.

²³⁰ KREFELD, Stadtarchiv, *Bestand 4 Belgische Besatzung Reparationen*, Wieder frei am freien Rhein, 1929.

²³¹ Zie supra, incidenten. BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Archives Diplomatiques*, nr. 10 447: Rapport, 25 april 1922.

²³² Bijlage 3

misdaden toe, voornamelijk de verkrachting van Duitse vrouwen.²³³ De Belgen werden als een speelbal van de internationale politiek aanzien en konden, zoals Jacobs ook aangeeft, niet duidelijk maken aan de Duitse bevolking dat zij een andere politiek op het oog hadden dan de Fransen. Die politiek was dan ook niet zichtbaar voor de Duitse bevolking aangezien de mildere houding van de *Haut-Commissaire* Rolin-Jacquemeyns niet kon worden overgebracht op de Belgische troepen. In zijn buitenlandse politiek bevond België zich bovendien in een geïsoleerde positie zodat zij inderdaad geen andere keuze had dan de Fransen te volgen.

De perceptie van de Belgen wisselde dus sterk van plaats tot plaats, dat blijkt uit de verschillende rapporten uit Krefeld, Aken en Duisburg. Maar de perceptie zal ook zeker hebben gefluctueerd in de tijd. Uit de rapporten van het Belgisch leger bleek al dat het aantal incidenten steeg in 1921-1922. Zeker met de start van de Ruhrbezetting groeide het protest tegen de Belgische aanwezigheid. Pamfletten poogden de bezetters ervan te overtuigen terug te vertrekken. Zo werd er aan de Belgische soldaten duidelijk gemaakt dat de inflatie in België enkel was gestegen sinds de start van de Ruhrbezetting.²³⁴ In een ander pamflet werd de partijdigheid van de Belgische militaire rechtbanken aangeklaagd.²³⁵ Terwijl voordien de Belgen nog konden rekenen op het moreel krediet dat ze hadden verworven tijdens de oorlog, zal ook internationaal de houding ten opzichte van de Belgen verslechteren vanaf de deelname aan de Ruhrbezetting.²³⁶

²³³ I., WIGGER, *Die "Schwarze Schmach am Rhein"*, Münster, 2007 en DORTMUND, Institut für Zeitungsforschung, *Besatzungszeit*, nr.:8: Die Schwarze Schmach, datum onbekend.

²³⁴ DORTMUND, Institut für Zeitungsforschung, *Besatzungszeit*, nr.:8 Soldats Belges. D.O., (na 15 februari 1923)

²³⁵ DORTMUND, Institut für Zeitungsforschung, *Besatzungszeit*, nr.:8 Bei dem Belgischen Blutgericht in Aachen.

²³⁶ VAN YPERSEELE, "Belgien und die Ruhrbesetzung", 100.

Ruhrbezetting en de afbouw van de bezetting

De geïsoleerde positie van België werd pijnlijk duidelijk in 1922, wanneer de Duitse regering achterliep met de herstelbetalingen en Frankrijk opnieuw ijverde voor de bezetting van het Ruhrgebied. Het overgaan tot de bezetting van het Ruhrgebied betekende het einde van de Belgische bemiddelaarpositie en een breuk in de relaties tussen Frankrijk en Engeland. De Belgen hadden alle vorige keren het idee van een bezetting van het Ruhrbassin afgekeurd. In 1922 stelde Frankrijk het land evenwel voor een *fait accompli* door te dreigen desnoods alleen over te gaan tot de bezetting van het gebied. België had op deze manier geen andere keuze dan mee te gaan met de beslissing van Frankrijk. Zowel om zijn herstelbetalingen veilig te stellen als om de dreiging van een omsingeling door Frankrijk af te wenden.²³⁷

België en Frankrijk gingen vanaf januari 1923 over tot de bezetting van de Ruhr, sterk tegen de wil van de Engelsen in. Het nieuw bezette gebied omvatte de steden Dortmund, Düsseldorf en Essen aan de Ruhr.²³⁸ De bezetting van het gebied lokte hevige protesten uit in het hele land en naast Londen was ook Washington het niet eens met deze keuze.²³⁹ *Reichskanzler* Wilhelm Cuno riep in Berlijn op tot passieve weerstand tegen de bezetters en de regering weigerde nog verdere steenkoolleveringen aan de twee landen. Dit zorgde ervoor dat de economische situatie, die al enorm leed onder inflatie, nog verslechterde. Omwille van de verslechterende economische situatie moest de oproep tot passieve weerstand door de regering worden herroepen in september 1923. De Ruhrbezetting kwam tot een einde met het Dawesplan dat leningen verzekerde aan Duitsland en waartoe werd besloten in Londen in augustus 1924.²⁴⁰

Het plan Dawes verleende aan Duitsland leningen via private Amerikaanse ondernemingen om zijn economie er weer bovenop te helpen. Mede omdat die economie noodzakelijk was als motor voor het Europese continent. Verdere verbeteringen voor de Duitse positie kwamen in hetzelfde jaar met het verdrag van Locarno. Voor België betekende het verdrag van Locarno een einde aan een bezetting waar ze nooit voorstander van was geweest en bovendien ook het einde van zijn isolatie. België verkreeg eindelijk de veiligheidsgaranties van Groot-Brittannië en kon zich loswerken uit de Fransen invloedssfeer.²⁴¹

²³⁷ VAN YPERSEELE, “Belgien und die Ruhrbesetzung”, 99-102.

²³⁸ Zie ook bijlage 2.

²³⁹ JACOBS, *Belgien und die Rhein-Ruhrfrage*, 165-168; M., DENK-HELMOLD, *Die Reaktion der Reichsregierung Cuno auf die Besetzung des Ruhrgebietes durch französische und Belgische Truppen 1923 im Spiegel der Presse*, Doktordissertation, 1988, Köln, 5-19.

²⁴⁰ JACOBS, *Belgien und die Rhein-Ruhrfrage*, 170-174 en JEANNESSON, “Pourquoi la France”, 59 en VANLANGENHOVE, “Contribution à l’histoire”, 426.

²⁴¹ JACOBS, *Belgien und die Rhein-Ruhrfrage*, 170-174 en JEANNESSON, “Pourquoi la France”,

Het verdrag perkte ook de macht van het HCITR stevig in en voordien was de mogelijkheid tot economische controle door het orgaan al verminderd. Dit wilde zeggen dat de Franse hun controle over de beslissingen van het HCITR grotendeels verloren.²⁴² Duitsland trad bovendien na het verdrag de Volkenbond bij, wat inhield dat ze een niet-aanvalspact sloten met de andere leden van de bond, inclusief België.²⁴³ De bezetting werd systematisch afgebouwd en in 1930 waren alle troepen vertrokken uit het gebied van de linker Rijnsoever.

59 en VANLANGENHOVE, "Contribution à l'histoire", 426.

²⁴² BARIETY, "La Haute Commission", 24.

²⁴³ HERREBOUT, Quellen zur Geschichte, 52.

Conclusie

België ging de bezetting van het Rijnland in met een aantal duidelijke doelen voor ogen: door deel te nemen aan de bezetting wilde het land uit zijn geïsoleerde positie breken en bovendien zijn eisen omtrent de herstelbetalingen veiligstellen. Tijdens de bezetting trad ze aanvankelijk op als bemiddelaar tussen de Fransen en de Engelsen maar omdat de veiligheidsgaranties van de Engelsen uitbleven, voelde de Belgische regering zich verplicht om de Fransen te volgen in hun beslissingen. In tegenstelling tot wat in bepaalde literatuur naar voren komt, waren de Belgen niet uit vrije wil de yes-man van de Franse regering. Uit de studie van de ministerraden en de werken van Depoortere en Jacobs blijkt dat de Belgische regering een Franse omsingeling vreesde en om die reden niet wilde dat alle macht over het bezette gebied in Franse handen rustte. België was dus geen gewillige bezettingsmacht en probeerde de bezettingslasten voor het land zo laag mogelijk te houden.

In tegenstelling tot de Fransen, hadden de Belgen geen uitgewerkte Rijnlandpolitiek. Voor de vredesonderhandelingen was uit een onderzoek van het Ministerie van Buitenlandse Zaken wel gebleken dat een onafhankelijke Rijnstaat België meer zekerheid zou bieden. Toch koos de Belgische regering er nadien voor om een neutrale positie te handhaven ten opzichte van de separatisten in hun bezettingszone. Dit blijkt duidelijk uit de instructies die het leger van het Ministerie van Buitenlandse Zaken ontving in 1923. Uiteindelijk zou het Belgische leger zelfs ingrijpen om de orde te herstellen en dit betekende het einde van de separatistische opstanden in de vierde zone. Onder de Duitse bevolking leefde evenwel de perceptie dat de Belgen actief de separatisten hadden aangemoedigd.

De Belgische *Haut-Commissaire* Rolin-Jacquemeyns had een gematigde politiek uitgestippeld voor het Belgische beleid aan de linker Rijnsoever. Hij wilde de Belgische invloed over het gebied vergroten teneinde de Rijnse economie meer richting de Belgische haven van Antwerpen te oriënteren. Bovendien hoopte de commissaris dat wanneer de bevolking aan de linker Rijnsoever positief stond ten opzichte van het buurland België, dit het kleine land in de toekomst meer veiligheid zou bieden. Daarom moedigde Rolin-Jacquemeyns het Belgische leger aan om de relatie met de bevolking niet te laten verzuren door incidenten. Zware propagandamiddelen werden niet ingezet, zelfs de enige Belgische krant die in het bezette gebied verscheen, mocht niet dienen als propagandamiddel.

De gematigde aanpak die werd voorgesteld door de Belgische afdeling van het HCITR, werd tot hun spijt niet gevolgd door het leger. Uit verschillende rapporten blijkt dat de soldaten en onderofficiers werden geplaagd door wraakgevoelens ten opzichte van de Duitse bevolking. De Belgen, die net vier jaar onder het Duitse juk hadden geleefd, bleven de bezetting zien als een mogelijkheid tot revanche. Dit uitte zich in verschillende incidenten. Meestal bleven deze beperkt tot beledigingen of kleine pesterijen maar soms kwamen er ook rapporten over verkrachting, geweldpleging en soms zelfs moord. De bevolking stond wantrouwig ten opzichte van de bezetters, zoals blijkt uit rapporten uit 1921 en 1922. De militaire veiligheidsdienst in het bezette gebied was voor het merendeel van deze misdragingen verantwoordelijk. De dienst fungeerde tegelijk als een contraspionagedienst en als een politiemacht en kwam in deze hoedanigheid regelmatig in contact met de bevolking. De problemen lijken vooral op te duiken vanaf 1921 en pas in 1923 viel de beslissing in Brussel om de dienst grondig te hervormen.

Door de tegenstrijdige visie van het HCITR aan de ene kant en het Belgische Leger aan de andere kant, ontwikkelde er zich aan het hoofd van de Belgische bezettingsmacht een januskop. De twee instanties traden in 1922 bovendien regelmatig in conflict. Omdat de Duitse bevolking op dagelijkse basis alleen in contact kwam met het leger, bereikte de positieve aanpak van Rolin-Jacquemeyns nooit de bevolking. Hierdoor was de Duitse perceptie van de Belgische bezettingsmacht, sterk afhankelijk van de discipline van de gestationeerde soldaten. Zo kwamen er uit Duisburg meer klachten dan uit Krefeld en Aken. Bovendien konden de Belgen de eigen aanpak niet distantiëren van het Franse optreden omdat zij telkens opnieuw zich gedwongen voelden om de Franse beslissingen te volgen.

De Duitse perceptie van de Belgische bezettingsmacht was door de incidenten tussen de bevolking en het leger, alsook door de propaganda die door kranten in het onbezette gebied werd gepubliceerd, zeker niet positief. In verschillende kranten en tijdschriften werden de Belgen ervan beschuldigd door wraakgevoelens te worden beheerst. Iets wat ook terugkomt in de eigen rapporten van het leger. Toch is de evaluatie van de bezettingsperiode in de steden Aken en Krefeld niet zo negatief. Er wordt in beide steden teruggekeken op de bezettingstijd als een zware periode maar de Belgische troepen zouden zich overwegend correct gedragen hebben. De Duitse bevolking zag België niet zozeer als een onafhankelijk agerende staat maar eerder als de speelbal van de grootmachten, of de vazal van Frankrijk. Dit vloeide voort uit de slachtofferrol van België in de Eerste Wereldoorlog.

De Belgische bezetting van het Rijnland is nog grotendeels onbekend terrein. Zo zijn er in het archief van het Koninklijk Legermuseum nog ongeveer 25 archiefdozen die nog niet zijn geïnventariseerd en deze zouden documenten met betrekking tot de bezetting bevatten. De sociale geschiedenis van de bezetting verdient zeker nog verder onderzoek. Het dagdagelijks leven van de Belgische soldaten in het gebied blijft tot op vandaag onbekend. Een ander interessant onderzoeksdomein kan de reactie van de publieke opinie zijn, zowel in België als in Duitsland. Ten slotte is de economische politiek die door België werd gevoerd met betrekking tot de bezetting nog zeker verder onderzoek waard. De bezetting spiegelde ook de Europese politiek van deze periode: de interactie van de bezettingsmachten Engeland, Frankrijk, België en de Verenigde Staten kunnen zeker inzicht brengen in de verhoudingen op internationaal vlak. De verschillende bezettingsregimes zijn al afzonderlijk beschreven maar nog niet vergeleken, wat ook zeker interessante informatie zou kunnen opwerpen. Kortom: het is dringend tijd om eens over de muur van de Grote Oorlog te kijken naar welke schaduw deze wierp.

Bibliografie

Literatuur

BARIETY, J., “La Haute Commission Interalliée des Territoires Rhénanes”, Problèmes de la Rhénanie 1919-1930 / Die Rheinfrage nach dem ersten Weltkrieg. Université de Metz. Centre de recherches Relations internationales, 1975, 15-28.

BAYLISS, G.M., The occupation of the Rhineland. 1918-1929, London, 1987.

DENK-HELMOLD, M., Die Reaktion der Reichsregierung Cuno auf die Besetzung des Ruhrgebietes durch französische und belgische Truppen 1923 im Spiegel der Presse, Doktordissertation, 1988, Köln.

DEPOORTERE, R., La question des réparations allemandes dans la politique étrangère de la Belgique après la première guerre mondiale 1919-1925, Brussel, 1997.

“De terugkeer van de ‘Russische archieven””, *Vizier. Driemaandelijks infoblad van het Koninklijk Legermuseum*, 15(2002), 1-2.

“Die Vergiftung Europas”, *Der Spiegel* 37(2013), 48-50.

FISCHER, C. en SHARP, A. red., After the Versailles treaty, enforcement, compliance, contested identities, London, 2008.

FRAENKEL, E., Military Occupation and the Rule of Law: Occupational Government in the Rhineland, 1918-1923, Londen, 1944.

HAUBEN, H., Krefeld Die Geschichte der Stadt. Vom Ende des Ersten Weltkrieges bis zum Gegenwart, Krefeld, 2010.

HERREBOUT, E., Quellen zur Geschichte der deutsch-belgischen Beziehungen in den belgischen Staatsarchiven (mit Hinweisen auf Archivgut deutscher Provenienz) (1830 - 1962), Brussel, 2008.

HYMANS, P., VAN KALKEN, F. en BARTIER, J. , Mémoires, 2 dln., Brussel, 1958.

JACOBS, C.W.W., Belgien und die Rhein-Ruhrfrage 1918 - 1923. Ein Beitrag zur belgischen Außenpolitik der Zwischenkriegszeit, Dissertatie, Bonn, 1976.

JEANNESSON, S., “Pourquoi la France a-t-elle occupé la Ruhr?”, *Vingtième Siècle. Revue d'histoire*, No. 51 (1996), 56-67.

JEANNESSON S., "French Policy in the Rhineland", *Diplomacy & Statecraft*, 16(2005), 475-486.

JEFFERY, K., "Hut ab," "Promenade with Kamerade for Schokolade," and the Flying Dutchman: British Soldiers in the Rhineland, 1918–1929", *Diplomacy & Statecraft*, 16(2005) , 455-473.

KENT, B., *The spoils of war, the politics, economics and diplomacy of reparations 1918-1932*, Oxford, 1991.

KOSZYCK, K., *Deutsche Presse 1914-1945*, Berlin, 1972.

KRAUS, H.-C., *Versailles und die Folgen. Außenpolitik zwischen Revisionismus und Verständigung 1919 - 1933*, Berlin, 2013.

LAUTER, A.-M., *Sicherheit und Reparationen. Die französische Öffentlichkeit, der Rhein und die Ruhr (1919-1923)*, Essen, 2006.

MARKS, S., *Innocent Abroad: Belgium at the Paris Peace Conference of 1919*, Chapel Hill, 1981.

NEFORS, P. en TALLIER, P.-A. red., *Quand les canons se taisent, actes du colloque international organisé par les Archives de L'Etat et le Musée royal de l'Armée et d'Histoire militaire (Bruxelles, 3-6- novembre 2008)*, Brussel, 2010.

O'RIORDAN, E., "The British Zone Of Occupation in the Rhineland", *Diplomacy & Statecraft*, 16(2005), 439-454.

PANKE, D., "Dwarfs in international negotiations: how small states make their voices heard," *Cambridge Review of International Affairs*, 25(2012), 313-328.

PAWLEY, M., *The watch on the Rhine. the military occupation of the Rhineland, 1918 - 1930*, 2007, Londen.

SHARP, A., *The Versailles settlement, peacemaking in Paris 1919*, Basingstoke, 1991.

SÜß, M., *Rheinessen unter französischer Besatzung*, Stuttgart, 1988.

TIRARD, P., *La France sur le Rhin: Douze Années d'Occupation Rhénane*, Parijs, 1930.

URLANIS, B., *Wars and Population*, Moskou, 1971.

VANLANGENHOVE, F., "Contribution à l'histoire de la politique rhénane de la Belgique de 1919 à 1925", *Revue belge de philologie et d'histoire*, 56 (1978), 410- 430.

VANLANGENHOVE, F., L'élaboration de la politique étrangère de la Belgique entre les deux guerres mondiales, Brussel 1980.

VERBEECK, G., *Een geschiedenis van Duitsland. Sporen en dwaalsporen van een natie*, Leuven, 2010.

VOGELS, W., red., *Die verträge über besetzung und räumung des Rhinelandes und die Interalliierten Rheinlandoberkommission in Coblenz*, Berlin, 1925.

WIGGER, I., Die "Schwarze Schmach am Rhein", Münster, 2007.

WILLIAMSON, D. G., *The British in Germany. 1918–1930: The Reluctant Occupiers*, Oxford en New York, 1991.

Digitale Informatie

"Albert Devèze", *Algemeen Rijksarchief België*, (http://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/ead/index/archiefbewaarpplaats/BE-A0510/taal/fre/eaidid/BE-A0510_000262_002776_FRE/anchor/descgrp-context-custodhist/open/c%3A3.) Laatst geraadpleegd op 11 augustus 2014.

BREDENBROCK, C. [History Dokus], *Der Feind am Rhein: Die alliierte Besetzung nach dem ersten Weltkrieg*, video, 1 maart 2013, (<https://www.youtube.com/watch?v=if0pqIP-IBg>). Laatst geraadpleegd op 1 augustus 2014.

"De Namenlijst", *In Flanders Fields Museum*, (<http://www.inflandersfields.be/nl/namenlijst/navigatie/kenniscentrum/dodenregister/belgische-militairen>). Laatst geraadpleegd op 4 augustus 2014.

"Der Reichskommissar für die besetzten rheinischen Gebiete", *Landschaftsverband Rheinland*, ([http://www.rheinische-geschichte.lvr.de/themen/Das%20Rheinland%20im%2020.%20Jahrhundert/Seiten/Der-Reichskommissar%C3%BCrdiebesetztenrheinischenGebiete\(1919%E2%80%931930\).aspx](http://www.rheinische-geschichte.lvr.de/themen/Das%20Rheinland%20im%2020.%20Jahrhundert/Seiten/Der-Reichskommissar%C3%BCrdiebesetztenrheinischenGebiete(1919%E2%80%931930).aspx)) Laatst geraadpleegd op 28 juli 2014.

"Edmond De Gaiffier D'hestroy", *Archive Catholic Herald*, (<http://archive.catholicherald.co.uk/article/10th-august-1935/19/baron-de-gaiffier-dhestroy>). Laatst geraadpleegd op 11 augustus 2014.

"Ferdinand Foch", *Encyclopedia Britannica*, (<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/211837/Ferdinand-Foch>). Laatst geraadpleegd op 11 augustus 2014.

"Ferdinand Peltzer", *Algemeen Rijksarchief België*, (http://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/ead/index/eaidid/BE-A0510_001031_002247_FRE/eac/eac-BE-A0500_010803). Laatst geraadpleegd op 30-07-14.

“Fulgence Masson”, *Liberaal archief*,
(<http://www.liberaalarchief.be/Masson2005.pdf>) Laatst geraadpleegd op 11 augustus 2014.

“Henri Jaspar”, *Encyclopedia Britannica*
(<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/301525/Henri-Jaspar>). Laatst geraadpleegd op 11 augustus 2014.

JUNG, A., “Als der Mark vernichtet wurde”, *Der Spiegel Online*,
(<http://www.spiegel.de/einestages/hyperinflation-1923-a-948427.html>), 31 juli 2009,
Laatst geraadpleegd op 23-03-2014.

“Kölnische Volkszeitung”, *Landschaftsverband Rheinland* (<http://www.rheinische-geschichte.lvr.de/themen/Das%20Rheinland%20im%2020.%20Jahrhundert/Seiten/KoelnischeVolkszeitung.aspx>) Laatst geraadpleegd op 2 augustus 2014.

“Louis Rucquoy”, *Wikipedia*, (http://fr.wikipedia.org/wiki/Louis_Ruquoy) Laatst geraadpleegd op 11 augustus 2014.

“Organisation Escherich, *Historisches Lexicon Bayern*, 2014.(http://www.historisches-lexikon-bayerns.de/artikel/artikel_44558). Laatst geraadpleegd op 28 juli 2014.

“Paul Tirard”, *Le comité des travaux historiques et scientifiques*,
(<http://cths.fr/an/prosopo.php?id=114410#>) Laatst geraadpleegd op 11 augustus 2014.

“Rolin-Jaquemyns”, *Algemeen Rijksarchief België* (http://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/eac/index/eacdid/BE-A0510_001042_003333_FRE/eac/eac-BE-A0500_010732/anchor/descgrp-allied_material-descgrp). Laatst geraadpleegd op 11 augustus 2014.

Bronnenmateriaal

AAKEN, Stadtarchiv, *Besatzungszeit 1918-1922*.

AAKEN, Stadtarchiv, *Befreiung Aachens 1930*.

DORTMUND, Institut für Zeitungsforschung, *Aachener Anzeiger. Politisches Tageblatt*.

DORTMUND, Institut für Zeitungsforschung, *Aachener Anzeiger. Echo der Gegenwart*.

DORTMUND, Institut für Zeitungsforschung, nr.:8: *Besatzungszeit*.

KREFELD, Stadtarchiv, nr.: 4 *Belgische Besatzung, Reparationen*.

KREFELD, Stadtarchiv, nr.: 9 *Besatzung*.

MÜNSTER, Zeitungs- und Pressearchiv, *Kölnische Volkszeitung*.

BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *HCITR*, nr. 49: Attentats.

BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *HCITR*, nr. 47: *Incidents en Territoires Occupés*.

BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *HCITR*, nr. 190: Affaires diverses: activisme, séparatisme.

BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *HCITR*, nr. 41: Presse Belge en Territoires Occupés.

BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *HCITR*, nr. 46: Propagande pangermaniste en Territoires Occupés

BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Archives Diplomatiques*, nr. 10 447: Actes violences a charge de troupes Belges.

BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Archives Diplomatiques*, nr. 10 443: *Attitude*.

BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Archives Diplomatiques*, nr. 10 437: *Attitude*.

BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Archives Diplomatiques*, nr. 10 422: *Diverses*

BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Archives Diplomatiques*, nr. 10 432: *Divergences et griefs*.

BRUSSEL, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Archives Diplomatiques*, nr. 10 095: *Anti-allié (rubr)*.

BRUSSEL, Archief Koninklijk Legermuseum, *Rbenanie*, nr. 88/83: *Troupes - Population*.

BRUSSEL, Archief Koninklijk Legermuseum, *Rbenanie*, nr. 88/1-4: *Presse*.

BRUSSEL, Archief Koninklijk Legermuseum, *Rbenanie*, nr. 88/86: *Attentats*.

BRUSSEL, Archief Koninklijk Legermuseum, *Moskou*, nr. 185/63-66: *Propaganda tegen de Belgen*.

BRUSSEL, Archief Koninklijk Legermuseum, *Moskou*, nr. 185/167: *Historische notities*.

Gedigitaliseerde bronnen

“Kabinetssitzung vom 3 November 1919”, *Bundesarchiv*
(http://www.bundesarchiv.de/aktenreichskanzlei/1919-1933/1000/bau/bau1p/kap1_2/kap2_95/para3_1.html;jsessionid=18690A678846071A223B2FFF699C239D?highlight=true&search=Francqui&stemming=false&pnd=&start=&end=&field=all). Laatst geraadpleegd op 29 juli 2014.

“Ministerraad 16 januari 1919”, *Algemeen Rijksarchief*
(http://extranet.arch.be/lang_pvminister.html) Laatst geraadpleegd op 26 juli 2014.

“Ministerraad 7 maart 1921”, *Algemeen Rijksarchief*
(http://extranet.arch.be/lang_pvminister.html) Laatst geraadpleegd op 31 juli 2014.

“Ministerraad 11 april 1921”, *Algemeen Rijksarchief*
(http://extranet.arch.be/lang_pvminister.html) Laatst geraadpleegd op 31 juli 2014.

“Ministerraad 3 mei 1919”, *Algemeen Rijksarchief*
(http://extranet.arch.be/lang_pvminister.html) Laatst geraadpleegd op 26 juli 2014.

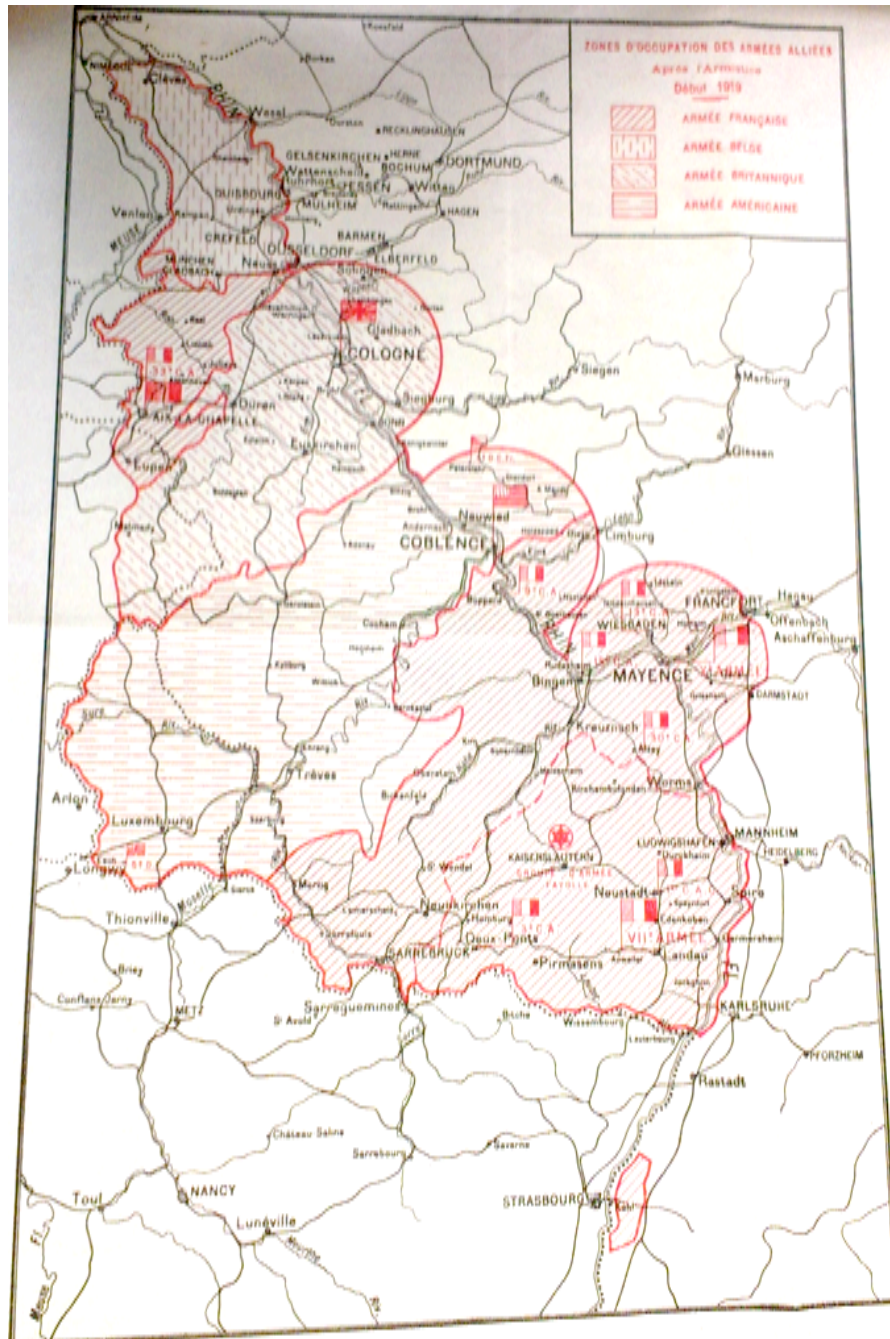
“Ministerraad 4 mei 1919”, *Algemeen Rijksarchief*
(http://extranet.arch.be/lang_pvminister.html) Laatst geraadpleegd op 26 juli 2014.

“Ministerraad 7 mei 1921”, *Algemeen Rijksarchief*
(http://extranet.arch.be/lang_pvminister.html) Laatst geraadpleegd op 31 juli 2014.

Bijlagen

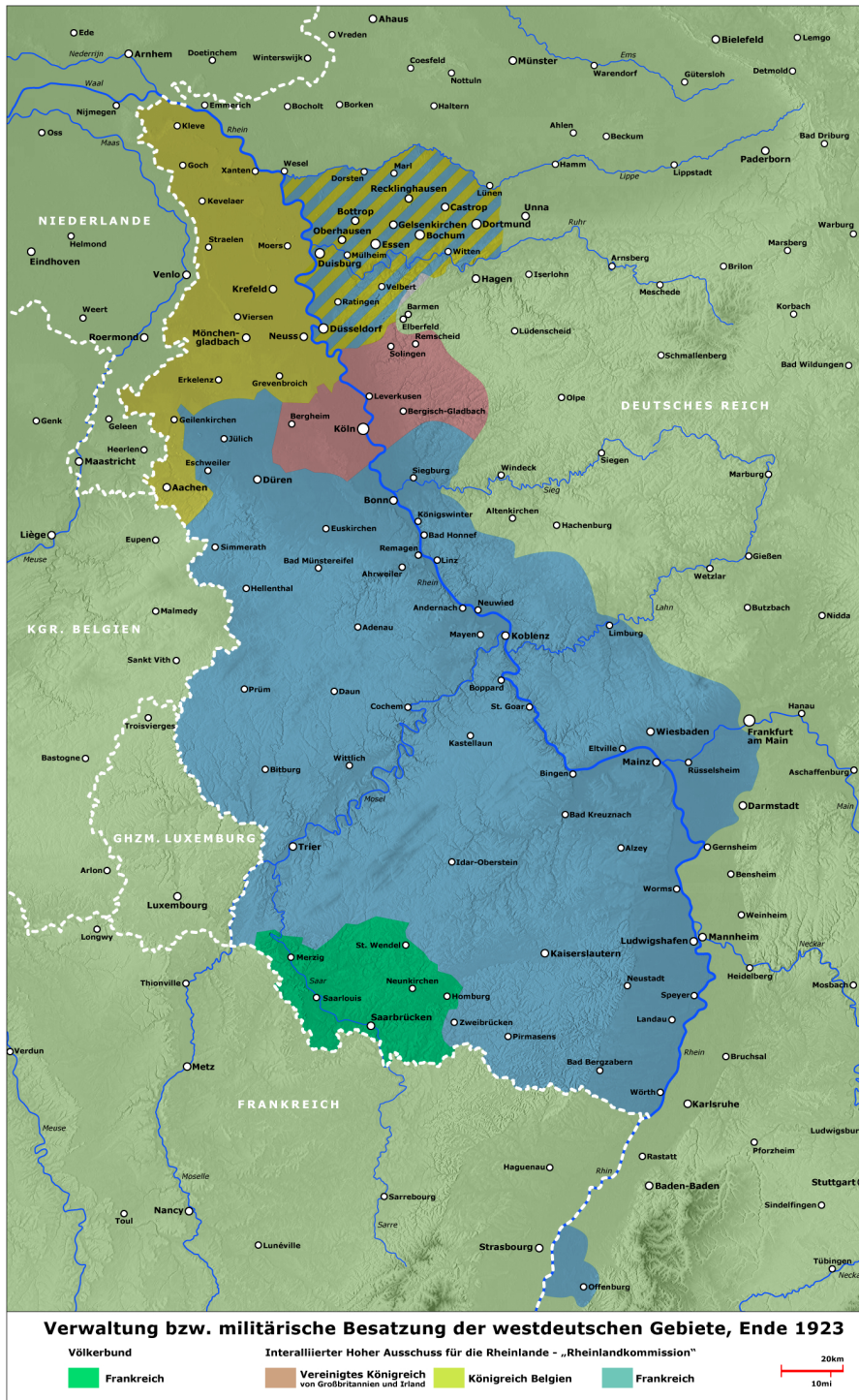
Bijlage 1: Kaart 1919

TIRARD, P., La France sur le Rhin: Douze Années d'Occupation Rhénane, Parijs, 1930.

Bijlage 2: Kaart 1923

<http://de.wikipedia.org/wiki/Ruhrbesetzung>

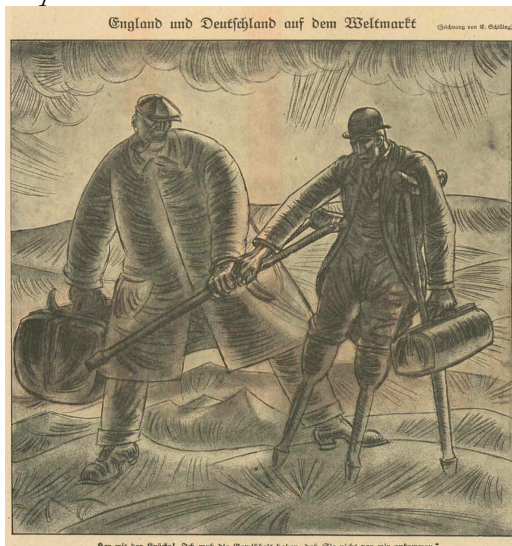
Bijlage 3: Simplicissimus

Frankreich im Rheinland

“Es müssen noch viele verhungern, ehe ich satt werde.”

Simplicissimus 10-12-1923

England und Deutschland auf dem Weltmarkt

“Her mit der Krücke! Ich muß die Gewißheit haben, daß Sie nicht vor mir ankommen.”

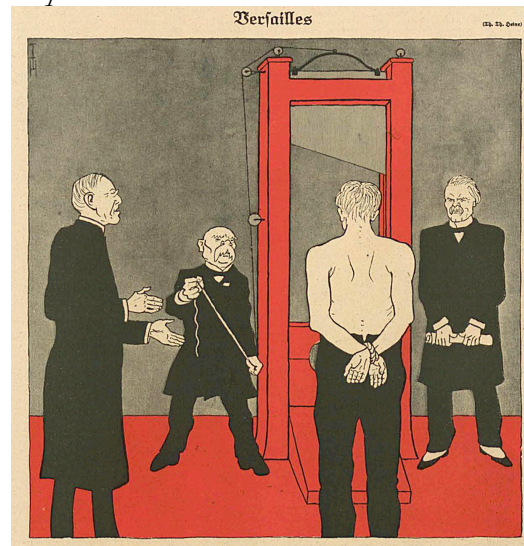
Simplicissimus 03-06-1919

Paris nach Wegnahme der deutsche Milchkühe.

“Der Schlagrahm schmeckt ausgezeichnet. Ich möchte wissen, wieviel deutsche Säuglinge in diesem Augenblick verhungern.”

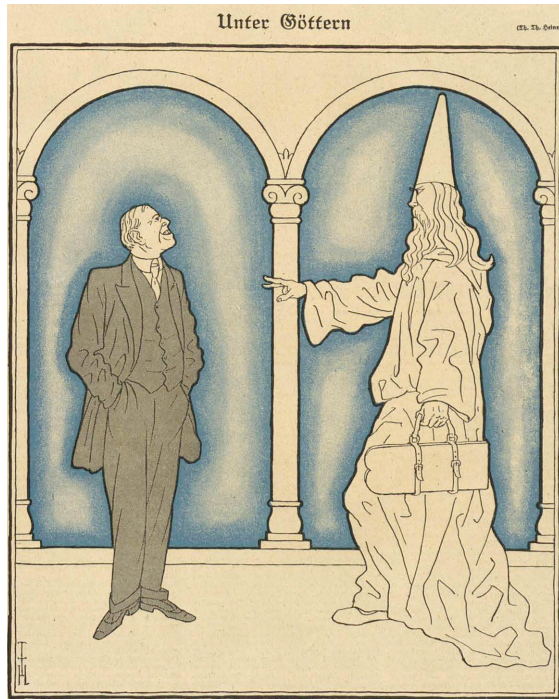
Simplicissimus 03-06-1919

Versailles

“Auch Sie haben noch ein Selbstbestimmungsrecht: wünschen Sie, daß Ihnen die Taschen vor oder nach dem Tode ausgeleert werden?”

Simplicissimus 03-06-1919

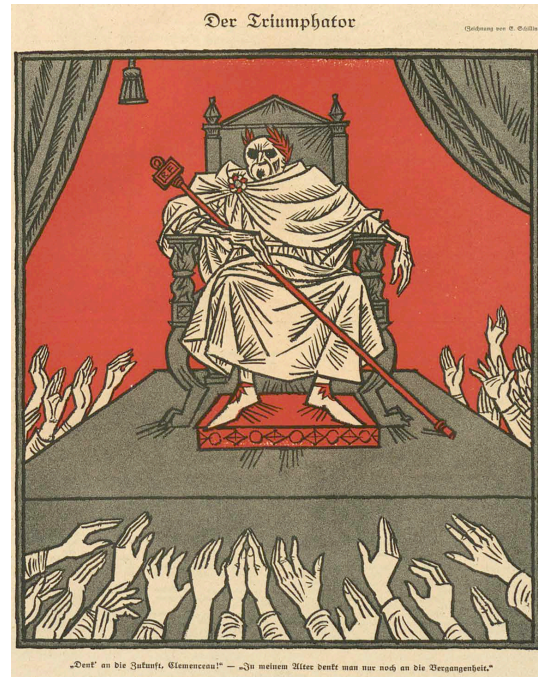

„Woodrow Wilson, wo sind deine vierzehn Punkte?“ – „Keine Aufregung, oh Lord, deine zehn Gebote haben wir ja auch nicht gehalten.“

Unter Göttern

“Woodrow Wilson, wo sind deine vierzehn Punkte?” - “keine Aufregung, oh Lord, deine zehn Gebote haben wir ja auch nicht gehalten.”

Simplicissimus 17-06-1919

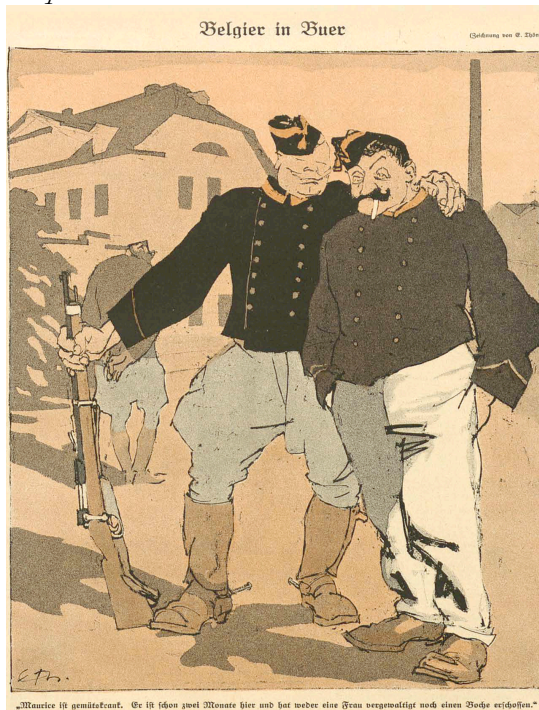

„Denk' an die Zukunft, Clemenceau!“ – „In meinem Alter denkt man nur noch an die Vergangenheit.“

Der Triumphator

“Denk’ an die Zukunft, Clemenceau!” - In meinem Alter denkt man nur noch an die Vergangenheit.”

Simplicissimus 10-06-1919

„Maurice ist gemütskrank. Er ist schon zwei Monate hier und hat weder eine Frau vergewaltigt noch einen Boche erschossen.“

Belgier in Buer

“Maurice ist gemütskrank. Es ist schon zwei Monate hier und hat weder eine Frau vergewaltigt noch einen Boche erschossen.”

Simplicissimus 23-07-1923

Bijlage 4: Tabel *Wohnungsnot*

Aken

Jaar	Troepensterkte	Inbeslaggenomen ruimtes	Privé inkwartiering
1919/20	9000	2745	1015
1923	8166	5666	2712
1929	3913	1460	350

Tabel overgenomen uit "Aachen unter Besatzung", pagina 54-55.

Krefeld

Jaar	Troepensterkte	Bijgebouwde woningen	Privé inkwartiering
1918-1921	ca. 7500 in het begin van de bezetting. Stagneerde nadien op 5000 tot 6000.	-	1220
1923-1924		150	900
1929		300	250

Tabel samengesteld met informatie uit Stadtgeschichte Krefeld en wieder frei.

Bijlage 5: Toelichting voornaamste personen

Ministerie van Buitenlandse Zaken

Paul Hymans werd geboren in Elsene, Brussel in 1865. Hij vertegenwoordigde België als minister van Buitenlandse Zaken tijdens de vredesconferentie in Versailles. Bovendien hielp hij daar bij de eerste schets van het handvest voor de Volkenbond. Van deze organisatie was hij ook de eerste voorzitter in 1920. Hymans speelde bovendien een rol in het vormen van de unie met Luxemburg in 1921 en de onderhandelingen voor het plan Dawes. Hij was afwisselend minister van Justitie, Buitenlandse Zaken en Economische Zaken.²⁴⁴

Henri Jaspar werd geboren in 1870. Hij was minister van Economische Zaken in 1918 en werkte in deze hoedanigheid aan de heropbouw van het land tot in 1920. Jaspar was minister van Buitenlandse zaken tussen 1920 en 1924. In deze jaren was hij ook de Belgische vertegenwoordiger in het internationaal strafhof in Den Haag. Samen met Paul Hymans onderhandelde hij mee het plan Dawes en de economische unie met Luxemburg. Henri Jaspar was eerste minister in 1926 en nadien ook nog minister van Financiën en

²⁴⁴ "Paul Hymans", *Liberal international* (http://www.liberal-international.org/editorial.asp?ia_id=985). Laatst geraadpleegd op 11 augustus 2014.

Buitenlandse Zaken. Hij overleed kort nadat hij opnieuw had gevraagd een regering te mogen vormen in 1939.²⁴⁵

Edmond De Gaiffier D'hestroy werd geboren in 1866 en werkte vanaf 1887 voor het Belgisch Ministerie van Buitenlandse Zaken. Hij zou mee het Belgische antwoord hebben geredigeerd op het Duitse ultimatum van 1914. De Gaiffier D'hestroy was vanaf 1919 ambassadeur van België in Parijs. Hij stierf in 1935.²⁴⁶

Ministerie van Defensie

Albert Devèze werd geboren in 1881. Na zijn studies in de rechten trad hij toe tot de liberale partij. Hij nam vrijwillig dienst tijdens de Eerste Wereldoorlog en de nationale defensie van België zou tijdens zijn leven zijn eerste prioriteit blijven. Devèze was minister van Defensie tussen 1920 -1923, 1932-1936 en 1949-1950. Tussen 1920 en 1923 was hij verantwoordelijk voor de reorganisatie van het Belgisch leger. Daarnaast was hij ook minister van Economische Zaken en van Binnenlandse Zaken. Devèze overleed in 1959.²⁴⁷

Fulgence Masson werd geboren in 1854. Hij studeerde rechten en werd nadien politiek actief bij de liberale partij. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd hij gedeporteerd na meermaals zelf te hebben geprotesteerd tegen de Duitse deportaties. Tussen 1918 en 1920 was hij minister van Oorlog. Tussen 1921 en 1925 was hij minister van Justitie, nadien werd hij benoemd tot minister van Staat. Naast zijn politieke carrière bleef Masson actief als jurist en in de journalistiek. Hij overleed in 1942.²⁴⁸

Bezette gebied

Louis Rucquoy werd geboren in 1861. Hij nam dienst in het Belgische leger in 1877. Tijdens de Eerste Wereldoorlog verving hij Felix Wielemans in de opperste legerleiding. In diezelfde oorlog liep hij tweemaal verwondingen op door een kogel. Na de oorlog werd hij benoemd tot commandant van het Belgische bezettingsleger. Hij overleed in 1937.²⁴⁹

²⁴⁵ “Henri Jaspard”, *Encyclopedia Britannica* (<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/301525/Henri-Jaspard>). Laatst geraadpleegd op 11 augustus 2014.

²⁴⁶ “Edmond De Gaiffier D'hestroy”, *Archive Catholic Herald* (<http://archive.catholicherald.co.uk/article/10th-august-1935/19/baron-de-gaiffier-dhestroy>). Laatst geraadpleegd op 11 augustus 2014.

²⁴⁷ “Albert Devèze”, *Algemeen Rijksarchief België*, (http://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/ead/index/archiefbewaarpplaats/BE-A0510/taal/fre/eadid/BE-A0510_000262_002776_FRE/anchor/descgrp-context-custodhist/open/c%3A3). Laatst geraadpleegd op 11 augustus 2014.

²⁴⁸ “Fulgence Masson”, *Liberaal archief*, (<http://www.liberaalarchief.be/Masson2005.pdf>) Laatst geraadpleegd op 11 augustus 2014.

²⁴⁹ “Louis Rucquoy”, *Wikipedia*, (http://fr.wikipedia.org/wiki/Louis_Ruquoy) Laatst geraadpleegd op 11 augustus 2014.

Édouard Rolin-Jaquemyns werd geboren in 1863. Hij maakte carrière als jurist en was hoofdredacteur van een juridisch tijdschrift. Tussen 1920 en 1925 was hij *Haut-Commissaire* voor België in het HCITR. In de regering Pouillet-Vandevelde was hij minister van Binnenlandse Zaken, tussen 1925 en 1926. Hij overleed in 1936.²⁵⁰

Fransen

Paul Tirard werd geboren in 1879. Hij werkte vanaf 1903 voor de Franse overheid, zowel in het ministerie van Kolonies als het Ministerie van Justitie. Tussen 1912 en 1914 diende hij als secretaris-generaal in Marokko, waarbij hij zich zowel met politiek als administratieve zaken bezig hield. In de Eerste Wereldoorlog diende hij als officier. Nadien werd hij door Maarschalk Foch benoemd om de Franse bezettingszone te leiden en vervolgens ook als voorzitter van de *HCITR*. Nadien zetelde hij in verschillende raden van bestuur waaronder die van de Franse spoorwegmaatschappij. Tussen 1935 en 1938 was hij president van Air France. Hij stierf in 1945.²⁵¹

Ferdinand Foch werd geboren in 1851. Na de Frans-Duitse oorlog van 1870 zou hij diep beïnvloed worden door de aanwezigheid van Duitse troepen, waarna hij besliste om bij het leger te gaan. Foch werd tot hoofd van een militaire school benoemd en werkte daar zijn ideeën als militair theoreticus uit. Tijdens de eerste wereldoorlog werd Foch in 1918 benoemd tot bevelhebber van de geallieerde legers en later tot maarschalk van Frankrijk. Foch was na de oorlog voorstander van een harde vrede voor Duitsland en een langdurige bezetting van het Rijngebied. Foch ontving na de oorlog verschillende eretekens en werd in Parijs begraven op dezelfde plek als Napoleon.²⁵²

²⁵⁰ “Rolin-Jaquemyns”, *Algemeen Rijksarchief België* (http://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/ead/index/eaid/BE-A0510_001042_003333_FRE/eac/eac-BE-A0500_010732/anchor/descgrp-allied_material-descgrp). Laatst geraadpleegd op 11 augustus 2014.

²⁵¹ “Paul Tirard”, *Le comité des travaux historiques et scientifiques*, (<http://cths.fr/an/prosopo.php?id=114410#>) Laatst geraadpleegd op 11 augustus 2014.

²⁵² “Ferdinand Foch”, *Encyclopedia Britannica* (<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/211837/Ferdinand-Foch>). Laatst geraadpleegd op 11 augustus 2014.